

Розсіпані перли

Поети „Молодої Музи”

Петро Карманський
Василь Пачовський
Богдан Лепкий
Степан Чарнецький
Сидір Твердохліб
Остап Луцький
Михайло Рудницький

РОЗСИПАНІ ПЕРЛИ

Поети
„Молодої Музи.”

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1991

Збірник складають кращі поетичні твори П. Карманського, В. Пачовського, Б. Лепкого, С. Чарнецького, С. Твердохліба, О. Луцького, М. Рудницького, які входили до літературної групи «Молода Муза», що існувала у Львові від 1907 р. і до початку першої світової війни. Об'єднавшись навколо журналу «Світ», митці шукали у творчості нових шляхів, засвоювали ідеї, мотиви, форми тогочасної світової літератури, вступали в нове русло загальноєвропейського культурного розвитку.

До видання вміщено статтю Богдана Рубчака «Пробний лет».
Книга ілюстрована творами художників початку ХХ століття.

Сборник составляют лучшие поэтические произведения П. Карманского, В. Пачовского, Б. Лепкого, С. Чарнецкого, С. Твердохлиба, О. Луцкого, М. Рудницкого, входивших в литературную группу «Молодая Муза», существовавшую во Львове с 1907 года и до начала первой мировой войны. Объединившись вокруг журнала «Свит» (Мир), они искали в творчестве новые пути, проникались идеями, мотивами, формами мировой литературы того времени, вступали в новое русло общеевропейского культурного развития.

В издание вошла статья Богдана Рубчака «Пробный полет».

Книга иллюстрирована произведениями художников начала ХХ столетия.

Упорядник, автор передмови та приміток
М. М. Ільницький

Упорядник ілюстративного матеріалу
Х. І. Саноцька

Фоторепродукції картин
з фондів музеїв м. Львова
П. Т. Семенюка

Р 4702640102—056
M205 (04)—91 56.91

ISBN 5-308-01046-3

© Упорядкування,
передмова та примітки.
М. М. Ільницький, 1991.

КРАСИ СВИЧАДО

Чи не парадокс, що поетична назва літературної групи, яка існувала у Львові на початку нашого століття, — «Молода Муза», досі пов'язана в нашій уяві не з молодістю і поезією, а, навпаки, із занепадництвом і чимось антипоетичним і антиестетичним?

На жаль, це так. Єдиною втіхою — сумною — може бути те, що взагалі чули про «Молоду Музу» лише студенти, хто вивчав українську літературу у вузах, — в школі ж про цю літературну групу, як і про багато інших, не згадували (не було в програмі), а твори більшості її учасників не видавали, хіба що кількома зразками в антології української поезії.

Хто ж були ці молодомузівці, молодомузці чи музаки, як вони себе самі називали, що зблизували на горизонті української літератури на початку століття?..

Назвемо їх імена — Михайло Яцків, Петро Карманський, Василь Пачовський, Богдан Лепкий, Степан Чарнецький, Володимир Бирчак, Сидір Твердохліб, Остап Луцький та інші. Близьким до цієї групи був юний тоді Михайло Рудницький, що під її крилом починав свою літературну діяльність.

Втім, «Молода Муза» не була організацією, яка веде облік своїх членів чи має розроблений статут і програму. Це був радше клуб літераторів, до якого тяжіло чимало молоді, яка працювала в різних галузях мистецтва: композитор Станіслав Людкевич, скульптор Михайло Паращук, живописець Іван Северин, скрипаль і маляр Іван Косинин, фейлетоніст Осип Шпитко...

Були серед них — чи радше коло них — «богемисти», «митці життя», талант яких більше розкривався в розмовах, аніж у творах... Треба врахувати, що молодомузівці не мали не те що якогось приміщення, де могли б збиратися, обговорювати свої творчі та видавничі плани, — в жодного з них не було навіть домівки, куди він міг би запросити товаришів та однодумців. Те і не дивно, — гурток «Молодої Музи» складала молодь, вихідці з сіл та провінційних містечок Галичини, вчорашні випускники університетів або ті, що його не закінчили, канцеляристи, вчителі гімназій чи «вільні художники»...

Олімпом «Молодої Музи» була кав'ярня, напише пізніше наймолодший її учасник М. Рудницький, процитувавши при цьому слова якогось авторитета, що нібито колись пророки промовляли по горах, тепер — по кав'ярнях. Кав'ярня поміло колись пророки промовляли по горах, тепер — по кав'ярнях. Кав'ярня поміло колись пророки промовляли по горах, тепер — по кав'ярнях. Помолодомузівців — «Монополь». Місце було зручне у всіх відношеннях. По-перше, щоб зайти сюди, досить було мати якийсь гріш на склянку кави, і при ній можна сидіти цілий вечір. По-друге, тут були свіжі газети й журнали. По-третє — сюди сходилася різна публіка, з якою можна було подискутувати. Пожвавлення приїзд до Львова Богдана Лепкого, якого називали Професором. Лепкий «мав виклади» в Краківському університеті, але професором став далеко пізніше, вже у 20-і роки, а поки що його заробіток був доволі скромний; щоб прогодувати родину, йому доводилося бігати від університету до гімназій св. Анни та св. Яцка... На творчість лишалися вечірні та нічні години. І все ж його становище було краще, ніж інших, скажімо, М. Яцківа чи П. Карманського, які працювали за мізерну плату канцеляриста-ми кредитно-страхового банку Товариства взаємних обезпечень «Дністер». Дехто не мав взагалі постійного заробітку.

Мали молодомузівці свого мецената. Ним був сільський священник з Тернопільщини Михайло Світенський. Коли він приїздив до Львова, обов'язково частував своїх приятелів-літераторів вечерею чи обідом. Оголошував він і своєрідний конкурс: виймав з кишені п'ятдесятикоронний банкнот і обіцяв тому, хто знайде точну риму до слова «морква». Нагорода, здається, так нікому й не дісталася...

Про що точилися розмови в кав'ярні? На основі спогадів учасників групи можемо уявити атмосферу гарячих дискусій і суперечок (її художньо «реконструював» у романі «Шрами на скалі» Р. Іваничук). Б. Лепкий, приїхавши з Кракова, розповідає про тамтешні новини, а саме — про нові твори С. Пшибишевського, С. Жеромського, К. Тетмайера, — розповідає цікаво, вносячи в обстановку домашнє тепло й затишок; О. Луцький намагається вдихнути ентузіазм у душі колег, стурбованих тим, що галицьке громадянство їх не сприймає і не розуміє; С. Твердохліб носить з планами видань перекладів молодомузівців іншими мовами, а практичний В. Бирчак своїм тверезим підходом до видавничих та фінансових справ спускає поетів з містичного неба на грішну, та все ж реальну землю; В. Пачовський — безжурний, але певний свого покликання — кепкує з італійської екзотики П. Карманського, а М. Яцків, в натурі якого тверезий селянський глузд, із нахилом до іронії, поєднаний з химерністю, вражає обізнаністю з новими європейськими іменами, ідеями, течіями. І всі прагнуть оновити українське мистецтво, кожний прагне творити для вічності. Та чи не найважливішими для всіх були майже щоденні зустрічі й розмови з І. Франком. Щоб передати атмосферу цього спілкування, наведу уривок зі спогадів П. Карманського: «Приходив кожного дня підвечір до нашої скромної кав'ярні «Монополь» незаметно, без шуму, немовби соромився, що важиться в своєму одязі засісти при одному столі з ошатно одягнутими многонадійними паничами, якими ми намагалися («молоде — дурне») бути. Випивав свою склянку чаю, виймав з кишені в камізолі срібну монету й бавився нею. І ждав на нагоду побавитися з нами — молодими. Та приходилося звичайно ждати без успіху. Нам зашивалися роти в його товаристві, бо ми добре знали гостроту його язика, та великі відомості, з якими ні один з нас не міг суперечити.

— Говорить що! — врешті відзивався Франко, якому хотілося поговорити й забути про те, що після цілоденної мозольної праці в Тов(аристві) імені Шевченка дожидає його не менше важка робота дома. Він же недурно таскав під пахою цілий оберемок всіляких рукописів і коректи!

І хтось із сміливіших важився заговорити.

Він слухав і ждав. Та коли приловив співрозмовника на якій фразі, що йому не подобалася, не втерпів, щоб не пришпилити його звичайним «дурниці говорите». І аж тоді розв'язувалася його губа. Ми довідувалися чимало такого, чого були б не вчитали ні в одній книжці, ані не вчули від нікого із сучасних¹.

Стосунки І. Франка з молодомузівцями були складними й неоднозначними. На жаль, досі це цікаве й дуже важливе для нашої літератури питання не досліджувалося в усій його складності, воно просто збувалося тезою про те, що І. Франко різко критикував і теоретичну платформу цієї літературної групи, і твори її представників.

Критикував, і то різко, хоч завжди цікавився творчістю своїх молодих колег, стежив за кожним, відгукувався на нові їхні книжки (рецензії та висловлювання про твори П. Карманського, В. Пачовського, М. Яцківа, Б. Леп-

¹ Карманський П. Українська богема.—Львів, 1936.—С. 13—14.

кого, переклади С. Твердохліба). «Був неможливим суддею в мистецьких справах, — закінчує свій спогад про І. Франка П. Карманський, — і прямо дивував нас своєю глибокою аналізою творчості нашої і чужої, хоча розходився у своїх поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму... Хоч не можна сказати, що легковажив нами. Тішився, якщо вдавалося йому найти в наших писаннях щось, що підпадало під вимоги його естетичних канонів, і, хоча гнівила його наша сміливість не тупати слідами, спорив з нами серйозно»¹. Донедавна ми могли прочитати тільки одну сторону цієї суперечки — думку І. Франка. Для дослідження ж проблеми і об'єктивної оцінки процесів, які відбувалися на початку ХХ ст. в українській літературі в цілому і на західноукраїнських землях зокрема, потрібно вивчати картину літературного руху в усій його повноті, послухати обидві сторони, брати, як кажуть, pro і contra.

Що ж являла собою «Молода Муза» як мистецьке явище? В жартівливому вислові М. Рудницького, що молодомузівці нагадували подружжя, яке постійно сперечається, але жити одне без одного не може, є глибокий сенс. Молодомузівців об'єднувало щось більше, ніж товариські стосунки молодих літераторів, художників, музикантів, що сходилися до кав'ярні на площі Бернардинів поговорити про мистецькі проблеми. Їх об'єднувало прагнення шукати в мистецтві нових шляхів, визволитися від побутового етнографізму і включитися в русло загальноєвропейського культурного розвитку.

Початком цієї групи як мистецької течії можна вважати появу в 1906 р. журналу «Світ», до складу редколегії якого ввійшли В. Бирчак, П. Карманський, О. Луцький та М. Яцків. Сама ж «Молода Муза» була створена роком пізніше — в 1907 р. Звідки пішла назва — сьогодні сказати важко. М. Рудницький твердив, що її придумав О. Луцький; в спогадах П. Карманського вона виводиться з новели М. Яцківа «Доля молоденької музи». Дехто приписує її Б. Лепкому. Та справа не стільки в назві, як у змісті: «Молода Муза» була однією з ланок — либонь, крайньою — в ланцюгові літературних організацій багатьох країн Європи — «Молода Бельгія», «Молода Німеччина», «Молода Польща», що проголосили своїм гаслом символізм та служіння красі. Так, в одному з номерів журналу «Світ» стверджувалося, що «Молода Муза» репрезентує «відомий в інших народів напрямок декадентський, символістичний, модерністичний, естетичний — і як там ще всіляко його називають. Мета цього напряму — служити красі»².

Як бачимо, в цей час не було ще чіткої диференціації термінів, різні автори вкладали в них різний зміст. Так, Леся Українка захищала «прапор модернізму», обстоюючи від нещадної критики С. Єфремова повість Ольги Кобилянської «Царівна»³, засуджуючи водночас модернізм польського письменника С. Пшибишевського, який проголошував «абсолютну свободу митця від суспільства»⁴. Таке трактування модернізму зустрічаємо і в М. Коцюбинського, який у листі до О. Кобилянської писав, що «широкі круги читачів... ще знаходяться під впливом реалізму і сливе вороже відносяться до модерних напрямків літературних»⁵. Термін «декадентство» теж вживався часом на означення художнього новаторства. Відомий поет і літературознавець В. Шумарат тлумачив його (декаданс) як «артистичним зміслом ведене змагання до

¹ Там же.

² Світ.— Львів, 1907.— № 1.— С. 1.

³ Українка Леся. Твори: В 10 т.— К., 1965.— Т. 10.— С. 112.

⁴ Там же.— Т. 8.— С. 123—124.

⁵ Коцюбинський М. Твори: В 6 т.— К., 1961.— Т. 5.— С. 328.

виготову свіжих оригінальних помислів, образів, зворотів мови і форм»¹, — на такій підставі він одніс до цієї течії ліричну драму І. Франка «Зів'яле листя», що автор рішуче опротестував відомим віршем «Декадент».

Це сталося ще в 1896 р., за десять років до створення «Молодої Музи», але ідеї, що лягли в основу цієї групи, вже давно носилися в повітрі, «бродили по Європі» і викликали неоднозначне сприйняття. У 1894 р. у Львові читав лекції про бельгійських символістів польський поет і літературний критик З. Пшесмицький (Міріам). І. Франко у статті «Доповіді Міріама» розглянув основні положення цих лекцій. В нього, зокрема, збудило «дух опозиції» те, що в творчості бельгійських поетів символізм (на думку Франка, символом може бути все, бо символ, як казав Гейне, — «віконце у безконечність») «переходить у містицизм, у прямування до чогось таємничого, надчуттєвого і неземного»².

Однак й містицизм символістів не всі так глумливо й безоглядно відкинули, як це зробив І. Франко. Леся Українка у недавній і опублікованій статті «Міхаель Крамер», остання драма Гергарда Гауптмана», розрізняє містицизм філософський і поетичний. «Гауптман був містиком настільки, — пише вона, — наскільки ним буває справжній поет... Ми чуємо в ній (драмі «Міхаель Крамер». — М. І.) не порив геть відійти від життя, що, можливо, звучить у кількох фразах Міхаеля Крамера, а спробу знайти «визвольне слово», яке визволяє од вавилонського прокляття «сімейної самотності»³.

«Визвольного слова» шукатимуть і молодомузівці. Втім, родовід цієї літературної групи не слід виводити тільки по одній якійсь лінії. Сучасний американський славіст Богдан Рубчак у ґрунтовному дослідженні джерел «Молодої Музи» починає її «історію» із США — від Едгара По, який по-своєму поєднав у поезії європейські романтизм та містицизм з американським прагматичним підходом, стверджуючи, що поетична мова — це не спонтанний вияв чуттів, а тверезий розрахунок, в якому зважено психологію сприйняття і передбачено ефект, що досягається алітерацією, ритмічними ходами, строфікою.

Французький поет Шарль Бодлер «в своїх теоретичних міркуваннях посилює думки По і підняв їх із цілком практичної сфери до містичних висот, надаючи формі поезії священних, навіть магічних властивостей. В своїй поетичній творчості — в безсмертних «Квітах зла» — він ці теорії геніально перевтілює. Немає поета дев'ятнадцятого сторіччя, який сильніше впливав би на поезію нашої доби, як Шарль Бодлер»⁴. Від Бодлера йде пряма дорога до Поля Верлена, Артюра Рембо, Стефана Малларме — поетів, які й склали основу літературної течії символізму. Характер символізму як течії точно охарактеризував І. Франко в «Доповідях Міріама», підкресливши, що символ не алегорія, яка замінює поняття його образним еквівалентом і має однозначний характер, — він розрахований на багатозначність сприйняття, розширює часову і просторову перспективу і веде до чогось таємного й неземного.

Міріам-Пшесмицький не випадково читав лекції про бельгійську школу символістів. У Бельгії ідеї цієї течії знайшли для свого розвитку сприятливий

¹ Щурат В. Д-р Іван Франко // Зоря. — Львів. 1896. — № 2. — С. 36.

² Франко І. Зібр. творів: У 50 т. — К., 1981. — Т. 29. — С. 120.

³ Всесвіт. — 1975. — № 6. — С. 15.

⁴ Рубчак Б. Пробний лет // Остап Луцький-молодомузець. — Нью-Йорк, 1968. — С. 12. (Стаття друкується в нашому виданні. — Приміт. уряд.)

ґрунт. З Брюсселем пов'язані життя і творчість Бодлера, Рембо та Верлена. Ядро літературного гуртка, створеного в Лювєнському університеті, склали Еміль Верхарн, Жорж Роденбах, Моріс Метерлінк, які здобули згодом загальноєвропейське визнання. У 1886 р. створена літературна група «Молода Бельгія», яка передала іншим «молодим» гурткам свою естафету, що через двадцять років дійшла і до Львова і втілилася у «Молодій Музі». Одним з найулюбленіших поетів молодомузівців був Шарль Бодлер. Його перекладали — більше завдяки посередництву німецьких та польських трансформацій, ніж з оригіналу — і О. Луцький, і М. Рудницький, і М. Яцків (вірші в прозі). Переклади ці мають сьогодні історико-літературне значення, та все ж, гортаючи томик поезій Бодлера в перекладі Д. Павличка та М. Москаленка («Дніпро», 1989), з почуттям гіркоти і жалю сприймаєш те, що в примітках вміщено лише один зразок перекладу молодомузівців — «Вечорову гармонію» М. Рудницького...

Над тою «Молодою Музою» навис якийсь фатум. Давно минули часи, коли і Бодлера, і Верлена, й інших символістів називали занепадниками, переоцінене їхнє значення і роль в історії літератури, видано твори, а от за їхніми українськими послідовниками так і лишалися буквально дотепер ці давні догматичні оцінки й характеристики, та ще, наче на додаток, майже як лайка: епігони...

Тим часом «Молоду Музу» треба розглядати як ланку в системі взаємодії різних течій літературного руху кінця XIX — початку XX ст., фрагмент загальноєвропейської панорами, бо ідеї модернізму приходили на Україну різними шляхами, поєднуючись із деякими рисами попередньої реалістичної школи і набуваючи в українському національному середовищі нових ознак. При цьому кожний письменник репрезентує власну лінію розвитку, пошуки власної концепції, що охоплюють сферу властивих саме йому ідей і форм. Єдине, що об'єднувало представників усіх цих груп, течій чи просто індивідуальностей, було неприйняття побутового реалізму, описовості старої школи епічного письма. З цього погляду не тільки лірична драма «Зів'яле листя» чи оповідання «Як Юра Шикманюк брів Черемош» І. Франка, а й його статті «Принципи і безпринципність», «З останніх десятиліть XIX віку», «Старе й нове в сучасній українській літературі» можна назвати проявом модерністичного напрямку, модерністичного в тому сенсі, що тут у центрі стоїть свідомість індивідуальності — «людська душа», крізь призму якої розкривається й «освітлюється» навколишнє оточення. Отже, поет «вириває з рамок біологічного існування» свого ліричного героя і вводить в широку часову й просторову перспективу, в єдність зі всесвітом («в сполуку... в містичну єдність з світом», як скаже пізніше Б.-І. Антонич).

Деякі українські письменники приходили від побутописання до психологізму; в їхній народницькій світогляд мовби вросли елементи модернізму; епіцентр дедалі більше переміщувався від зображення до вираження, від обсервування зовнішніх обставин на людську призму, комплекс ідей і настроїв особистості (Г. Хоткевич, А. Кримський, Б. Лепкий, М. Яцків). В Ольги Кобилянської та Лесі Українки попри деякі їхні розходження (Лесі Українці формується неоробути чужими ніцшеанські захоплення О. Кобилянської) формується неоробутичність гуманістична концепція, що ґрунтувалася на духовному, «визвольному» пориві, прагненні до повноти людини, «цілого чоловіка...»¹. Ідею цілісної потенціалу буття, ідеалу «повної людини», «цілого чоловіка!» висунув і особистості («Моя девіза — йти за віком і бути цілим чоловіком!») висунув і

¹ Гундорова Т. Ранній український модернізм: До проблеми естетичної свідомості // Рад. літературознавство. — 1989. — № 12. — С. 5.

Скромну оригінальну спадщину С. Твердохліба компенсують його переклади. Багато й талановито перекладав він, зокрема, польською мовою, якою блискуче володів, своїх колег молодомузівців, а також М. Філянського, Ол. Козловського, Олександра Олеся... Його польська інтерпретація «Камеярів» спонукала І. Франка написати цілу критичну студію про цей переклад, в якій він назвав С. Твердохліба перекладачем, що має широку духовну культуру і вироблений естетичний смак. Перекладав він також з української на німецьку (поему Т. Шевченка «Гайдамаки»), з польської на українську.

Якщо в творчості С. Твердохліба над оригінальною поезією домінує переклад, то О. Луцький — передусім організатор і теоретик «Молодої Музи». Сьогодні його ім'я більше відоме гострими відповідями І. Франка — на статтю «Молода Муза» та на епіграму «Іван Храмко», внаслідок чого склалося негативне ставлення до цього літератора, чия творчість тривала впродовж усього п'яти років. Чи можна вважати вибір О. Луцького — покинути літературу й зайнятися тільки громадською роботою — внутрішнім вибором (усвідомленням меж свого скромного обдарування), чи спричинилися до цього зовнішні обставини — важко вгадати. Та можна бути певним, що, хоча поезія О. Луцького не відзначалася самобутністю, вона вписувалася в загальну творчу атмосферу, а його переклади з польської, німецької, французької, російської літератури, як і статті та рецензії, наклали свій відбиток на загальну атмосферу культурного життя того часу, стимулювали розвиток літератури.

Нарешті, з «Молодої Музи» бере свій початок і творчість М. Рудницького, більше відомого своїми літературознавчими та літературно-критичними статтями. Поетична творчість його обсягом невелика: спорадичні публікації в періодичній пресі. Нешироке й коло мотивів та настроїв — спогад з дитинства, любовне переживання, хвилеве враження. У творах М. Рудницького не знайдемо філософської глибини, багатоплановості образу. Вірш переважно елегантний, відшліфований, як мармур, і, наче мармур, холодний. Його основу складає дотеп, афоризм, в'їдлива іронія. Витончена техніка, несподівані ритмічні переходи при нерідко нарочитій заінтелектуалізованості, еклєктизмі образів — все це робило поезію М. Рудницького явищем примітним не тільки на галицькому, а й на загальноукраїнському поетичному терені. Особливості манери поета дуже точно передав М. Зеров у «Присвяті» М. Рудницькому:

А Ваша поезія — птах Лоенгріна,
Українське сало й японський комфорт,
І метрика Ваша — страшна мішанина —
Спливає в один гармонійний акорд,
Чарує енергія Ваша невпинна
І навіть силабіки лютий імпорт.

М. Рудницький «замикає» те коло поетів, які безпосередньо пов'язані з групою «Молода Муза».

Який вплив мала творчість молодомузівців на дальший розвиток української літератури, зокрема поезії?

Відомий український поет Б.-І. Антонич у середині 30-х рр. писав, що поети «Молодої Музи» вичерпалися ще на початку ХХ ст. і «їх роль у повоєнному літературному житті доволі скромна, а впливу на це життя вони не мали жодного. Сучасна літературна молодь зовсім відійшла від них, і їй ближче навіть «Слово о полку Ігоревім», аніж їх смутки, муки й космічна туга¹. Таку точку зору можна зрозуміти, але важко визнати справедливою. Це правда, що «смут-

ки, муки і космічна туга» — основні мотиви поезії молодомузівців — були чужі новому літературному поколінню. Картини війни і страждання народу далеко перевищили ті містичні жахи, які снувалися в уяві поетів початку ХХ ст., і мотиви зневіри, смутків і жалів поступаються місцем життєствердним настроям, гартуванню духу і вірі у відродження народу, що силою історичних обставин опинився у важких умовах нового окупаційного режиму — Польщі. Але хіба перша після війни літературна група на західноукраїнських землях «Митуса» (1922), що об'єднала вчорашніх «січових стрільців» В. Бобинського, О. Бабія, Р. Купчинського та Ю. Шкрумеляка, — хіба не веде свій родовід і від «Молодої Музи» своїм тяжінням до символіки, прагненням заглибитися в таємниці буття, сприймати світ не раціонально, а підсвідомими, інтуїтивними порухами душі. Та й стосовно пізнішої генерації поетів, що формувалася в 30-х роках, не всі дотримувалися однозначної думки. Поет і критик С. Горвиндський писав, приміром, з приводу того ж таки Б.-І. Антонича, що його поезія відбивається дещо від загального річища сучасної нашої молоді поезії деякими своїми рисами, що були властиві передусім «Молодій Музі». Роль цієї групи в нашій літературі відома. Вона мала вплив навіть на Тичину. Але її світогляд був наскрізь песимістичний — його можна б окреслити, як ляк перед життям. Не скрізь, не в усіх творах, але саме найкращі твори молодомузівців були органічно зрості з тим почуттям. Ось чому ця поезія сучасній молоді генерації така чужа й далека: вона просто психічно неспроможна її сприймати і проти неї обороняється. Те, що при читанні Антонича нагадує «Молоду Музу», це хоч далеко не дефензивно, але все ж і не надто переконливо агресивне відношення до життя. Поет у відношенні до нього знаходиться в стані здивування²!

Про вплив можна говорити не тільки тоді, коли відбувається засвоєння певних рис світогляду, мотивів, поетики, а й при відштовхуванні, протистоянні, опозиції. А є ж ще один, третій шлях: синтез соціальної ангажованості, праці з цього приводу висловив Б. Рубчак, стверджуючи, що шляхом такого синтезу пішли найкращі представники двох протилежних світоглядів після раннього українського модернізму (передсимволізму): «...П. Тичина, О. Стефанович, Є. Маланюк, і тільки тоді, в такій синтезі могла розквітнути справді модерна українська література і справжній український неосимволізм, який продовжується до наших днів»².

Та як би не трактувати вплив «Молодої Музи» на дальший розвиток української літератури, її не можна оминати в історії нашої культури, як не можна оминати «Української хати», авангардизму 20-х років, Празької школи української поезії 30-х рр. чи нью-йоркської групи років шістдесятих... Бо тоді випадають ланки художнього розвитку, обривається єдність і цілісність процесу. Молодомузівці вписали свою сторінку в історію української літератури. Вони шукали в творчості нових шляхів, засвоюючи ідеї, мотиви, форми тогочасної європейської культури, намагалися й українську культуру виводити на світові обрії і власними творами, й перекладами на інші мови її найкращих здобутків. Їхні «перли-сльози» були чисті, тони щирі і заслужили вони право на вдячність і увагу.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

¹ Гординський С. Чотири петорти лірики // Назустріч. — 1935. — 15 січня.
² Рубчак Б. Пробний лет // Остап Луцький — молодомузець. — С. 39.

Бодлер був щасливіший, ніж По: він знав, що в нього будуть учні, хоч не дуже радів з цього приводу. 1865 року він писав матері: «Серед молодших поетів є таланти. Але скільки в них капризності, які перебільшення, яка молодіжна пиха! Вже кілька років я помічаю, то тут, то там, імітації, які мене лякають. Я не знаю нічого неприємнішого, ніж епігони, і я дуже хотів би бути залишеним у спокої. Але це неможливе: виходить, що вже існує навіть шкoла Бодлера».

Безпосередньою причиною цього листа була довга стаття про Бодлерову творчість пера молодого поета Поля Верлена. Отож він був при творчому народженні першого свого учня. А вже про свого другого великого учня він узагалі нічого не знав, бо в час його смерті Артюрові Рембо було всього чотирнадцять років. Але саме ці три поети з'єднані не тільки епітетом «прокляті», а й дуже зближеними методами творчості, основаними на теоріях Едгара По. Верлен і Рембо вибрали з Бодлера те, що було потрібне для специфіки їхніх талантів: тому вони обидва дуже різні, часом навіть не подібні один до одного.

Рембо підхопив Бодлерове визначення поета як мага слова (йому належить широко вживаний сьогодні вислів «алхімія слова»). Електризуючою комбінацією слів, як магичною формулою, поет-юнак відкриває чарівні, а часом і жахливі країни в підсвідомості читача. Нормальні людські чуття не можуть йому в цьому помагати, бо ж його світ — понад відчутним світом. Отож він мусить переплутувати, переставляти функції своїх чуттів. Рембо, наприклад, твердив, що голосівка «А» — чорна, «Е» — біла, «І» — червона, «О» — синя, «У» — зелена. «Я винайшов барви голосівок! — проголошує він з хлоп'ячим захопленням. — Я горджуся винаходом поетичної мови, яка колись буде доступна всім чуттям. І я застерігаю за собою всі права перекладу».

Без ніяких непевностей і зобов'язань, що в їхні залізні рами замикає нас начитаність, без ніяких «дорослих» пересудів — цей шістнадцятирічний юнак одним жестом довів образність поезії до її крайностей. Його творчість була така різуче нова, що її повноцінну вартість дев'ятнадцяте сторіччя не сприйняло. До цього занедбання поетової спадщини спричинилися також «текстологічні» проблеми: поет-символіст Густав Кан, що мав рукописи Рембо, продав їх один по одному різним людям, і ще досі не відомо, чи всі вони зібрані. Справжній вплив мав Рембо аж на сюрреалістів, і саме вони поширили його творчість по світі.

Багато ближчою до моєї теми, бо з широкими і безпосередніми впливами на всі слов'янські літератури, включно з українською, є творчість Поля Верлена. Коли Рембо цікавився образною стороною Бодлерової поезії, Верлен зосередився на її музичній стороні. В Верлена, як і в Бодлера, ця сторона включала не тільки формальну мелодійність поезії, а також і той невиразно містичний стан душі, що його нам дарує музика. Це особливо помітне в циклі «Романси без слів».

В Верлена все — чутливість, ліричний вибух, витончені нюанси чуттів і почуттів. Тут немає занурення в підсвідомість, в глибини людського буття; скорше, домінує поверхова блискучість і безпосередність вислову. Більшість його творів — це короткі, мимолетні пісні, що на момент осідають на папері і зараз знову просяться летіти. В поемі «Мистецтво поезії» він заявив: «Музика понад усе!» В дальших строфах цього твору він пише: «Ми шукаємо нюансу, не барв, а тільки нюансу». Тут він також висловлює фразу, яка потім стала лозунгом символістів: «Візьми риторику і скрути їй карк!»

Квіти зла залишили свій слід і на Верленовій поезії, але їх він інтерпретує не так на Бодлеровому психологічно-естетичному, як на автобіографічному, пси-

хологічно-етичному рівні. Богемні звички мучили католицьку совість поета: через усю його творчість напружується діалектика гріха і прощення, диявольської спокуси і Божої ласки.

Звукування домену поезії (і тим чином розширювання її можливостей) — процес, що його почав По і продовжували «прокляті», — знаходить свій зеніт, отже і початок свого спадання, у творчості Стефана Малларме. Цей поет хотів створити абсолютну поезію, стерилізовану від впливів будня, відчипену від усього, що мало б хоча б найменший натяк на зв'язок із позапоетичними сферами. Поет цілком відкидає «зовнішній» порядок, що накинений на світ свідомістю людини і керується виключно внутрішніми законами твору. Він доводить до меж ідею натяку, ідею створення атмосфери явищ і предметів, ідею містичної тасмичності і магичного зашіптування.

Лексика, синтаксис, алітерація — все в поезії Малларме підкорене тим законам очаровування, що мають створити в свідомості (а ще більше — в підсвідомості) читача почуття якоїсь естетичної, і то тільки естетичної, екстази. Тут уже не романтична тематика, навіть не Бодлерове поєднання тематики з формою, а сама форма має підносити читача у світ Ідеального. Вона має нагадувати читачеві про ту Поезію, яка лежить далеко поза рядками даного твору і в порівнянні з якою навіть наймайстерніші рядки — це тільки марна блідість.

Малларме вже не журиться «шоком пізнання»; його «відповідності» такі субтильні, багатопланові й інтимно зв'язані з особистим життям, що часто густо в його рядках панує цілковите затемнення. Значення деяких символів, а то й цілих творів поетових ще сьогодні не ясно навіть спеціалістам його творчості. Його есеї й замітки аж ніяк не допомагають: поет волів висловлювати свої погляди на мистецтво поезії «піднесеною» мовою метафор і асоціацій, що їх можна сприймати тільки як поезію. Але все це не головне. Головне те, що при глибокому читанні творів Малларме відчуваєш якийсь неясний, але тим не менш гіпнотичний зв'язок з його рядками, якийсь тасмичний вплив (в найповнішому розумінні цього слова) цих рядків на твою свідомість. Він досягає цих витончених ефектів передусім безпомилковою, до подиву прецизною контролею засобів, що рівної їй не бачимо ні в кого з модерних поетів.

Поліфонічні, багатопланові образи-відповідності Малларме, які збуджують одночасно тисячі різних струн сприймання, прийнято називати символами, в протизв'язку до звичного, особливо теологічного, значення символу, як прямого відношення, 1 : 1. З цього й пішла назва «символісти», якою критики охре-

стили Малларме і його престолонаслідників. Це Французька література 1885—1895-х років густо рясніла символістами. Це страшенно складне і різностороннє десятиріччя аж кишило групами, школами, маніфестами. Верленівські «поети-фантастики» і «католицькі містики»; бодлерівські «окультисти» й «декаденти»... Багато з них сьогодні цілком забуто. Але в метушні літературного побуту тієї декади блищить ряд видатних імен, які здобули довготривалу славу і які мали великий вплив на слов'янський пересимволізм і символізм. Рене Гіль, наприклад, був співробітником російсько-го журналу «Весь», під редакцією Валерія Брюсова, і поміщував там «Листи про французьку поезію». Крім поезії, Гіль інтенсивно займався теорією символізму: він випрацював «систему інструменталізму», в якій намагався дати наукову систему досить хаотичним думкам Малларме про музику поезії. Інші французькі поети, чий імена весь час з'являються в документах українсь-

В Італії творив один із найпопулярніших письменників «кінця сторіччя» — Габріеле д'Аннунціо. Сильно деривативний, д'Аннунціо дав у своїх творах своєрідний підрахунок складних мистецьких процесів кінця дев'ятнадцятого сторіччя. Під легким блиском стилю, позиченим то від Свінберна, то від Уайльда, ховалася напівварварська, сильна, стихійна особистість цього абруцького сина землі. Заражений витонченим лезом декадентів — його «природний» талант творив образи, в яких струменями лилася кров, панував нагий, часто звироднілий, секс, часом окутаний (але не по-бодлерівському, а «на швидку руку») релігійними асоціаціями. Цю комбінацію називав письменник «містерією священних хотей». Від Ніцше д'Аннунціо позичив аристократичну гордість, від Уайльда — жіночну витонченість, від Свінберна — замилювання сексуальними аберациями, особливо так званим «віс англе» (споглядання садистичних сеансів або й участь у них). Все це з'єднувала в одне сильне і надиво життєрадісне ціле його стихійна, мускуляста особистість. Маріо Праз дотепно зауважує, що ніякий французький чи англійський декадент не міг би стати одним із перших в історії військових літунів — у них-бо були ослабі нерви. Для такого подвигу треба було сина скелястого Аbruццо.

Д'Аннунціо дав італійській літературі те, що інші символісти подарували своїм літературам: витонченість мови як поетичного інструмента, увагу до поетичної форми, дослідження творчої підсвідомості. В українській літературі це ім'я стало відоме завдяки великій статті про нього Лесі Українки.

В Австрії, яка на Західну Україну впливала з очевидних політичних причин, символізм розвинувся пізно і досить слабо. Його найсильніший представник, Гуго фон Гофмансталь, зараховується, насправді, до неосимволістів. Ця літературна школа Австрії з часом впала до рівня «салонного декадансу» типу Шніцлера.

3

Передсимволізм, символізм і декадентизм приходили до слов'янських країн поволі. Народницька, утилітарна, цілком політично орієнтована література, яка внаслідок романтичної доби всевладно запанувала на Слов'янщині, непроникливою стіною стала на шляху цих нових напрямків. Але вони з часом все-таки запліднили літератури Східної Європи дивним насінням так званого «модернізму».

Чехословацька пережила досить пізній, але тим не менш інтенсивний період символізму. 1894 року молоді чеські поети заснували журнал «Модерні ревю», в якому кувалася нова творча думка. Поет Отокар Бржезіна, критик Іржі Карасек та багато інших імен формувалося в цьому журналі.

На початку нашого сторіччя українсько-чеські зв'язки були незвичайно живі і плодотворні. Чеська та словацька преса часто згадувала імена Франка, Лесі Українки, Стефаніка, Кобилянської. Чеські та словацькі письменники перекладали твори українців, а українські письменники поміщували в чеських літературних виданнях огляди й статті.

Немало причинилися до цих контактів і молодомузівці. Лепкий систематично поміщував статті про українську літературу в журналі «Слованські пршеглед», а Остап Луцький, мабуть, перший перекладав на українську мову твори знаменитого неоромантика і символіста Йосипа Махара, який пізніше зробив такий сильний вплив на поезію празької групи, а особливо на творчість Євгена Маланюка. Луцький також помістив кілька оглядів про Лесю Українку, Кобилянську та інших українських письменників у чеській пресі.

Хоч завдяки українським славістам у Чехословацькій недавно з'явилося на світ кілька цікавих дослідів про чехословацько-українські літературні зв'язки, — цих зв'язків ніхто ще не досліджував у чисто символістичному контексті. Зрештою, підозріваю, що впливи чеської літератури на український передсимволізм були дуже мінімальні.

В Росії символізм народжувався з особливими труднощами, і ворогів його було багато. Сильний блок «шістдесятників» і критиків-народників знищив був у Росії поняття естетики як такої, і після теорій Писарева, Чернишевського, Михайловського справжня поезія не могла існувати.

Грунт для нових течій приготували так звані імпресіоністи, які створили своєрідний міст між реалізмом і символізмом: високоліричний Фет, гробово-трагічний Случевський, поет верленівських нюансів і бодлерівського міста Фофанов, а у прозі й драматургії — геніальний Чехов.

Теоретичною «ластівкою» нового мистецтва був есей тоді ще молодого естетета (релігійним мислителем і автором грубих романів став він потім) Д. Местета (релігійним мислителем і автором грубих теченнях русської літератури), Режковського «О причинах упадка и о новых течениях русской литературы», опублікований 1892 року. Ця праця мала скоріше негативний, ніж позитивний характер. Письменник гостро атакує російське суспільство не тільки свого часу, але і всієї російської історії, кажучи, що воно неспроможне зрозуміти і прийняти генія. Далі він оплакує розклад російської мови, спричинений передусім критиками-народниками. В дуже цікавій частині статті автор закладає традицію в російському символізмі, яка потім дала дуже багаті наслідки: він «очищує» великих письменників-реалістів від спрощених інтерпретацій «шістдесятників» і народників, шукаючи в їхніх творах справжньої літератури. І, вкінці, він звертає увагу на факт, що в високомістичній російській духовності мусить запанувати нове мистецтво, основане не на позитивізмі, а на творчій інтуїції.

Мережковський скоро переніс свою увагу на інші проблеми, тільки посередньо зв'язані з символізмом, і тому піонером символізму в Росії вважають не його, а Валерія Брюсова. Хоч французьких символістів перекладали в Росії раніше (Венгерова, Мережковський, мати Олександра Блока), — Брюсов, цей знаменитий організатор і «структураліст» літературного побуту, а при тому дуже талановитий поет, цілком «програмово» вводив французьку літературу на російський ґрунт. Критики глузливо зауважували, що його майстерність «продавати» західну літературу — це наслідок його купецького походження. Брюсов особисто познайомився з багатьма французькими й бельгійськими поетами, заснував журнал «Весы», де вони співпрацювали (Гіль, Верхарн), і давав систематичні переклади і огляди західної поезії найновіших напрямів.

Своїм підходом до літератури і своїм талантом Брюсов належав скоріше до По і ранніх англійських естетів, ніж до французьких символістів кінця сторіччя. Для нього література була — тільки форма. Точна калькуляція ефекту, майже математичне маневрування засобами (Брюсов був добре ознайомлений з математикою) — це було для нього єдиним творчим переживанням. І тому він з такою легкістю міг міняти стилі — від майже сюрреалістичного символізму до суворого, «бронзового» неокласицизму.

Брюсов був дуже потрібний російській літературі. Правда, вона вже бачила суворий, майже класичний, формалізм у творчості Пушкіна і гостре схрещення досконалої форми і високого містицизму у поезії Тютчева (за це Брюсов й інші символісти так любили цих двох романтиків). Але, як правило, російські поети на форму не звертали надто великої уваги.

Коли Брюсов і його прихильники знайомили російського читача з творами французького «модернізму», — Костянтин Бальмонт перекладав твори ан-

гійського естетизму і декадентизму. Та найбільшим його вкладом у російський символізм була його власна творчість. Вже в першій збірці (що вийшла 1893 року, на рік раніше від Брюсової) він виявив величезну оригінальність, хоч не без впливів Свінберна. Більш «музично перевтілену» поезію, як Бальмонтова, тяжко уявити — часто ця музичність його рядків виходить із-під авторової контролю, втрачає художню рівновагу і впадає в самопародію. Поет твердив, що кожний звук викликає собою власний магійний світ: складати звуки (не слова, як твердив Рембо, а звуки; себто тут маємо не так образний, як музичний принцип) — це своєрідна алхімія. Отож заслуги Бальмонта — в його максимальному посиленні звукового принципу російської поетичної мови.

Російський символізм дослідники поділяють на дві групи: старших і молодших символістів. Старших назвали чомусь декадентами, а молодших — символістами. Різниця між цими двома групами в тому, що старші були своєрідними формалістами. Тісно зв'язуючися з Заходом, вони цікавилися передусім реформами версифікації. Вони стали осторонь суспільства і нечасто (за винятком, може, Гіппіус) займалися в своїй творчості метафізичними проблемами.

До групи ранніх російських символістів зараховують ще Івана Коневського, самого Мережковського, Олександра Добролюбова (не плутати з публіцистом!), дружину Мережковського Зінаїду Гіппіус і Сологуба-поета.

В молодших символістів бачимо перемогу вічно сильного слов'янського «суспільства» та не менш психологічно зобов'язуючих російських релігійних течій. Ці поети, на чолі з Олександром Блоком, взяли з Західної Європи не так теорію і практику форми (це ж бо зробили для них їх безпосередні попередники), як містицизм, релігійність «нової людини», навіть із дозою окультизму й спиритуалізму. Ці риси вони з'єднали з старими й чисто російськими містично-релігійними тенденціями, приготувавши тим способом для читача справді п'янке вариво, якого ще не бачила ніяка література (наприклад, «Котик Летаєв» Андрія Белого). На основі цієї синтези вони навіть деякий час мріяли про заснування в Росії нового суспільства, створеного на містично-ідеалістичних принципах Володимира Соловйова. До них зараховують Олександра Блока (який від містики відійшов досить скоро і навіть висміяв своїх друзів у п'єсі «Балаганчик»), Андрія Белого, Вячеслава Іванова, прозу Мережковського. Мабуть, найцікавішим із цієї групи був Андрій Бєлий. Він творив своєрідний міст між першою і другою групами. Під впливом Рудольфа Штайнера, з одного боку, і Володимира Соловйова — з другого, і не без допомоги своєї «френтичної» вдачі, він створив особливо згущений, ядерний містицизм. Але він також написав ряд знаменитих робіт з теорії літератури, які пізніше взяли в основу своєї праці критики-формалісти групи ОПОЯЗ.

При цих двох процесах розвивалася група справжніх російських декадентів, виявляючи себе передусім у прозі. Сюди належить творчість Андрєєва, Гаршина і Арцибашева, що їх романи, п'єси та оповідання мають сьогодні тільки історичне значення. Виняток справляє проза Федора Сологуба — письменника великого таланту і головокружних глибин. Його ранній роман «Тяжкі сні» — це образ «декадентської» інтелігенції в Росії, з її душевними роздорами, містичними прагненнями і втіканням від «статус-кво». Далеко сильніший роман Сологуба — «Малий біс», де автор переростає чисто «декадентські» зацікавлення і дає надзвичайно сильний, майже фрейдівський, образ хворої особистості.

Впливів російського символізму на українську літературу не можна недооцінювати. Такі заперечування, в обличчі наявних фактів, себто друкованих сторінок творів, роблять нам тільки шкоду. Правда, на період української

літератури, про яку мова в цій книзі, російський символізм надто сильно не впливав: впливи йшли передусім від ранніх символістів — Брюсова і Бальмонта. Російські символісти впливали на українських поетів значно пізніше, в другій і третій декадах нашого сторіччя.

Багато сильніші впливи на добу українського передсимволізму мала Польща — особливо шляхом Галичини.

В Польщі символізм прийнявся порівняно рано і дуже буйно розвинувся. З різних причин для цього назву дві головні: польські романтики були особливо глибокими містичками (пізній Міцкевич і його зв'язок зі гіпнотизером Тов'янським, Юліуш Словацький), і Польща завжди мала тісний і безпосередній зв'язок із Францією. В цьому зв'язку цікавим є, наприклад, факт, що Польща дала принаймні двох літераторів французькому символізму: Теодора Вижеву (тонкий дослідник поезії Малларме, звеличник Вагнера) і Марію Кшецінську (композитор і поет; вона твердила, що вона винайшла вільний вірш, хоч дехто з її французьких колег злобно зауважував, що її вільні вірші — це безпосередній наслідок її слабого знання французької мови і версифікації).

Перші віяння символізму були зв'язані з варшавським журналом «Жице», що його заснував 1887 року поет і критик Зенон Пшемський, який писав під що його заснував 1887 року поет і критик Зенон Пшемський, який писав під псевдонімом Міріам. Міріам був літератор величезної культури й ерудиції і в Польщі відіграв ролю, подібну до Брюсова в Росії: він переклав польською мовою майже всіх видатних французьких і бельгійських символістів, а також Росетті і Свінберна. Він написав масу розвідок про цих поетів і читав про них доповіді не тільки в польських містах, але й у Львові. Особливо захоплювався Міріам Метерлінком, і, мабуть, його заходами Метерлінк став таким широко популярним в Польщі і в Галичині. Твори Міріама перекладав на українську мову між іншими й Микола Зеров.

Скоро польські поети нових напрямів об'єдналися в групу і на зразок «Молодої Бельгії» чи «Молодої Німеччини» назвали її «Молодою Польщею». Вони кинулися читати й перекладати поетів Західної Європи, а в своїй літературі «воссекрили» романтиків Словацького (за інтенсивний містицизм) і майже забутого тоді Ципріяна Норвіда (за його велику увагу до форми).

Центр польського символізму перейшов з Варшави до Кракова, де 1897 року заснувався новий журнал, що називався також «Жице». Для українського передсимволізму польський Краків важливий передусім тому, що там перебували Василь Стефанік, а пізніше Богдан Лепкий і Остап Луцький — обидва засновники «Молодої Музи». Коли варшавське «Жице» стало трибуною молодих проблемами модерної культури, — краківське «Жице» цікавилось загальними проблемами модерної культури, — прозаїкові й драматургові Станіс-реформаторів-бунтарів. Це сталося в першу чергу завдяки молодому і високо-талановитому редакторові цього журналу — прозаїкові й драматургові Станіс-лаву Пшибишевському, який писав польською і німецькою мовами, був учасником «Молодої Німеччини» і в дев'яностих роках уже мав широку славу трохи «зіпсутого» декадента, що у своїх романах трактував проблеми, яких ще в польській літературі не було*. Вже перше число нового журналу опублікувало маніфест Пшибишевського під назвою «Конфітеор». В ньому проголошувалося мистецтво абсолютного, мистецтво прекрасного, навіть у його гидких, обридливих чи «грішних» перевтіленнях. В маніфесті говорилося, що мистецтво є джерелом усього життя, і тому, по-уайльдівському, життя мусить стати рабом мистецтва.

* Пшибишевський був другом Василя Стефаніка і часто приходив до нього гоїти свої духовні рани і фізичне похмілля. В листі до О. Гаморак письменник інформує: «Щодня приходять до мене Пшибишевський і деревіє на каналі» (Приміт. авт.).

«Молода Польща» дала польській літературі ряд видатних поетів і прозаїків. На їх чолі стояв Казімеж Пшерва-Тетмайєр, поет великої майстерності і чутливості. В своїй творчості того періоду він висловлював, часом досить манірними засобами, ідеї, близькі «модернізму» всієї Європи: песимізм, нехіль до життя, жадання містичного всезабуття, аристократичне відчуження від суспільства. При тому, є в його поезії багато сексуального, часом навіть темно еротичного.

Ще одним важливим символістом був один із найбільших польських модерних поетів (в нього було багато творчих фаз, і символізм був тільки однією з них), близький друг Івана Франка, Ян Каспрович. Після періоду реалістичної поезії Каспрович перейшов на поезію високої, трагічної містики, яка сильно впливала на українських передсимволістів. Проф. Олександр Білецький, наприклад, твердить, що твір Вороного «Дієс іре» написаний під безпосереднім впливом Каспровичевого твору «Святий Боже».

З інших польських поетів, що ними захоплювалися молоді українці, був Антоні Ланге, поет величезної начитаності, який, крім власних творів, залишив томи перекладів із західних символістів; Болеслав Лесьмян, Тадеуш Міцінський та інші. Жертвою духовних напрямків цього періоду упав високо-обдарований поет Станіслав Кораб-Бжозовський, який у приступі пригноблення вчинив самогубство на двадцятomu році життя.

Над прозою «Молодої Польщі» царював «злий дух» Пшибишевського. В його творах макабричність оповідань По поєдналася з якоюсь дуже своєрідною, майже сатанічною, інтерпретацією Ніцше. Проголосивши, біологічно, мабуть, оправдане, гасло, що «на початку була хіль», — він почав будувати містичну, а при тому глибоко еротичну, візію надлюдини, що велику частину своїх думок і розмов присвячує проблемі вишуканого, переінтелектуалізованого сексу. В Пшибишевського бачимо процес, протилежний до д'Аннунцієвого: коли італієць намагався «опоетизувати» свою земну, абруцьку пристрасть, — поляк, чутливий і нервовий інтелігент, вигадані поетичні конструкції старався подати читачеві як повнокровну людську хіль.

Ще один видатний прозаїк «Молодої Польщі» — це Вацлав Берент. Його роман «Порохно» — сюжетом дуже подібний до Сологубового твору «Тяжкі сні» — це розповідь про життя митців-декадентів, з розхитаними нервами і розбитими мріями. Проф. Манфред Крідль називає цей роман найкращим художнім портретом доби.

Мабуть, найінтегральнішим прикладом символістичної прози в Польщі був роман «Ненота» поета і прозаїка Тадеуша Міцінського. Написаний під сильним впливом російського містицизму, з одного боку, і Сведенборга — з другого, цей твір — насправді хаотична, сомнабулістична поема в прозі, повна прекрасних і дивних образів, більшість яких безпосередньо межує з такими ранніми символістами-фантастами, як француз Лотреамон, і їх дітьми — сюрреалістами.

4

В кінці дев'ятнадцятого сторіччя на Україні, ще, може, міцніше, як у Росії, панувала народницька, суспільна і політична література. Така література оправдовувалася життям: адже в тодішній ситуації остаточного самовизначення народу просвічення мусіло бути найголовнішим зацікавленням письменників. Талановиті автори навмисне ставали журналістами — в жесті жертви своєму народові. Наприклад, в листі до Ольги Кобилянської Христя Алчевська дружньо радить, щоб молода письменниця писала більше «для людей», бо цього вимагає від українського письменника політична ситуація. Подібні думки

проголошував скрізь і всюди Борис Грінченко, і своєї любові до нової, символістичної поезії цілком свідомо зрікався Іван Франко, тим кладучи «на жертвник історії» ні більше, ні менше, як свого генія.

Теми тодішньої української літератури мали бути виключно громадського характеру, а форма мала бути основана передусім на якомусь сильно спрощеному (якщо не спростаченому) сурогаті народної творчості. Як показав Миколу Глобенко, твори Лесі Українки були популярні тільки в вузьких колах інтелігенції, а за свідченням Петра Карманського — навіть інтелігенція шанувала Франка передусім як громадського діяча, суспільного мислителя і вченого.

І, можливо, тому наші передсимволісти до символізму як такого не дійшли: він прийшов на Україну значно пізніше. Зарані їх проковтнув цей «суспільний обов'язок», одних втягнувши у свій організм (Лепкий, Луцький, Пачовський, Чар-Олесь), інших психічно зламавши (Карманський, Козловський, Яцків, Чар-Олесь). Та й навіть під час розквіту передсимволізму поети і письменники не забували про свій обов'язок перед народом, бо ж вони твердили, що тільки в умовах культурного, якщо не політичного, визволення, може повністю розгорнутися шлях до «чистого мистецтва», якого вони шукали.

Треба також пам'ятати, що шлях на Україну заступали символістичні будь-що-будь велетні. Треба було рахуватися з ерудицією Михайла Грушевського, з гостроперою стилістикою Сергія Єфремова, з величезним авторитетом, а до того ще безпощадним дотепом Івана Франка, який на диво капризно то лавав, то хвалив нові мистецькі течії.

На українській землі перші передвісники нових літературних віянь появилися російською мовою. 1884 року в київській газеті «Заря» І. Ясинський писав, що мистецтво — не проповіді і не лекції. А трохи пізніше видатний російський поет-імпресіоніст Микола Мінський виступив у Києві проти Михайловського і його суспільницьких теорій мистецтва.

Але на українських поетів ці епізодичні виступи великого враження, мабуть, не зробили. На них багато більший вплив мали теорії українського ученого Олександра Потебні про «психологію слова», такі близькі до символізму і навіть новіших шкіл поезії. З працями Потебні були прекрасно ознайомлені не тільки Андрій Белий і російські символісти, але також Франко, Кримський, Леся Українка.

У Львові дуже скоро поширилися чутки про західний символізм. Там довгий час жив Ян Каспрович. Там 1894 року Міріам виголосив доповідь про бєльгійських символістів. Йому відповів Франко у статті «Доповіді Міріама», де він ерудитно сперечається з Міріамовими поглядами на таких поетів, як Мевін, Верхарн, Роденбах, Жількен, Жіро, Ганон, Мокен. 1898 року, повідомляючи про смерть Малларме, Франко досить тонко, хоч коротко, проаналізував творчу методу французького поета, згадуючи його «тонкий і скомплікований символізм». Франко писав, що Малларме «не хотів промовляти ані до розуму, ані до уяви, але хотів тільки — як сам признавав — при допомозі певних звуків і слів сугерувати читачеві враження і образи».

Звичайно, Франко не завжди був прихильний цим новим течіям, або, точніше кажучи, часто відмовляв собі розкоші такої прихильності. Він, наприклад, розгнівано пише про «безідейний імпресіонізм найновіших французів та бельгійців, що силкується викликати нові, досі не звисні, ефекти зовсім механічними способами ритмічних та мовних штук». А про польських символістів він логічно глибини ховає повний брак ідеалу». А про польських символістів він писав: «Людам, котрих життєві ідеали хитаються між Монаком, паризькими кокетками і англійськими оgerами, давно вже хотілося мати літературу, відповідну до тих ідеалів. І вона дійсно в пору народжується». Але треба не забувати

ти, що, чи то в позитивному, чи в негативному сенсі, Франко все-таки був, мабуть, найерудитнішим популяризатором нової західної літератури на Україні.

На маргінесі цікаво згадати, що далеко не всі галицькі письменники солідаризувалися з Франком у цих його нападах на нову літературу. Василь Стефаник, наприклад, пише в одному з листів: «Се й є той декадентизм, на котрий Франко так неуміло уїдає. Хіба він не хотів зайти в таку вуличку! От до такого доводиться найліпших людей, як систематично убивається їх індивідуальність». Тут бачимо чутливе зрозуміння Франкового «вибору».

Отож, мабуть, через Франка, з одного боку, а через таких яскраво модерних письменників і прихильників символізму як Стефаник — з другого, Галичина стала п'ємонтом модерністичних літературних течій кінця сторіччя. Про це говорили, зрештою, Коцюбинський і Леся Українка. А Галина Журба, у своєму дуже цікавому спогаді про «Українську хату», поміщеному в першому збірнику «Слова» розповідає, як у перших своїх творах про інтелігенцію, написаних у Києві, вона вживала галицьких слів і зворотів, бо така була тоді мода серед молодих київських письменників-предсимволістів.

Ще одним популяризатором західного і слов'янського символізму в Галичині був поет і учений Василь Шурат. Щодо вартості нових течій для української літератури — в Шурата ніяких сумнівів не було: він був беззастережним і гарячим прихильником таких впливів. В журналах «Світ», «Зоря», «ЛНВ» та інших він систематично знайомив українського читача з новими течіями західноєвропейської, польської і російської літератури. Особливо дружньо ставився він до поезії Тетмайера, а також займався творчістю Міріама, Ланге, Каспровича, А. Оптмана, М. Шепанського, В. Рачинського та інших. Його праця «Французький декадентизм в польській і великоруській літературі», що її він помістив 1896 року у «Зорі», — це, мабуть, перше в українській літературі дослідження впливів французької літератури на Слов'янщину. На основі творчості Бодлера, Верлена, Малларме, що їх він уважає за найвище досягнення поетичної думки, Шурат досить основно і вичерпно інформує свого читача про теорію символізму. З наведених фактів і думок він робить таке заключення: «Скоро вже раз прийдеться говорити про найделікатніші, найтонші, а тим самим майже невимовні настрої душі, тоді, річ ясна, звичайна і буденна мова являється недостаточною, тоді, річ ясна, з konieczністю треба послуговуватись мовою символів». В іншій статті, про творчість Івана Франка, Шурат небезпідставно зарахував «Зів'яле листя» до об'явів декадентизму, щоправда, в довгому абзаці пересуваючи цей термін з історичної площини на площину загально-символістичну. Як відомо, цією заміткою він викликав великий гнів чутливого на такі замітки поета. Франко не простив цього гріха своєму колишньому близькому другові до кінця життя і навіть деякий час пробував пошкодити його науковій кар'єрі.

До ранніх «глашатаїв» символізму в Галичині треба зарахувати ще Осипа Маковея, який у молодості був чутливим і ніжним поетом, а також передчасно померлого, талановитого поета О. Козловського.

На Україні також обговорювали нову літературу Заходу. Леся Українка ставилася до одних проявів західного символізму з пристрасним захопленням, а до інших — з не менш пристрасним обуренням. У всякому випадку, вона до цих течій виявила величезне зацікавлення, і її листи (особливо до матері) аж кишать іменами французьких і бельгійських поетів. Дуже цікавою, наприклад, є її оборона французького декадентизму перед злобними, а щонайгірше — непоінформованими насмішками Єфремова. Ще цікавішою є її стаття «Два напрямлення в новейшій італійській літературі», де вона сумлінно, і не без прихильності, обговорює твори Габріеле д'Аннунціо. Вона також часто брала

участь у дискусіях про польських символістів, особливо гостро критикуючи Пшибишевського. Не можу втриматися від маргінального зауваження, що пора б нам уже перестати говорити про Леся Українку як «поета-мужчину», «поета-воїна» і т. д., а почати займатися дослідями над широкою ерудицією цієї жінки, її глибокими філософськими і літературними зацікавленнями, тісним зв'язком її драматичної творчості з тим найкращим, що писалося в кінці сторіччя в західній літературі. Але, звичайно, такий підхід до творчості й особистості Українки далеко трудніший, ніж пара високопатріотичних гасел.

Про впливи символізму на творчість Франка, Лесі Українки, Коцюбинського (особливо в пізнішому періоді) згадують вряди-годи, і дуже поверхово, але методичного, сумлінного розглядування проблеми поки що в нас немає. Немає також порівняльних студій між технікою прози доби символізму на Заході і творами Стефаника та Черемшини. Такі студії конечні.

Певна річ, що досліджування вгорі згаданих проблем мусить зосереджуватися на досить спорадичних проявах символізму в Франка чи Коцюбинського, Стефаника чи Черемшини. Але серед відомих письменників кінця дев'ятнадцятого сторіччя були й такі, що цілком систематично вводили символістичний тосвід у свої твори. Агатангел Кримський (як би він сам цього у листах до Франка не заперечував!) і Микола Вороний на Сході та Ольга Кобилянська і Михайло Яцків на Заході — це піонери українського предсимволізму.

В заспіві до своєї збірки «Пальмове гілля» Кримський підкреслює, що його твори присвячені не людям дії — життєрадісним і здоровим борцям із проблемами життя, а хворобливим, виснаженим, виніженим, високочутливим читачам, що їх будні затемнені самотністю і стражданням. Безумовно, в таких циклах, як «Нечестиве кохання» чи «Кохання по-людському», в якомусь настирливому, невротичному, але, у всякому випадку, бодлерівському, заперечуванні сексу, у гарячкових бажаннях надземного світу Краси, а особливо в поетовій техніці, не можна не помітити сильного і безпосереднього впливу західного «модерну». Незважаючи на впливи близькосхідної поезії на творчість Кримського, як же інакше, як не через Бодлера і Верлена, а можливо, що й Пшибишевського, доводиться розглядати вірш (не вміщений у радянське й «повне» видання творів поета) з циклу «Світові скорботи»:

Шумить-кипить бульвар. А я сиджу журливий,
Дивлюся на людей...
В старих і в парубків я думи женихливі
Вичитую з очей.

Гляджу й на хлопчаків... А в них які мрії?
Яку таять мету?
Принести на алтар — на груди до повіі —
Невинність молодю.

Гляджу й на немовлят... Кумедні споминання
Викликує той рід:
Що кожне, кожне з них із акту спарування
Прийшло на білий світ.

Народ, як лава, пре, і тиснеться, і треться...
Шумить-кипить бульвар.
Огідно на душі... І цілий світ, здається,
Великий лупанар.

Цей вірш, певна річ, формально не надзвичайний, хоч є в ньому якась своєрідна меланхолійна мелодія. Зміст його нам може сьогодні видаватися смішним. Але у свій час — це була таки відвага.

Про прозу Кримського Михайло Рудницький писав, що письменник «випередив спроби нашого модернізму та декадентизму в новелі та ліриці. Він перший ясно вибрав собі за героїв психопатів і з їх розстроєних нервів пробував добути звуки, що нічим не нагадували б окликів болю з селянських грудей».

Микола Вороний — поет і естет, знавець богемістики, «декадент» і громадський діяч, марксист і ніцшеанець, автор перекладу Інтернаціоналу і емігрант від большевизму — це, мабуть, один із перших «суцільних» передсимволістів української літератури. Він «на нашій ниві» відіграв ролю Брюсова чи Міріама — на жаль, без їхніх широких горизонтів і ерудиції, але з не меншим ентузіазмом до нових течій у Західній Європі. Він перший переклав по-українському твори неопарнасиста Сюллі-Прюдона, теоретика декадентизму, поета і романіста Поля Бурже, символіста Жоржа Мореаса; він перший у свою поезію ввів, цілком систематично і свідомо, полиск і легкість музики Поля Верлена (проф. О. Білецький звертає увагу на майже небезпечну подібність вірша «Мавзолей» до Верленової «Осінньої пісні»). Він разом із Кримським один із перших по-бодлерівському інтерпретував місто як стоголову потвору, яку мусиш одночасно любити і ненавидіти і в якій рясно цвітуть фосфорично-хворобливі, смертельно-гіпнотичні «квіти зла». Сам принцип творчості Вороного дуже подібний до творчих метод сучасних поетів:

«Я почав писати з такого ж побудження, з якого люди починають співати. От почуваю собі якийсь мрійний настрій і якусь ритмічну розгойданість, причому виразно відчуваю, що в усі щось дзвенить. Що напишу, не знаю, бо в голові проносяться якись уривки образів і мелькають, об'єднуючись у вирази, окремі слова, але найважливіші, наймиліші, що здаються дуже гарними. Це початок, основа, до якої почнуть чіплятися інші слова, і т. д. ...Виходить, що я починав не так од образу, як од звуку. І, дійсно, мелос, спершу примітивний, далі технічно все більше ускладнений, був джерелом моєї пісні-вірша».

На символістичний шлях штовхнула Вороного, безумовно, Галичина. 1895 року він з'явився у Львові. Безпосередній контакт з ранніми галицькими «модерністами», дружні розмови з Франком, який зацікавився молодим поетом, посередній контакт з «Молодою Польщею», лекції про німецький ідеалізм проф. Скрупського у львівському університеті — все це відкрило поетові цілком нові перспективи. Повернувшись на Україну 1897 року, він почав ширше знайомитися з наймодернішою російською і західною літературою і почав просто гарячково перекладати.

1903 року Вороний організував і видав альманах «З-над хмар і з долин», який є нині, може, найважливішим документом нашого передсимволізму. Його безпосереднім завданням було познайомити наддніпрянського читача з галицьким «модерном», хоч у альманахові, в просто прекрасному безладді поміщені і Грінченко, і Нечуй-Левицький, і Наталя Кобринська, і Франко, і багато інших. Зворушливо спостерігати, як навіть найзапекліші «традиціоналісти» намагалися до альманаха послати щось із «модерніших» речей свого доробку. Зрештою, вони тільки старалися виконати наполегливі прохання редактора. Ще з 1901 року, коли Вороний задумав альманах, він поміщував у пресі і в приватних листах, запрошував письменників до співучасті, попереджуючи, що читач альманаха має бути інтелігент «з смаком, часто виробленим і вихраним на чудових зразках літератур чужих народів». Тому він просив давати твори «модерні», щоб альманах «і змістом, і формою міг би хоч трохи наблизитись до нових течій і напрямків сучасних європейських літератур».

Хоч Вороний прихильно ставився до «Молодої Музи» і цікавився творчим ростом Карманського, Пачовського й Лепкого, особливо близького контакту з молодомузівцями він не мав. Натомість піонер символістичної прози, Ольга Кобилянська, стала своєрідною «молодою музою» «Молодої Музи».

Як справжній піонер, письменниця мусіла переборювати неймовірні труднощі, специфічно характеристичні нашому суспільству, на які не приготувало її ні безпосереднє знайомство з творами і членами «Молодої Німеччини», ні німецькомовне оточення її юних років. Ось маленький приклад цих труднощів. 1893 року редактор «Зорі» В. Лукіч робить авторці ряд зауважень про її твір «Людина», що серед них знаходимо й таке: «Також вирази, як «брешеш», «брешете», мусять відпасти, бо вони в кружках інтелігентних не уживаються». На такому суспільному тлі справді тяжко було творити новітню прозу!

Але Кобилянська все-таки дала своєму часові цілком нову прозу, і скоро довкола неї зарясніло прихильниками і лицарями. На неї звернули увагу Кримський, Щурат, Франко, Коцюбинський. Маковей написав про молодую письменницю великий есей. Леся Українка почала з нею дуже інтимне, тепле листування, а молодомузівці піднесли її на п'єдестал. Навіть Єфремов, який спершу накинувся на неї з лайливою критикою, в своїй «Історії українського письменства» вже називає її «талановитою символісткою», кажучи, що «з усіх українських письменників того часу вона найближча до модерністичних європейських напрямків». А багато пізніше ядерний символіст Василь Бобинський назвав її «приматоркою українського символізму».

Ранні твори Кобилянської насичені вишуканим і тонким, високоморальним і чистим естетизмом, срібною, поетичною меланхолією, що де в чому нагадує прозу ранніх прерафаелітів. Розумна і чутлива жінка, що мусить жити тільки книгами і мріями у вузькопровінційному суспільстві, — ось проблематика багатьох її творів.

Великий вплив на Кобилянську зробив Ніцше, якого вона читала, звичайно, по-німецькому — напевно, не підозріваючи навіть, скільки труднощів він їй копіє нанесе. Справа в тому, що проблема Кобилянської довгий час не сходила з газет. Забирали слово всі: і ті, що розуміли проблему, і ті, що плутали Ніцше з Пшибишевським (як, наприклад, Наталя Кобринська — автор цікавих передсимволістично-імпресіоністичних поем у прозі і дуже нецікавих повістей та оповідань). Промовистим у цих суперечках є виступ самого Кримського, його ж бо витончено декадентські зацікавлення йшли врозріз з думками Ніцше. Зі справді професорським пересердям, плутаючи науковий авторитет з літературними впливами, Кримський писав про «Царівну»: «Мабуть, не тільки мене, а й багатьох читачів трохи чудно вражає те, що в повісті так часто цитується «філософ» Ніцше (коли його можна назвати філософом, а не божевільним). Жінка, що обстає за своїми жіночими правами, і zarazом Ніцше! Чуднота!.. І що кому за авторитет Ніцше?!» *

Укладаючи альманах на честь Кобилянської під навмисне символістичним

* В своїх «поучуваннях» Кримський був не тільки темпераментний, але часом і необережний. Він пише: «Та ще нелюбо, Джон Мілль Стюарт зветься у Кобилянської «І. Стюарт». Освічена людина повинна знати, що Stuart — англічанин, а не німець: він не Johann (не Іоганн) і не Штуарт. Оборонцям жіночих прав особливо випадало б знати це». Певна річ, що йдеться не про Стюарта, ані навіть про Стюарта. Обидвоє мали на увазі Джона Стюарта Мілля, англійського філософа й основника утилітаристичної школи. В нас таке трапляється й зараз. Ось недавно якась радянська газета писала про англійського письменника «М. Сомерсета», маючи на увазі Сомерсета Моєма (приміт. авт.).

їнської людини», не без впливів філософії Ніцше. Хатяни ставили натиск на індивідуалізм, на автономну дію сильних самотників, що перевищують маси. В журналі «Українська хата» проголошувалося: «Імпресіонізм — як манера творчості і як спосіб світовідчуження — такі дві зовнішні прикмети нової літератури, і індивідуалізм — боротьба за визволення людини від усяких нівеляційних напрямів суспільного життя — такий її соціальний зміст». Таке становлення проблеми, до речі, дуже подібне до мосту, який на Заході створився між символізмом і неосимволізмом.

Дуже характеристичним втіленням теорій «Української хати» були твори Грицька Чупринки. Про естетично-символістичну (верленівсько-бальмонтівську) сторону його творчості Сергій Єфремов пише: «Запас ритму і рифм у Чупринки просто-таки невичерпний, і, легко граючись, немов кокетуючи своїм природженим даром, з словом поводяться як спортсмен, він обминає всякі труднощі і дає незвичайно хитре і вигадливе мереживо найтоншого вірша». Певна річ, для сучасного читача Чупринка — не Верлен, і навіть не Бальмонт, і його строфи сьогодні не справляють особливого враження. Але його вперте шукання слова як такого, звука як такого було дуже важливе для наймолодших поетів у «модерністичних» колах Києва, особливо для Павла Тичини. Ці естетичні шукання поєднувались у творчості Чупринки з крайнім індивідуалізмом, що його він висловлював такими лозунгами, як: «Бунт для бунту». Як відомо, бунт Чупринки знайшов трохи пізніше свою дуже точно накреслену мету, і він згинув, як герой.

Ще один видатний поет-передсимволіст, який був дуже зближений з середовищем «Української хати», — це Олександр Олесь. Як це наявно показують його твори — особливим прихильником «мистецтва для мистецтва» цей поет не був; не був він навіть особливо уважним ювеліром форми. Але навіть він був у свій час — модерний. Про це нагадає нам не менший авторитет, як Микола Зеров: «Пригадую свої перші враження від Олеся р. 1906—1908: як я вишукував його поезії по тодішніх декламаторах; як вражали вони мене свіжістю й безпосередністю, приємною відсутністю банально-цинічних фраз та учительського тону старших поетів». Подібно говорить про Олеся й Євген Маланюк, кажучи, що Олесь — це молодість його покоління.

І Павло Филипович, і Рильський, і Зеров погоджуються на тому, що найближчими до символізму були довші твори поета, особливо його драматичні етюди і драматичні поеми. Наприклад, в передмові до першого радянського видання творів поета Павло Филипович показав, як поема «По дорозі в казку» основана на «Сліпцях» Метерлінка.

«Українська хата», що її розвалила перша світова війна, згуртувала була довкола себе такі імена, як М. Євшан, Микита Шаповал, А. Товкачевський, Павло Богацький, Грицько Чупринка, О. Олесь, О. Неприцький-Грановський, Гнат Хоткевич, Іван Липа (батько Юрія — автор цікавих оповідань і нарисів), О. Романова, Л. Будяй, Ю. Будяк. В «Українській хаті» вчилася й Галина Журба. Цікаво, чи «Українська хата» не допомогла їй в тому, що вона сьогодні, на еміграції, багато цікавіша, живіша, «модерніша» письменниця, ніж багато молодші віком еміграційні прозаїки, які виростили на інших традиціях. Як відомо, учнем в «Українській хаті» був «Максимко» — молоденький Максим Рильський.

Символізм — дитина романтизму — породив багато власних блискучих нащадків, що перевищили його самого. Його вплив на мистецтво сьогоднішнього дня ще далеко не досліджений. Але вже можна говорити більш-менш загально. У Франції спектр простягається від таких наявних неосимволістів, як Поль Клодель і Поль Валері (по лінії Верлена й Малларме), через сюрреалістів (по лінії Рембо й Латреамона) аж до сьогоднішнього екзистенціалізму (по лінії ману). Не без символістичних впливів і Сартровий екзистенціалізм (по лінії Бодлера, Ніцше). В другому томі своїх спогадів Сімона де Бовуар розповідає, як молоді екзистенціалісти захоплювалися тією літературною течією. Символізм, в загальноєвропейському розумінні, дав одного з найсильніших, якщо не найсильнішого поета нашого сторіччя — Райнера Марію Рільке, вихованого на французьких поетах. На німецькому символізмі основана школа експресіонізму, а сьогодні — такі німецькі поети, як Пауль Целан, багато навчилися від символістів. В Італії символізм дав два, в свою чергу майже протилежні, напрями — футуризм (Марінетті вважав д'Аннунціо за бога) і пізніший герметизм. В Іспанії «Група 98» творила і думала під більш чи менш посереднім впливом символізму. Сучасний іспанський поет Рафаель Альберті сильно зближений до цієї школи, а «Поет у Нью-Йорку» Федеріка Гарсії Лорки — це бодлерівське місто-пекло, посилене і поглиблене. Для англо-американського читача символізм дав Єйтса і раннього Еліота, потім і Ділана Томаса. Якби не символізм, Росія, мабуть, не мала б «акмеїстів», Хлебникова, Пастернака чи Цветаєвої. А в Польщі не було б «скамандритів».

Заслуги передсимволістів в українській літературі — це передусім піонерне будування шляхів і відкривання вікон. Це ж бо вперше (не враховуючи народної поезії чи поетичної школи Києво-Могилянської академії) передсимволісти вказали українському читачеві на факт, що поет — передусім творчий індивід, а поезія — передусім художній твір.

В українській літературі впливи передсимволістів на новішу добу взагалі не досліджені. Крім спорадичних згадок (Тичина і Чупринка, Тичина і Вороний, Олесь і Рильський) — в цій ділянці поки що не зроблено нічого. Не досліджена як слід і сама творчість передсимволістів.

В радянських виданнях до останнього часу ці процеси згадуються дуже поверхово, дуже негативно — й зонайголовніше, такі згадки не завжди ґрунтовані на даних фактах, на правді і на чесному досліді. Навіть публікації документів (листи, статті і т. д.) на Радянській Україні не світять об'єктивністю. Скорочування, «редагування» і взагалі «препарування» таких документів дозволяє нам вірити їм. Якби сьогодні хтось хотів писати серйозну наукову роботу про ці процеси — давніших радянських джерел він вживати не міг би, хіба тільки порядком загальної орієнтації. Кожний лист, стаття, згадка — мусіли б бути перевірені. Звичайно, таких дослідів на Заході робити не можна, бо тут немає потрібних матеріалів. Отже, справа українського передсимволізму мусить ще надовго залишитися недослідженою.

Богдан РУБЧАК

Нью-Брансвік, 18 вересня 1968

РОЗСИПАНІ
ПЕРЛИ

*Петро
Карманський*

1878—1956

Із збірки
«З ТЕКИ САМОВБИВЦІ»

* *
*

Пекельний жар, жажда в'ялить —
Кругом піщане море...
Диви: оаза! Там біжить
Нещасний путник — боресь!

Послідних сил ще не добув.
Русло ріки розкрилось...
Біжить щосил, пристав, глянув —
Марюю все розплилось.

*

І я з бідою свій тягнув
Тяжкий леміш по ниві.
Про людську долю я забув,
Не знав, що дні щасливі.

В безвір'я море я пірнув,
Страдав пекельні муки!
Поволі був би-м так заснув,
Не знаючи розпуки.

Як мрія, ти на шляху стала,
Як сонце, ясна, гожа.
Збудився я, душа бажала
Полинуть в рай... О Боже!

Ледве всміхнулось щастя — сонце —
А вже у тьму запало.
З розпукою гляджу в віконце:
Пропало, ох, пропало!

* *
*

Моя цитро, цитро, моя ти потіхо!
В тобі топлю горе, розпуку, тугу,
Ти життя солодиш, розганяєш лихо.
Ох, подруго! Душу ти пестиш мою.

Ти одна на світі — ти знаєш зітхання,
Мої думи — мрії вечірні і сни,
Бо ти знаєш муки і тихі ридання,
І ти чуєш горе і біль з-за туги.

Не потішить жоден, бо жоден не знає
Туги, горя, муки, думок, снів та мрій.
Як ридає серце, ніхто не зважає,
Бо глухий світ, цитро, бо світ ледовий!

Тож заграй ми, цитро, дзвени мені тихо,
Розілий чар звуків — тугу розжени,
Суши сльози-цвіти, приспи моє лихо,
Воркуй ніжно, м'яко, жалібно дзвени!

Ось так: тихо, тихо чарівні сі тони
Най заплачуть, виллють мою біль-тугу,
Нехай хлинуть сльози і виринуть стони,
І я тихо сонний, спокійний засну.

* *
*

Немов літа, минають дні...
Морози кригу стяли.
Гадав, забуду... Ні та й ні!
Немов замерзлі стали
У серця муки: жаль, туга,
Надії, мрії, горе —
Зціпили в серці, мов гора,
Немов ледяне море.

Неначе відьомська дуга
Із моря воду п'є,
Так з мого серця гадь-туга
Поволі кровцю ссе.
Як той, що жде на крайній суд,
Що смерть чи волю дасть,—
Так нудно дні мені пливуть,
Приносять муку, страсть.

ПРОЩАННЯ

Гайда на коні! Час рушати.
Вже півень кличе, вже зоріє,
На сході млаво зоря тліє.
Гайда на коні! Час прощатись.

Гайда! Гайда! Не слід зітхати...
Весело ж, гай! — ні, нишком, тихо!
Вона ще спить і мріє — тихо!
Гайда на коні! Час рушати.

Здорова будь! Пора розстатись...
Прощай, мій гаю, свідку муки,
Любви, зітхань пустих, розпуки.
Прощайте всі! Пора розстатись.

Чого ж спіткнувся, сивий коню?
Жени наосліп, в пропасть млисту,
Удар чолом в стіну скалисту —
Нехай спічну на зимнім лоні...

Жени, мій коню, рви щосили,
Хоч серце плаче, тужить, ние.
За нами тільки пес завие,—
Вона ж прокляла... Нум, щосили!

Гоп! Гоп! мій коню, в степ, як море.
Чеши, креши, гони, мій сивий...
Гони же — пан твій нещасливий,—
Гоп! Гоп! своє най згубить горе.

* *
*

Сумно ллються звуки цитри,
Дрижачи, згасають,
Стогнуть, плачуть і тугою
Серце обгортають.

Тії звуки пресумнії
Так вона любила!..
Прийди, прийди та послухай,
Вернись, моя мила!

Сумно, сумно вигравають
Струни шовковії:
Прощавай, моя надіє,
Прощавайте, мрії!

Ох, як тяжко коло серця
Від тяжкої муки!
Ох, заграй же, моя цитро,
Сумні, сумні звуки...

* *
*

Коб' ти знала, як страждаю,
Як я мучусь в чужині...
Вже лиш смерті я благаю,
Щоб скінчити. Ні та й ні!

Морем горе розлялося,
Так вже мучить, так в'ялить!
Пеклом серце зайнялося:
Тріскає, пече, кипить.

Одну краплю з моря того,
Щоб згасити пекла жар!
Одно слово з листу твого
Доконало б чудо-чар...

Одну іскру з пекла того
Висушити моря глибі!
Одно слово з листу твого
Доконало б сього вмиг...

Якби знала ти страждання
В серцю моім і в душі,
То почула б ті благання:
Написала б слові дві.

* *
*

Цвітом ти мене дарила...
Чом він цвів лиш день?
Ти сама його садила
Й виполола впень!

Чом вінок ти розірвала,
Що я сплів був сам?
Ти з собою все забрала —
Лишила бур'ян...

Чом марою ти розплилась
Від моїх жалів?
Піснь мою так заглушила,
Наче арфи спів!..

Із збірки
«ОЙ ЛЮЛІ, СМУТКУ!»

ОЙ ЛЮЛІ, СМУТКУ!

Ой люлі, люлі, химерний смутку!
Шепоче вільха і верболіз;
Задума квилить, шовкові вії
Срібляться ясним брильянтом сліз.

Ой люлі, люлі, дрімливий смутку!
Давно вже сонце пірнуло в гай,
Поснули квіти, в пеленах м'яти
Перлистосяйний журчить ручай.

Ой люлі, люлі, причинний смутку!
Втомився легіт, вільшина спить;
На небі меркнуть сріблясті зорі,
Снуються тіні... Цить, смутку, цить!

Ой люлі, люлі, зловісний смутку!
Зітхає троща, хвилює лан,
Межею сонна задума блудить,
А хвору душу повив туман.

НЕ РАЗ ВЕЧІРНЬОЮ ДОБОЮ

Не раз вечірньою добою
Снуюся по стернистім полі
І раз у раз питаю долі:
Чи найдеш ти талан зо мною?

Не раз, як сонце за горою
В досвітніх росах личко миє,
Мое серденько з туги ниє:
Чи найдеш ти талан зо мною?

Не раз, буває, після зною
Сиджу на березі ручаю,
Дивлюсь на дно і сню-гадаю:
Чи найдеш ти талан зо мною?

Не раз гарячою рукою
Твою десницю тисну палко
І думаю: моя ти галко!
Чи найдеш ти талан зо мною?

Не раз з задумою важкою
В твої очиці задивлюся
І в чорних думках затоплюся:
Чи найдеш ти талан зо мною?

І все гарячою сльозою
Лице холодне обливаю
І доленьку молю-благаю:
Ох, дай же, доле, рай зо мною!

* *

*

Як тиха ніч пов'є долину
І місяць посріблить ручай,
Тоді на крилах туги злину
У задумчивий гай-розмай.

І стану під віконцем хати,
В якій я тільки перемрів,
І буду нишком воркувати
Солодку пісню, піснь без слів.

І, може, ти крізь сон почувеш
Мої тужливі пісні,
І, може, нишком забануєш,
Бодай у сні, в невиннім сні.

ОЙ НАВИСЛИ ЧОРНІ ХМАРИ...

Ой нависли чорні хмари,
Сумно ворон криче;
Я поїхав, ти забула —
Серце плаче, плаче.

Стогнуть кедри, мирти гнуться.
Рожа ронить квіти;
Гей, насіяв я тройзілля,
Де його подіти?

Ой нарву я зілля-рути,
Кину в море-воду:
Плинь, котись сріблястим руном
До самого броду.

Вийде мила брати воду,
Зловить зілля-руту,
Зловить руту та й згадає
За любов забуту.

Ой нависли чорні хмари,
Сумно ворон кряче;
Я поїхав, ти забула —
Серце плаче, плаче.

Ой надармо я сумую,
Дармо я журюся,
Радше вийду ген на кручу,
В Тібер повалюся...

ЗАБУДЬ МЕНЕ...

Забудь мене, дивись байдуже,
Як я поволі з туги в'яну,
І не питай мене, чи дуже
Ятряться в серці давні рани.

Хіба ти винна, що недоля
Між нас поклала яр розлуки?
Кого розлучить люта доля,
То як йому бажати злуки?

Забудь, не плач, що ти не в силі
Отерти сліз з очей каліки,
Вони самі прихнуть в могилі...
Забудь мене, забудь навіки.

* *
*

Тебе нема, нема спокою,
Нема де серце прихилить,
Безмежний сум снуєсь за мною
І, мов та сирота, квилить.

Снується сіра тінь задуми,
Як сумерк серед сонних піль,
Веде з собою скорбні думи
І незміримий, лютий біль.

Снуються спомини кохання,
Пестливих слів, солодких мрій,
Будують в серці храм страждання
І гріб нездійснених надій.

І чую злобний сміх наруги,
Шо, гей та тінь, за мною йде,
І западаю в пропасть туги:
Моя кохана! Де ти? Де?

Іван Войтович.
МУЗА
Скульптурна композиція. Тонований гіпс.

Іван Труш.
КИПАРИСИ
Олія, картон.

17 лірики «Ой люлі, смутку» 55
Тебе нема, нема спокою,
Нема де серце прихилить,
Безмежний сум снуєсь за мною
І, мов та сирота, квилить.

* *
*

Як розгорнеш колись книгу твого життя
І згадаєш нещасного друга,
Може, в серці твоїм відживе співчуття
І воскресне приморена туга.
Цить! Не жалуй, що ти не могла мені стать
Беатрічею в хвилях знемоги,
Бо мій жереб — страждать і сльозами зливать
Скорбних дум запустілі відлоги.

Чи могла ж ти зректись свого світа і мрій,
Щоб подати гетьотові руку,
Й молоді твої дні, повні ясних надій,
Проміняти на злидні і муку?
Цить! Не жалуй, не плач, дармо сліз не теряй,
Бо судьби не умолиш ніколи,
Лиш часом навесні твого друга згадай
І забудь мене згодом — поволи.

* *
*

Ми не зійдемося ніколи
На сім проваллю смутку й болю,
Мене зігнуть важкі мозоли,
А ти — ти, може, знайдеш долю.

Підем противними шляхами:
Тебе суєтний світ пригорне,
А над моїми слізеньками
Буде сміятись горе чорне.

І все вечірньою порою,
Коли заплаче дзвін покійних,
Піду шукати за тобою
Стежками смутків безнадійних.

Та ми не стрінемося ніколи
На сім проваллю туги й болю,
Мене зігнуть важкі мозоли,
А ти — ти, може, знайдеш долю...

МЕНІ НЕ ЖАЛЬ...

Мені не жаль, що нам судилось
 Нести до скону хрест розлуки,
 Мое чуття не раз сталося
 На пробнім камені розпуки.
 Мені не жаль...

З мертвих спокоєм йму верстати
 Тернистий шлях страждань і суму,
 З брильєнтів сліз буду кувати
 Твої трофеї: скорбну думу.
 З мертвих спокоєм...

Лиш інколи в часі знемоги
 З дна серця вирветься зітхання,
 І я упаду край дороги
 І проклену своє страждання.
 Лиш інколи...

* *

Як побачиш сліпця, що край шляху пристав
 І тривожно шукає дороги,
 Приступи, розпитай і на путь його справ,
 Роз'ясни йому хвилі тривоги.
 Глянь, це я. Морщина поорала чоло,
 Буйний волос інеєм покрився;
 Провалилось життя, мов з водою пішло,
 Завчасу я журую упився.

Із потопу життя я знімав рамена
 І благав на колінах підмоги,
 Але ти перейшла, гей царівна грізна,
 І лишила мене край дороги.
 Рік за роком минав, я розпучно ридав,
 А з сльозами я виплакав очі.
 І тепер я охляв, серед шляху пристав,
 Серед тучі і громів і ночі.

Ти могла мене знять понад земні світи
 І вчинить самим Ікаром-богом,
 А тепер я сліпцем волочусь без мети,
 А мій лан спочиває відлогом.
 Приступи, подивись і на путь мене справ,
 Роз'ясни мені хвилі тривоги!
 Я втомився, охляв, серед шляху пристав
 І тривожно шукаю дороги.

* *

А все ж таки мені здається,
 Шо я діждуся свого свята,
 Шо ти прийдеш колись до мене
 І заговориш як до брата.

Прийдеш, як мрія, що зродилась
 З безсонниці, зітхань і туги
 І щирим словом зачаруєш
 Мої застарілі недуги.

Мені здається... Чи сповниться
 Моя надія — сам не знаю.
 Я квітами прибрав хатину
 І терпеливо дожидаю.

І ЗНОВ ДОВОДИТЬСЯ РИДАТИ...

І знов доводиться ридати
 Над трупом вбитого бажання
 І в скорбнім серці будувати
 Терем для лютого страждання.

Невже до скону доведеться
 Під хресним бременем стогнати,
 І вже ніколи не займеться
 Світ сонця верх моєї хати?

Я сто разів сягав рукою
 На лотосові білі квіти,
 Та сто разів росив кервою
 Геранію й тернові віти.

А нині вже дивлюсь спокійно
 На чорні злидні й безталанне
 І плачу гірко, безнадійно:
 Судьбо! Остри твій меч востаннє...

ПІДУТЬ ЛІТА...

Підуть літа, і плуг терпіння
 Все глибше в серці ме орати,
 І я щороку му кидати
 В пустий загін нове насіння.

І кожду грудку буду гріти
 Зефіром чувств і дихом мрії,
 Росою юної надії
 Буду зливати ярі квіти.

Поринуть дні, і вихри злоби
 Зморозять лан еще з весною,
 І він покриєсь самотою,
 І вдягнесь в жовтий квіт жалоби.

І в дні задушні, в дні сумнії
 Нарву квіток, зів'ю віночок,
 І на німий піду горбочок
 Та й завітчаю гріб надії.

ЧОГОСЬ ТАК СУМНО...

Чогось так сумно... Повиті млою
 Стоять в задумі стрункі тополі,
 З вершин Бескиду пливе росою
 Вівчарська пісня,— а тут, на долі,
 Чогось так сумно...

Чогось так сумно... Посеред лугу
 Снуються мари, а в темнім борі
 Пугач заводить тужливо: пугу!
 Розлився сумерк, померкли зорі —
 Чогось так сумно...

Чогось так сумно... З гробів несеться
 Якесь таємне сумне квиління,
 Співають півні і серце б'ється:
 Скінчиться швидко моє терпіння?
 Мені так сумно!..

ВІЮТЬ ВІТРИ...

Віють вітри, віють буйні,
 Деревина гнеться,
 Попід хату, попри вікна
 Чорний сум снується.

Стук! — І хто там? — Я, твій смуток!
 Відчини віконце:
 Поворкуем, посумуем,
 Пок' не встане сонце.

Стук!.. Віконце відхилилось,
 Сум по хаті в'ється.
 Віють вітри, віють буйні,
 Деревина гнеться.

ПОРИНУТЬ ДНІ ЗА ДНЯМИ...

(На березі Тірренського моря)

Поринуть дні за днями,
 Постарієсь мій біль,
 І дармо му тужити
 За шумом рідних піль.

Від стогнів висхнуть груди,
 Слеза пооре вид,
 І дармо буду мріти
 Про гарний наш Бескид.

Полиняють платани,
 Осиплесь з рожі квіт,
 Літа мої минуться,
 І змеркне вчасно світ.

Розвіються надії
 І молодечі сни,
 Для мене вже ніколи
 Не вернуть дні весни.

І дармо му тужити
 За димом з рідних стріх:
 Втоплюся вічним зойком
 І повалюся з ніг.

В ГОДИНУ СУМЕРКУ

Заснуло все, лишень часами
 Озветься плач трембіти з лугу,
 І чорний сумерк йде полями,
 Веде за руку скорбну тугу.

Ідуть бліді, німі, спокійні,
 Калічать на кремінню ноги
 І розпучливо, безнадійно
 Підходять під сільські пороги.

Як діти, що шукають мами,
Ідуть з плачем все далі й далі
І розсівають між хатами
Пекучі сльози і печалі.

І жаль мені, і я прохаю,
Щоби в моїм спочили домі.
Ввійшли. Дивлюся... Я їх знаю!
Таж се мої старі знайомі!

НАД КОЛИСКОЮ

Люлі, синку! Сонце скрилось,
Потонуло в темний бір,
Темне небо заясніло,
Запінилось морем зір.
Спи, дитинко! Люлі, люлі.

Люлі, синку! Най повіє
Над тобою легіт мрій,
Усміхнися, наче сонце,
Ясна зоре, раю мій!
Спи, дитинко! Люлі, люлі.

Спи, пахуча яра квітко!
Дише легіт, дощ крапить,
Набирайся росту, сили.
Бо пізніше так жарить...
Спи, дитинко! Люлі, люлі.

* *
*

Цвітуть сади, кує зозуля,
Із чорних хиж снуються змори —
Раби чепіг. В очах чорніє
Дрімучий сум і пропасть горя.

Глухі на все. Грижа розсілась
На видах їх п'ятном тривоги.
Бліді, прибиті, в'ялі, хорі —
Ледве-ледве волочать ноги.

Бродять по нивах. Вістря плуга,
Як п'явка, вссалось в сіру скибу;
Земля зітхає, дишуть коні,
Теліга стогне: хліба, хліба...

ТКАЛЯ

Глибока ніч. Каганчик тьмить,
В печі квилить — студено.
Снується лен, кужіль шипить,
Кружляє веретено.
Коби хоть ще пасмо!

Зсіклись пучки, і кров красить
Червоним багром пряжу,
Кляються вії, дрож, млоїть —
Коли ж я трохи ляжу?
Коби хоть ще пасмо!

Чоло горить і в ухах шум,
Півень вже північ піс,
На серце ляг тяженький сум,
По хаті холод віє.
Коби хоть ще пасмо!

Глибока ніч. Каганчик тьмить,
Дрожать на стелі тіни,
Лютує лють, верба шумить
І глухо б'є об стіни.
Коби хоть ще пасмо!

МАТИ

Роби й роби. Затерпла спина.
І вже не чую рук.
О боже мій! Чи я спочину
Від тих незмірних мук?

Прийде осіння нічка...

Настала ніч, усякий ліг,
Заснула вся родина,
А мати, знай, валиться з ніг:
Не спить чогось дитина...

Роби й роби. Затерпла спина,
І вже не чую рук.
О боже мій! Чи я спочину
Від тих незмірних мук?
Прийде свята неділя...

Прийшов святий недільний день —
Усякий спочиває,

Вона ж на клаптику стерень
Худібки доглядає.

Роби й роби. Затерпла спина,
І вже не чую рук.
О боже мій! Чи я спочину
Від тих незмірних мук?

Пожди, зима настане...

Прийшла зима. На темнім ложі
Простує всякий члени,
Лишень вона одна не може
Спочить від веретена.

Роби й роби. Затерпла спина,
І вже не чую рук.
О Боже мій! Чи я спочину
Від тих незмірних мук?

Як ляжеш в темнім гробі...

Почила мати. Тихо згас
Огонь, що грів всю хату.
А діти плачуть: хто про нас,
Сиріток, буде дбати?

БУРЛАЦЬКА

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю:
Як береза при дорозі,
Дико виростаю.
Нещаслив я, гей!

З дня на день, як божій птиці,
Вік мені минає:
Стане тісно у столиці,
Я в село вертаю.
Нещаслив я, гей!

Ліс, лани, степи широкі —
Є куди гуляти...
Ім з чужого, п'ю з потоків,
В сіно ложусь спати.
Нещаслив я, гей!

Вдень мені щебечуть птиці
І шумить діброва,

А вночі німі зірниці
Кличуть на розмову.
Нещаслив я, гей!

Встану, вмюся росою,
Нишком заспіваю
Та й скрадаюся борозною:
Може, що придбаю...
Нещаслив я, гей!

Правда, інколи буває
Трохи спухне спина...
Ет, пусте! — про це не дбаю:
Посвербить — пристине...
Нещаслив я, гей!

Стане осінь, не журюся:
Скриюсь в ямі темній,
А на зиму примощуся
В келії тюремній.
Нещаслив я, гей!

Другий хворий, я — мов криця:
Слабість не береться.
А на старість... ет, дурниця!
Ще шпиталь найдеться...
Нещаслив я, гей!

Мати вмерла десь в острозі,
Батька сам не знаю:
Як береза при дорозі,
Дико виростаю.
Нещаслив я, гей!

НАВІЩО СІ ДУМИ?

Навіщо сі думи?
навіщо сі жалі?
Пощо розсівати
полин і кукіль?
Весь світ поринає
в потопі печалі —
Чого ще співати
про горе і біль?

Ой рад би я звуків
гучних розпустити
Цілий бистроногий
нестримний табун,

Ой, рад би я грати
і світ звеселити,
Та в мене не много,
не много тих струн.

Що перша — то неньки
мозолі пекучі,
Що друга — то черні
нешасні сини,
А третя між нами
найбільше плакуча:
Гірке до полину
ярмо вітччини.

Ударю по струнах —
бандура заплаче,
Несила мажорних
акордів дібрать.
Розбив би я, брате,
бандуру ледачу,
Та що ж! коли мушу
часами заграць...

* *
*

Затлілись ясні зорі,
Бренить вечірній рій,
Душа купаєсь в морі
Розкішних мрій-надій.

По рожі пнуться блющі,
А кипарис шумить.
Я п'ю меди пахущі,
А грудь болить, болить.

З небес котяться зорі,
А хор цикад цвірчить:
Хвилюють груди хворі,
А кипарис шумить.

* *
*

Куку! куку! Дзвінко лється
Кришталевий звук;
Звук несеться, гай сміється,
Серце стук-стук-стук...

Куку! куку! Нуте, пташко,
Поворож мені,
Бо тут, пташко, жить так важко,
Краще вже в труні.

Сумовито гнуться віти,
Листя шевелить,
Гнуться віти, в'януть квіти —
Птах мовчить, мовчить...

В ТІНІ ПАЛЬМИ...

В тіні пальми в'ються блющі,
Мірт лицяється до рож.
Цить, серденько, цить, химерне,
Не тривожся, не тривож!

Розспівались соловії,
Сріблом сяє водограй,
Люлі, люлі, скорбні думи,
Ще й до нас всміхнеться май.

Ясна зоре щастя-долі!
Швидко блиснеш ти мені?
Сонце криється за хмару,
Тіні шепчуть: на трумні...

* *
*

Прийде пора — розтягнеш сумерк ночі,
І шлях урвеш на склоні гробу.
Лиш бовкне дзвін — загаснуть очі
І кину яр важкої проби.
Прийде пора — розтягнеш сумерк ночі.

І дух зболілий скине пута плоті
І людську страсть: демонську злобу.
Ще раз обійму зором шпиль Голготи
І радо вийду з пекла проби.
І дух зболілий скине пута плоті.

Спокійно лягну. Ширі співи-стони
Сирітських мольб мене вколишуть
На вічний сон. Лиш бовкнуть дзвони
І всі полишуть, всі полишуть.
О Лето! Лето!

НАДГРОБНІ СТИХИРІ

Evasi, effugi, Spes et Fortuna valetet!
Nihil mihi vobiscum, ludificate alios*.

(Саркофаг Л. Антонія
в латер. музеї в Римі).

НАСПІВ

Прощай, безодне сліз і мук!
Обрій стемнів і маяк згас,
Довкола тьма, а тайний звук
Манить мене в лиман — до вас,
Блаженні тіні!

Добраніч всім! Мені пора
Спочить по довгих трудах дня.
Противний вітер, дощ, жара
І проти хвиль важка борня
Зломили силу.

А що вловив! Оману мрій,
Гірке зневір'я, сум і жаль
І біль по втраті всіх надій
Та юних сил. Одна печаль
Піде зо мною.

А впрочім всьо пуста мана.
Багатство, слава — всьо хитке;
Любов, дружба — піна ніжна.
Одно лишень в життю стійке:
Терпіння.

А там і це, відай, минесь...
— Судно, спинись! Зверни в лиман!
Цить, серце, цить! З могил несесь
Солодкий клич... Кругом туман —
Добраніч вам! Добраніч всім!

СТИХ I

Не жаль мені, що люті муки
Мене женуть в сиру могилу.
Мене давно, давно втомило
Життя гірке. Поро розлуки,
Вітай! Вітай!

* Скінчився (вийшов) вік. Нація і доля, бувайте здорові
(прощайте)!

Нічого мені з вами залишатися, забавляйте інших (латин.).

По чім жалить? Коса морозу
Скосила в серці квіт надії,
А я орю, скороджу, сію
І ллю на скибу щирю сльозу,
Надармо ллю.

Горе! З чим вернусь я з дороги?
Ти знаєш, отче, я трудився.
І з груди рветься зойк тривоги.
Прости! Прости!

Мені не жаль, що рано гину:
Життя — Голгота, розкіш — мрія,
Бажання — пекло. Серце мліє,
Що я піду, а другам кину
Лиш кілька сліз...

СТИХ II

Як ф'ялка, розцвівшись у краплях роси,
Вже вечором плаче по втраті краси,
Потім конає,—
І людське життя, ся веселка із мрій,
Ледве роз'яснила на хвилю обрій,
А вже й минає.

Як блискавка блисне і в пропасть майне,
Лиш грохот зловіщий за нею жене
І зойк звіряти,—
Так само крізь глибоку стрілою несесь
Житейське судно. І небавом прийдесь
На суд ставати.

СТИХ III

Всьо минеться, всьо розрушить
Вир буття і міль часу,
Студинь смерті всьо зморозить;
Славу, честь, добро, красу
Втоплять сльози;
Всьо заглушить
Звук труби. Memento mori! *

Ніч по дні, а день по ночі —
Всьому свій прийде кінець,
Щойно станеш квіти рвати,

* Пам'ятай про смерть! (Латин.)

Вже й неси готов вінець:
Гаснуть очі,
Час вмирати.
Чуєш клич? Memento mori!

СТИХ IV

Душе вбога! Кинь нікчемну
Житейську страсть, а глянь в таємну
Безодню сльоз!
Барвінок, мирт і лавр пахучий —
Усьо колись зв'ялить тріскучий,
Твердий мороз.
Лиш кипарис стоїть дрімучий,
Сповитий в сум.
А тихий шум
Зловіщо шепче: діти злуди!
Страшний рантух
Загорне всіх —
По всіх, по всіх
Загине слух.
Цілу безмежну землю вкрили
Самі пусті, сумні могили
І ліс хрестів,
Зів'ялих старців, молодь, діти,
Нужденну чернь, суспільні квіти,
Князів, царів —
Усіх проковтне челюсть гробу,
І жар жажди,
І лють вражди,
Братерський бій, ненависть, злобу —
Усьо зрівна
Один курган;
Усьо мана,
Туман, туман...

СТИХ V

Не тіла ради, не тіла
Терпів Спаситель знуцання
І випив чашу страждання —
Не тіла ради, не тіла!

Його кервавиця змила
Твою душевну проказу,
Твої душевні врази
Його кервавиця змила.

Тому не марнуй ідеалів,
Не кидай черні під ноги,
Нехай не топчуть безроги
Поривань-ідеалів.

За них прийдеться платити
Багато, дуже багато!
Шануй же бісери-злато —
За них прийдеться платити!

СТИХ VI

Як ранній легіт, цілує очі
Ніжний, розкішний туман конання.
Обрій темніє, на крилах ночі
Несеться любе dolce * розстання.
Небесний отче! За всі печалі,
За море сліз, за вік скрижалі —
Молю спокою!

СТИХ VII

Як гляну в прогалину горя
На шлях, що покритися хрестами,
То серце стинається жахом
І очі заходять сльозами.

О горе! Кудюю прямуєм?
Та чим закінчатся туземні
Ті суяти наші нікчемні?
Всьо темне, таємне... Не чуєм!

FINALE

Засну, як легіт в сірій скибі,
Розвіюсь, мов рідка імла,
Візьму з собою злидні й болі,
Оставлю вам самі діла.

І в хвилях скорби, в хвилях горя,
В тяжких для вас осінніх днях,
Вони засяють, наче зорі,
І прояснять вам темний шлях.

* Dolce — солодке (іт.).

ПСАЛМИ

ПІШОВ БИ Я

I

Пішов би я у храм спокою,
В якусь оазу мрій, задуми
І, оповитий самотою,
Снував би з серця вольні думи.
Пішов би я у храм спокою.

В яким миртовім тихім гаю
Спочив би під крилом зефіру
І до журчання водограю
Достроював би власну ліру,—
В яким миртовім тихім гаю?

Як ранішня молитва дзвону
Поплили б з ліри срібні звуки
І сотворили б спів-канцону,
Широку, як степові луки,
Як ранішня молитва дзвону.

Закляв би в тіло ритму й римів
Розмову місяця з зірками,
Солодку пісню херувимів
І шепти ночі між ланами,—
Закляв би в тіло ритму й римів.

Пішов би я у храм спокою,
В якусь оазу мрій задуми...

II

Пішов би в темні гіпогеї,
Між мавзолеї думки й чину,
Вникав би в тайни домовини,
Будив би приспані ідеї —
Пішов би в темні гіпогеї.

На фризах древніх храмосводів
Читав би божі правосуди
І обминав би наші блуди
У похибках мертвих народів —
На фризах древніх храмосводів.

Олекса Новаківський.
СОБОР СВ. ЮРА У ЛЬВОВІ
Олія, полотно.

Олекса Новаківський.
ПРОБУДЖЕННЯ
Олія, полотно.

В глибокій западні містерій
Ловив би духом боже слово
І на підвалинах любові
Здвигав би храм нових критерій —
В глибокій западні містерій.

І після довгих днів зневіри
Зложив би до молитви руки
І заглушив би плач розпуки
У задушевнім гімні віри —
По довгих чорних днях зневіри.

Пішов би в темні гіпогеї,
Між мавзолеї думки й чину...

III

Пішов би я між темні бори,
Де розквітають асфоделі
І соловіїв тихі хори
По мохах розсипають трелі.
Пішов би я між темні бори.

І стужену зложив би душу
Над балдахіном мряки й тіні,
І, вслуханий в солодку глушу,
Злетів би в казочні країни,
І стужену зложив би душу.

Приспав би в собі всі надії,
Втеряв би владу слуху й зору
І затопив би в безднах мрії
Всю свідомість часу й простору.
Приспав би в собі всі надії.

Пішов би я між темні бори,
Де розквітають асфоделі...

АНТИСТРОФА

IV

Хотя й замкну померклі очі
І злину в тихе царство ночі,—
Не вснуть мої палкі бажання,
Не висхне джерело страждання.
Хотя й замкну померклі очі.

Як демон смутку, йому кружити
Шляхами земної недолі,
Та буду заєдно тужити
І відновляти давні болі.
Як демон смутку, йому кружити.

Хотя й замкну померклі очі
І злину в тихе царство ночі.

МЕНИ НЕ СТРАШНО

Мені не страшно, не страшно, Боже!
Шо я, гей трам, без сили,
Упаду з зойком на смертне ложе,
На зимне дно могили.
Мені не страшно, не страшно, Боже!

Життя не стоїть ні сліз, ні жалю,
Я радо жду розстання,
Спокійно ляжу в глухім проваллю,
Де вснуть мої страждання.
Життя не стоїть ні сліз, ні жалю.

Я брав в дорогу клейнод надії,
А з чим тепер вертаю?..
Заходить сонце, обрій темніє —
Пора прибить до краю.
Я брав в дорогу клейнод надії...

МОЇМ НАЙБЛИЖЧИМ

I

Піду від вас — піду світами,
Здвигну собі терем спокою,
Сповнюся чорними думками
І стану жити сам собою.

Піду від вас — возьму з собою
Гіркий доробок: рани й муки,
Зачиню двері за собою
І в струях сліз обмию руки.

Піду — охлялу душу зложу
В колисці вічної задуми
І на бліді уста положу
Печать несплаканої думи.

Як кипарис на тихім гробі,
Засну в незмірнім смутку й болю,
Закаменію у жалобі
І дам пекучим сльозам волю.

І хоч не раз в душі проснеться
Пекуча туга й жаль за світом,
То серце вже не відозветься
Прирительським до вас привітом.

II

Відійду з-поміж вас, як мрія,
Шо не присниться вже ніколи,
І ви потужите за мною
Та й призабудете поволи.

Великим смутком не покрий
Мій відхід ваших серць — я знаю,
Моє життя перекотилось,
Як води тихого ручаю.

Я був пригаслою звіздою,
Шо хоч ясніла — та не гріла,
Носив в душі ангельські співи,
Яких вона співать не вміла.

Я жив між вами — та не з вами:
Якась безодня нас ділила,
А хоч терпів від вас наругу,
То все душа до вас тужила.

Горів в мені огонь любові,
Та він не міг загрить нікого.
Працюйте, браття, не кидайте
Услід за мною слова злого.

ФІНАЛ

Смійся, мій смутку, бо світ не хоче
Глянути в пропасть душі поета,
Він відвертає від неї очі,
Як той філістер від мук аскета.

Смійся... Хоч навіть лебедя співом
Виплачеш з серця плакучі болі,—
Світ насміється і скаже з гнівом:
Краще б ті смутки розсіяв в полі...

Смійся, мій смутку... Сліпець не чує
До благородних квітів пошани,
Болів душевних він не відчує,
Хоч і доторкнесь не раз до рани...

Смійся — а радше засни тихенько,
Спи хоч годину, одну хвилину!
В серці так пусто, так невидненько:
Люлі, мій смутку, мій хорий сину!

ЗАСПІВ

Коби я мав якісь надлюдські сили
І володів огнем пророчих слів,
Я б отворив усі давні могили
І воскресив усіх мертвих борців.
Діла героїв, може б, розбудили
У ваших жилах кров Залізників...
Коби я мав якісь надлюдські сили
І володів огнем пророчих слів!

Коби я міг всі кривди зобразити,
Які вам творить злоба ворогів!
Я рад у вашу душу перелити
Розпуку всіх замучених рабів:
Може, вона змогла б перетопити
Ваш вічний плач на грім грізних кличів...
Коби я міг всі кривди зобразити,
Які вам творить злоба ворогів!

КРИВАВИЙ ПЛАЧ
УКРАЇНИ НЕСЕТЬСЯ

Кривавий плач України несеється
Від стін Кавказу до верхів Бескиду,
А лютий ворог з рабських сліз сміється
Та й над живими править панахиду.

Й нема між нами свого Прометея,
Який зігрів би мертвяків до бою:
Лягла в могилах народна ідея,
А люд упився смутком і журою.

Усе заснуло. Лиш часом озветься
Несміле слово болю і тривоги,
І сонний велет збудиться — двигнеться —
Та й розпучливо глядає дороги.

ЕМІГРАНТИ

Різьбярєві Михайлові Паращуконі

Весна. Вітрець цілує скибу,
Воздух міниться, сонце сяє,
Чабан кладе нову колибу,
Бринить бджола, сопілка грає —
Життя, краса — аж любо, любо!
Село німе. З-під стріх не в'ється
Синявий дим: лиш вряди-годи
Завіє пес — усе здригнеться
І з хиж несесь квиління: хліба!

О горе вам, раби загонів,
Якщо весна до вас загляне
З гостинцем нужди! Зойки дзвонів,
Розпучний плач і повінь муки
В селі бушують, наче п'яні,
Всесильні ріки. Знявши руки,
Стоїш, страдальче, ждеш відради
З небес... Безумний! Ангел смерті
Твердий, як сталь! Питай поради
В німих чепіг...

Коби-то хорі

Кохані діти дати зжерти
Неситій скибі!.. Кожна груди
Налита вщерть мужицьким потом.
А чим платить?.. Холодна злуда
І лютий голод — плід знемоги.

* * *

Сонце жевріло, хвилі купались,
Немов в полум'ю. Бачилось свято;
Тихо, ні згуку. В селі роздались
Здавлені стогни. Наче підтяте
Серпом колосся — вирнула кволла
З села громада. Люди ридали.
Пси скавуліли, діти май-голі,
З острахом бігли, жалко питали:
«Мамо, скажіть нам, куди ми ідемо?»
— Цитьте, далеко в гості — за море
В гарну країну, може, найдемо
Долю...

Як іва, що гілля клонить,
Мовчки схилилась жалісна мати,
Взяла на руки кволу дитину,
Другій подала клуночок шмаття
І з лютим болем пішла...

* * *

Ішли-ішли, пси скавуліли,
Жінки ридали, рвали волос,
Скигліли діти, старці мліли,
Газди заперли в грудях голос,
А в оці сяли люті муки,
Пекучий біль і пропасть горя.

Стали прощатись. Господи правий!
Хто змірить глибіню смутку-розпуки
Хлопського серця? Ворог лукавий?
Наймит-сіпака? Чи ті, що ронять
Облудні сльози над їх труною?
Ой доведеться важко платити
За кожну слезу з хлопської вії!
Навчишся, кате, колись цінити
Кров-піт страдальців — пожди!
Пішли.

* * *

І де загириш, люта доле,
Нещасний люд? Чи відьма горя
Піде за ним іще й за море
З ярмом рабства? Гірка недоле,
Остань вже тут! Тебе пригорне
У нас вельможний пан неситий
І п'явка-жид. А там — хто знає...
А може, там незле гуляє
Шляхетський кнут?..

* * *

Ішли бліді, сумні, як змори,
А вслід за ними вило горе
І сьвів злочасний блиск багнетів.

ЯК НЕОПЕРЕНУ ПТАШИНУ

Як неоперену пташину,
Пустили ви мене на волю,
Пустили в світ шукати долі
І полягали в домовину.

І я пішов. Літа минали,
І я зривався все до лету,
Та щораз більше тратив мету,
А крила нижче опадали.

І я ходив щораз частіше
На тихе кладбище ридати,
А злидні пхалися до хати
Щораз частіше і грізніше.

А нині клонюся без сили,
Як сірий хрест на роздорожжю,
І чую, чую, що не зможу
Дійти до бажаної цілі.

ДВИГНУ ТЕБЕ НА КРИЛАХ ТУГИ

I

Як самота на душу склонить крила
І в серці защемить невиплаканий жаль,
Прийди тоді, прийди до мене, мила,
Розкрий мені цілу твою печаль.

Прийди, вложи чоло в мої долоні,
Як стужена забута сирота,
І лебеди, як вітер на вигоні,
Що заколисує до сну жита.

Прийди, я з вії твоїх зцілую слези
І перейму твій біль у власну грудь,
Лишень склонись на мене, як береза,
І все забудь, усе забудь.

II

Ідеш від мене... Ідеш шукати
Нових вражіннь, нового чару...
Я вже не в силі розкресати
В твоїй душі давнього жару.

Іди... Не йму тебе молити
Й візьму на себе всі наруги,
Та знай, що ти не в силі вбити
Колишніх споминів і туги.

Куди не ступиш, де не будеш —
Вони, як тїнь, підуть з тобою,
І може, згодом все забудеш,
Та знай: не знайдеш вже спокою.

І в хвилях розкоші і чару,
В часі любовної розмови
Побачиш все криваву мару
Моеї вбитої любові.

III

Ув'ю вінок зі споминів о тобі
І покладу собі на білій скрані,
І так піду, аж покіль десь на гробі,
Як метеор, не блисну і не скану.

І вечером, коли рука задуми
Водитиме тебе між куші туї,
Прийдуть до тебе всі забуті думи
І сядуть на чоло, як поцілуї.

В сю хвилю в липах легіт зашепоче
І скропить трави зимною росою,
І ти на захід звернеш скорбні очі
І вмиеш личко теплою сльозою.

IV

Коли в тюрму прийдуть вечірні тіні
І вкриють все безмежною габою,
Тоді мій жаль і туга за тобою
Ридають так, що в казні плачуть стіни.

І я клонюся на залізні ґрати,
Як той жебрак на хрест при роздорожжю,
І чую, чую, що ніяк не зможу
Важких страждань в душі заколисати.

А все ж одно твоє слівце тепліше
Могло б мені в'язницю в рай змінити.
Дарма... Надворі зачинає дніти,
А чорний жаль ридає ще ревніше.

V

Коби ти знала, скільки муки
Твої слова мені завдали,
Як я ломив з одчаю руки,
Як в серці жалощі ридали!

Ти замість острої догани
Найшла б для мене щирі жалі,

І змила б кров з моєї рани
Слізьми незмірної печалі.

Та цить! Нехай тобі не вадить
Мій жаль і туга за тобою:
Чи співчуття твоє зарадить
На сум, що зрісся вже зі мною?

VI

Двигну тебе на крилах туги й жалю
До висоти надземного видіння,
Спов'ю тебе солодкою печаллю
І дам тобі на скронь символ терпіння.

І в погляд твій ввіллю таку принаду,
Якої ніт в самого херувима,
Потім, як раб, до ніг твоїх припаду
І дам тобі ім'я: Неумолима.

І здумаю про тебе дивну чутку,
Що рознесе ім'я твоє світами,
А сам уп'юсь кривавими сльозами
І втоплюся в бездоннім морі смутку.

VII

І в сумерках буденщини пропаде
Багато слів сердечної розмови,
І самота, як мла осіння, впаде
На дні дружби і щирої любови.

І лиш часом перед очима стане
Якийсь фрагмент забутої картини,
І з-під повік, як з чаші цвіту, скане
Важка, гей ртуть, слеза-перлина.

VIII

У мріях я тебе злелівав,
Як цвітку хорої мімози,
І від землі вітрець повіяв —
Розплився чар, остали сльози.

Лишився твір уяви й злуди,
Як ясний привид херувима,
І з тої хвилі в моїх грудях
Банує туга невтишима.

IX

Скажіть їй все: як я тужив за нею
І дожидав цілі літа в одчаю,
І як я жив з недолею своєю,
І як тепер самотній умираю.

Скажіть усе; нехай вона пізнає
Свої гріхи і молодечі блуди,
Нехай не каже, що в мені немає
Нічого, крім морозу та й облуди.

Скажіть, що я її не винувачу
За всі мої незмірно прикрі муки,
Що я іще на смертнім ложі плачу
І хоч терплю — ломлю за нею руки.

X

«Ми мусим розійтися, друже!
Бо я відчула ваші болі,
Я знаю, що брем'я недолі
Та скорб життя гніте вас дуже...»

А я слаба, а я не в силі
Сумного серця роз'яснити,
Ми мусимо в розлуці жити —
Бо ми зовсім противні хвилі...»

Який могучий жар любові
Яриться в серці вашім, пані!
Щоб пособити моїй рані,
Ви ще пустили з неї крові...

XI

Коби я міг сказати тобі словами,
Як тяжко я баную за тобою,
То я б ривав кровавими сльозами
І говорив огненною тоскою.

Та знай: я гордий! Я чувства святого
Не вберу в підле слово жебранини
І не приступлю до порога твого
З гірким плачем покірної дитини.

Зачиню серце, як безлюдну хату,
В якій банує ангел запустіння,
І не піду до тебе нарікати,
Хоч доведеться загинати з терпіння!

ПРОСВІЧЕННЯ СІДАРТХА

*Присвячую пам'яті
мого невіджалуваного друга,
професора В. Лесевича.*

Коли віл запрягнений до теліги
і теліга не рушає з місця,
підганяють вола, не телігу...

Індійська авадана

Затісно стало Сідартсі жити
В розкішних салях його терему,
І звуки арфи, і хміль гарему —
Усе вже стало його томити.
А юну душу повили хмари
Нудьги і смутку. Як темні мари,
За ним ходили сини задуми —
І серце нило. Крилаті думи
Несли молодця у світ уяви,
А розпаливши душевні страсті,
Неслись на острі ілюзій лави,
Щоби розбитися й, як дим, пропасти
В імлі нічого.

Був май. Світало.

Проснулось сонце і обмивало
Рум'яне личко в голубих хвилях,
На Гімалаї дрімучих шпилях
Розлилось срібло і блиск сафірів,
Устами ранніх буйних зефірів
Молилась творцю ціла вселенна.

Однак царевич не бачив сього.
Похмурий, сперся на стовп граніту,
Вглибився в пропасть себе самого
І розпучливо шукав одвіту
На голос ума.

В ставі купались
Сніжні лебеді і отрясали
З лелій брильянти, а з вітром гралась
Любовні трелі і засипляли
На гіллі пальми і в чашах цвіту.

Син Маї думав. Як риба в сіті,
Шибався духом в імлі містерій,
А Трішна * душу жегла до скону.

І хто розв'яже твої закони,
Судьбо жорстока? Шляхами серій

* Персоніфікація жажди (тут і далі приміт. авт.).

Провадиш Кальпи *, віки і вічність,
Куди і нащо — ніхто не знає.
О Тамас! Тамас! ** Як віковічність,
Стоїш понура, а хто вгадає,
Що криєш в чорних пеленах тайни?

На небозводі зірниця сяє,
Числить століття. А ось нечайно
Зірветься з неба і поринає
В кромішну пільму. А Індра *** далі
Глядить холодно з палат Нандани ****,
А ми — атоми? Як ті шакали,
Що чують близько зойк гурагану,
З тривоги млієм і в пишних пирах
Находим опій. В шалених вирах
Віків женемся, як з вітром хвилі,
А де найдемо лиман — не знати...»

Було сполудня. Буйні гранати,
Охлявши з жару, спустили віти,
А олеандру зів'ялі квіти,
Тулились жадно під листя плющу.
Сумний царевич, як серед пущі,
Скитався духом в проблемах ночі.
Та ясно бачив, що людська мудрість —
Краплина в морі. І сплющив очі
Й заснув. Та швидко його збудили
Чотири ріші *****, які сиділи
На гіллі кедрів і гуторили:

«Пуста химера — бажать зглубити
Закон Причини. Гарячі слези
На ступах *****, Мунів *****, зіллються в море,
А люди й далі будуть блудити
В крузі фантазій і гіпотези.
І скорше злічать небесні зорі,
Ніж скажуть певно: тому, для того
Богам оставте таємне небо,
Самі ж шукайте спасення свого
Отут...» І щезли.

* Довгі періоди часу.
** Тьма, невіжа.
*** Верховний бог індійців.
**** Парк Індри.
***** Духи свідомості будучності.
***** Гробовець.
***** Мудрець.

* * *

З палати Рамми волів три пари
 Везли Сідартха в Капілявасту*.
 Природа вбралась в маєві чари
 І все ясніло. Імла срібляста
 Сповила балку в м'які пелени,
 І город гейби дрімав в тумані,
 Однак на ділі кипів. Спрагненній
 Юрбі сповниться її бажання:
 Вона побачить свою зірницю,
 Свій скарб, що досі лежав в скарбниці,
 Як в безднах моря цінна перлина.
 Царевич в'їхав в свою столицю,
 Як нерозумна мала дитина,
 Що після довгих годин розлуки
 Побачить неньку. Отак вітала
 Юрба Сідартха. Гучнії згуки,
 Як грім, по горах кругом лунали.
 «Який щасливий мій люд коханий!» —
 Лелів син Маї. І щастям п'яний,
 Радів і плакав. Аж гульк — на шляху
 Лежить убогий і стогне: хліба!
 Царевич Рамми завмер від жаху.
 — І хто це? — Нищий: благає хліба.
 — Хіба ж не має? — Ех, пане, пане!
 Спитай, чи дукам поживи стане,
 А черні — гірко! Весь вік борися
 З вогнем, з водою, а навіть з Сома**,
 Глядя зерняти. Найдеш — ділися
 З царем, браманом, а сам, сірома,
 Кормись сльозами і власним потом.
 Коли ж недуга зіп'є всю силу,
 Іди вмирати під людським плотом.
 Відтак закинуть в німу могилу,
 І щезнеш — леле! — А там? — Хто знає...
 А впрочім...

Кроки волів губились
 В тихонькім шепті ланів дрімучих,
 За Гімалаї верхами крились
 Останні блиски. Як демон тучі,
 Вертав син Маї, прибитий горем.
 «І що нам з того, що ми поорем
 Плугом уяви небес простори
 І'кинем в скиби думок насіння?
 Невже від того огонь терпіння
 На світі згасне? Як сонні гори,
 Як з-над Ганги й віки не рушать,

* Столиця держави сакіїв, з яких походив пророк.
 ** Сонце або місяць.

Спокійно висять над ними хмари
 Й дощать стражданням? Невже осушать
 Холодні тези голодних очі
 Й розвіють смутки і горя грозу,
 Що оповила цей яр страждання,
 Як чорна темінь глухої ночі?»

Отак премудрий гадав син Маї
 І тряс тремтячу на віях сльозу.
 Аж чує — наче зефір, що зрання
 У цитриновім пустує гаю,
 Несеться з неба солодка мова:

«Шаслив, хто радше буде страждати,
 А не потоне в духовій скверні.
 Шаслив, хто в ближнім пізнавши брата,
 Отворить ухо на зойки черні.
 Шаслив, хто власне своє сумління
 Своім найвищим признав суддею,
 Як благодатне весни проміння,
 Що виростає в багні лілею,
 Від сліз осушить страждущих очі,
 Як зірка ясна, крізь п'тьму ночі,
 Вестиме скорбних по злиднів морі
 У храм любові і супокою.
 Ом мані падме гум!*

«Садгу!»** — в покорі
 Сказав царевич і змив сльозою
 Свою нечисту і грішну карму***.

З ТЮРМИ

Бряжчать кайдани, крики варти,
 Прокльони в'язнів — море муки.
 А мимохить на білі карти
 Падуть важкі слова розпуки.

* *

*
 Запала ніч. Втишились в'язні,
 Заснуло все камінним сном.
 Лиш я сиджу в холодній казні,
 Сиджу з розпаленим чолом.

* Слава дорогоцінному каменю в лотосі!
 ** Амінь!
 *** Душа.

«І що то буде? Що то буде?» —
 Ридає по кутках печаль.
 Лавиною паде на груди
 Якийсь незмірний дикий жаль.

По коридорі ходить важко
 З багнетом жовнір, в'язні сплять,
 А мій сусід зітхає тяжко,
 Аж сірі стіни гомонять.

* *
 *

Поник головою на зимнії грати
 І згадував втрачену волю,
 І линув думками до рідної хати
 Та й гнувся від смутку і болю.

«Тут (пишуть сусіди) стара твоя мати
 З жалю і розпуки вмирає,
 Приїдь — буде пізно... Що в тебе чувати?
 Спішися, бо, може... хто знає...»

Склонився на грати і товк головою,
 Ятрив незагоєні рани.
 А сторож тюремний стояв за стіною
 І ладив на нього кайдани.

* *
 *

Північ. Молодь сидить на тюремних прічах
 У поважнім празничнім настрою:
 Лиця в'ялі, бліді, в притомлених очах
 Розстелилася пропасть спокою.

Завтра голод в тюрмі! Хоч прийдеться сконать,
 Не приймати поживи й на ліки.
 Велич лютих терпінь мусить ката зламати!
 А як ні — не терпіти ж навіки...

* *
 *

Ви хотіли б спинить наш нестримний поход
 Злобним криком, брехнею й тюрмою,
 Вам байдуже, що ми можемо рушити народ
 І позвати мільйони до бою.

Розкошуйтесь жалем наших бідних батьків,
 Що по селах банують за нами,
 Бережіться лишень, щоб народ не схотів
 Почислитися з своїми катами!..

В МОЇЙ ДУШІ СТРАШНА ПОРОЖНЯ...

В моїй душі душі страшна порожня,
 Як в зимній келії черця,
 І я стою, як придорожна
 Стара святиня без жерця.

Престоли давніх божищ впали
 І втрапили весь чар прикрас,
 Цінні ікони люди вкрали,
 В лампадах весь огонь погас.

Із острахом дивлюсь довкола,
 Шукаю для душі богів,
 А сірі дні пливуть спроквола
 І з груді рветься скорбний спів.

ЯКБИ ЗНАТИ...

Якби знати той сміх, що ранить, гей мечом,
 І наповнює душу грозою,
 Я зайшов би ся весь сатанічним сміхом
 І забрав би вам хвилі спокою.

Я скрутив би з наруг замашистий батіг
 І шмагав би вам серце до крові,
 Може, цинізм гіркий і диявольський сміх
 Научив би вас трохи любові.

* * *

Якби знати той плач, що на серце паде,
 Як могучі акорди сонати,
 Я ридав би щосил, як дитя, що іде
 Незаслужену кару приймати.

Я зілляв би весь жаль, що в душі накіпів,
 У якусь розпучливу канцону,
 І гримів би до вас, як пророчий напів,
 Як плачі похоронного дзвону.

* * *

Якби знати той лік, що всипляє чуття
І душевнії лагодить болі,
Я поклав би на всім сірий хрест забуття
І не лаяв би світа, ні долі.

Я простив би вас всіх, як безумних сліпців,
Що під храмом про голод говорять,
І в безоднях душі погребав би свій гнів —
Зі словами: не знають, що творять...

Із збірки
«ПЛИВЕМ ПО МОРІ ТЬМИ»

ЛЕІТМОТІВ

Казатиму до вас огненною тоскою
Великим болем ран, закованих в душі,
Тулитись му до вас усею самотою,
Всім смутком чорних дум, що вирости в тиші.

Розгорну сторінки сумної епопеї,
Написані пером бездонного чуття,
Відхилю вам рубець багрової киреї,
Обнажу вічну скорб туземного життя.

І, може, в тих піснях, напоєних сльозами,
Розкриється вам зміст усіх сует буття,
І, може, ви колись між сірими стрічками
Відкриєте брильянт любові й співчуття.

* * *

Пливемо по морі тьми човнами горя й скрути,
Як сіра тінь імлі, що йде безкраєм піль,
За нами, гей опир, несеться змора смути
І кличе: Все пuste —
святий лиш людський біль...

Ловрана 17. VI. 908

KENNST DU DAS LAND...*

Чи знаєте ви край, де вічна тьма неволі
Вергла на скорбний люд полуду сліпоті?
Де з мільйонів хат глядить опир недолі
І б'є тривожний зойк: куди і як іти?
Чи знаєте ви сей, забутий світом край?

Чи знаєте ви край, де сміх ураз з журбою
Виводять на гробах одчайний танець?
Де світло є гріхом, невіжа чеснотою,
Й ніхто не зна, хто він і хто його отець?
Чи знаєте ви сей, забутий богом край?

* Чи знаєш ти країну... (Нім.)

Чи знаєте ви край, де сонечко з промінням
Крадеться лиш хильцем, немовби зі страхом?
Де зависна товпа пророків б'є камінням
І гидить всіх богів диявольським сміхом?
Чи знаєте ви сей, окутий тьмою край?

Чи знаєте ви край, де все каляють брудом
Ненависті, вражди і насмішливих слів?
Де всякий блиск краси придержують під спудом,
Де всякий вищий клич стрічає встеклий гнів?
Чи знаєте ви сей, пропащий бідний край?

Чи знаєте ви край, де, мов страшна лавина,
Товче в народну грудь неказаний одчай?
Де всякий смілий взрив се тільки морська піна?
Чи знаєте ви сей, проклятий богом край?
Ох, се моя, моя спотворена країна!

ТАНЕЦЬ

На салі гамір, ритм кадрилля
Колише сотню ніг до знуди,
Стиск рук, і шепти, й жар похмілля —
Кипить життя, хвилюють груди.
А по кутках батьки дримають,
Глядять на світла та й зітхають.

Дивлюсь і я. В безмежній далі
Сіріють в млі хрести дубові,
А між хрестами блудять жалі,
Раняться об корчі тернові
І ронять сльози й краплі крові.

І дух мій лине над дуброви,
Минає села, ріки, гори,—
Та скрізь за мною гонять змори,
Тоски і смутку і розпуки.
А по безмежному роздоллі
Кричать галки і крячуть круки
Й несеться зойк: «Народ в неволі!...»

На салі гамір: шовки в'ються,
Вмира останній такт кадрилля,
По змученій душі снуються
Згадки з Виспянського «Весілля»...

ПОКЛІН ТОБІ

Поклін тобі, закований мій краю,
Тверда колиско велетнів-рабів!
Дивлюсь на тебе й серцем завмираю,
Із груди рветься розпучливий спів.

А кожда скиба, кожний корчик лугу,
Здається, стогне від таємних мук
І навіває безграничну тугу
За жертвами насильних вражих рук.

І з жалощів згинаються коліна,
І хочеться припасти до могил,
І так ридать, щоби ціла країна
Почула в собі бунт укритих сил.

Щоби той люд не вмер для всякої надії
Й відчув пекольний біль відвічних ран,
Щоб викував з оков гармати крицеві
І показав, що він не раб, а великан!

ХОДІТЬ ДО МЕНЕ...

Ходіть до мене ви, прибиті горем,
Нещасні діти праці і недолі,
Яким розлився в серці смуток морем,
А в чорні руки в'їлися мозолі.

Я рани ваші орошу сльозами,
Як миром з дивних цвітів чудодійних,
І заколишу теплими словами
Жорстокі змори смутків безнадійних.

Ходіть до мене: я від жалю млію,
Як бачу ваші очі, повні болю,
І серце хоче влити в них надію
І записати заповіт на долю.

ЗА ЩО ТЕБЕ СКАТОВАНО...

За що тебе скатовано, мій люде,
І сплямлено невинною кервою?
Чого твої могутні вольні груди
Придавлені гранітною скалою?

Що ти плекав в душі вогонь Тіртеїв
І не ставав до злобного совіту?

Що ти боровся за слабих пігмеїв
І сіяв кості по цілому світу?

Народе, встань! Двигнися, гей лавина,
І грянь собою, щоб озвались гори!
Нехай зірветься в бій ціла Україна
І скине пута немочі й покори.

Най ворог знає, що козацька сила
Єще не вмерла під ярмом тирана,
Що кожда наша степова могила —
Се наша вічна непімщена рана...

ПІСНЯ ЗАКОЛИСНА

Спи, дитинко моя, сонце мого життя,
Яра квітко пахучого маю!
Най колише тебе любий чар забуття,
Срібна мрія про розкоші раю.

Не дивися, що я вже від провесни літ
Ходжу п'яна слізьми і журбою:
Хоч рабині ти син, та прийшов ти на світ
Під щасливим знаком і звіздою.

Чуєш, ген від степів громовий іде спів,
А від него трясуться палати,
Знай, що в тобі пливе кров бойких лицарів,
Що не вмiли просить, ні ридати.

Спи, кохання! Засни сном борця, що спочив,
Заколисаний гамором боїв,
І кріпися, як лев, бо народ твій ожив
Й на розпутті жде на героїв.

ОСТРОВ

Дрімає серед хвиль, спокійний та грізний,
Стремить верхами гір над чорний океан.
Байдужий на усе, для него не страшний
Ні ломіт бурунів, ні дикий гураган.

А хоть часами зуб скажених лютих хвиль
Зранить його нідро і вирве п'ядь землі,—
Він все стоїть, грізний спокоем сірих скель,
І спить спокійним сном, закутаний в імлі.

* * *

Народе мій, се ти!.. Закаменілий з болю,
Дрімаєш від віків, як вигаслий вулкан.
Ти все, усе втеряв,— зберіг лиш сни про волю
І пам'ять гордих дій та скарб незгійних ран.

І хоть з усіх боків хижацькі дикі орди
Гризуть твоє нідро з нахабністю вовків,
Ти б'єш їх по лиці страшним бичем погорди
І величчю терпін'я тривожиш ворогів.

ВІТАЙ МЕНІ ТИХЕ...

Вітай мені, тихе, задумане море!
Приходжу до тебе, як вірний до храму,
Коли важка дума його чоло оре
І дух безнадійно зсувається в яму.

Як птах до вирею, душа моя рвалась
До тебе з країни незмірної смуги,
І в хвилях одчаю до мене сміялась
Твоя безконечна краса незбагнута.

Вітай мені, тиха колиско задуми!
Прийми мою тугу, як власну дитину.
В душі моїй квілять несплакани думи,
А серце банує, сумне до загину.

РОЗДЕРЛОСЬ НЕБО...

Роздерлось небо, нагайками
Бичують хмари морські хвилі,
І води котяться валами,
Б'ють в беріг і падають в безсиллі.

І з реву хвиль виходить смуга,
Іде на зимні сірі скелі
І плаче, як печальна нуга,
Що блудить по нічній пустелі.

«Ходи, ходи,— несеться голос,—
Ходи до нас, наш скорбний сину!..»
І я клонюсь, як житній колос,
А серце тужить до загину.

Хотілося б піти світами,
Піти шукать себе самого,

А ні, то впитися сльозами
І не бажати вже нічого.

Як блудний огник, далі й далі
Відходить ціль моєї туги,
А вслід за нею плачуть жалі
Й несеться дикий сміх наруги.

І я насилу тягну ноги
Й до неба шлю прискорбні очі:
За мною суне тінь тривоги,
Переді мною пропасть ночі.

Роздерлось небо, нагайками
Бичують хмари морські хвилі,
І води котяться валами,
Казяться і падуть в безсиллі.

ПОСНУЛИ ВІЛЛИ...

Поснули вілли і сповились млами,
Як мусліновим серпанком нависи,
А біля молу сонні кипариси
Стоять, як скорбні вдови над гробами.

Кругом так тихо! Лиш безкрає море
Шумить, хвилює, б'ється до каміння,
І мов радіє з власного терпіння
І на граніті сонні груди поре.

І дух мій вічно бореться зусильно
Із традиційним ідолом мірноти
І умирає на верхах Голготи
І, мов каліка, падає безсильно.

І чую, чую, що ніяк не змога
Позбутись мого ворога і пана,
І дух схиляєсь під ярмом тирана,
А в серці плаче немічна тривога.

Шасливе море! Ти не знаєш сили,
Яка дримає в безднах твого лона!
А я дрожу на тихий голос дзвона
Й дивлюся з жахом на німі могили.

КРУГ СОНЦЯ СПУСКАЄТЬСЯ...

Круг сонця спускаєть на срібні корони
Верхів з ледовими полями,
В далекому скиті проснулися дзвони
І дзвонять ярами-світами.

Під облаком мряки притишене море
Застило, як шибга сталева,
Де-де лиш по хвилі злегонька заповре
Самітна притомлена мєва.

Над морем дримають стрункі кипариси,
Як чорні колумни палати,
А склонами холмів звиваються пліси
Густої зеленої шати.

Так тихо, спокійно! Природа, здається,
Кладеться на тайнеє ложе.
Усьо засипляє, — а серце так б'ється...
Так гарно, так тужно — мій боже!

ЛЕЖАТЬ, ЯК ВЕЛЕТНІ...

Лежать, як велетні покійні,
Шо згинули в тяжкій борні,
Лежать грізні, однак спокійні —
В якімсь містичнім вічним сні.

В долині плещуть морські хвилі
І б'ються об каміння стін,
Та відбиваються в знесиллі
Сріблястим руном ясних пін.

І вічно борються контрасти,
Без впину йде завзятий бій:
У хвилях грають дикі страсті,
А в горах спить мертвий спокій.

AVANTI!*

Розвіяло море сріблястую гриву
І рокотом громів стрясло берегами.
Гей, кинув я берег і пристань дрімливу, —
А води казяться і б'ють бурунами.

* Вперед! (Іт.)

«Вперед!» — кличе туга. Лопочуть вітрила,
І хвилі кидають човном, гей скажені.
З рук ллється посока, зломилася сила —
За мною щезають узгір'я зелені.

Вперед, на безкраї! Весна моя вмерла,
Як цвіт пасіфлори, без сонця розради.
Спалив мене смуток, тоска мене зжерла,
А люди ранили без крихти пощади.

Най хвилі рокочуть, най бісяться громи,
Несила більш плакати та гнутися в покорі!
Avanti! Дихнімо на вільнім просторі,
А ні, то загиньмо в безоднях мальштрому!

НЕСІТЬ МЕНЕ, ХВИЛІ...

Несіть мене, хвилі, у безвісти млаві,
В якісь безконечні простори:
На тихій пустелі, у морській синяві
Загублю несплакане горе.

Несіть мене вдалеч, куди не доходить
І спомин буденної мови,
Де всьо завмирає і думка не родить
Нічо, крім молитви й любови.

Душа моя тужить, душа моя рветься,
Як новик, що в келії в'яне,
А море так плеще, так любо сміється,
Аж серце від розкоші тане.

І чайка купаєсь у хвилях, як меча,
І лине все далі і далі.
Круг мене безмежна глибинь опалева,
А в серці всипляють печалі.

НІЧ НА АДРІЇ

Ніч. На стоках небозводу
Мерехтять сріблисті зорі,
Чорні пасма скиб на морі
Крає вістря пароходу
Й білить пухом шумовини.

У каюті хтось співає
Монотонну скорбну думу,
З темноти і стогнів шуму

Тиха туга виринає, —
Як вода, пливають години.

Тихо. Зорі потопаяють
В океані хмар і ночі,
Понад хвилі грім грохоче,
По каютах скрізь дримають —
Серце, щить! Засни, дитино!

Парохід Салона 22.IV.1908

* *
*

В обіймах винограду заснули білі бози
І дишуть медовою аромою похмілля,
З дрімучих кипарисів зефір стрясає сльози
І зрошує дрімучі килими трав і зілля.

На склони гір поклались мусліни й оксамити,
А сумерки розлили солодкий чар спокою,
Розмірянії хвилі шепочуть дивні міти,
Навіяні німою таємною тоскою.

Ти спиш, моя кохана? Проснись: задума ночі,
І шепти хвиль, і цвіти — усе тобі співає.
Проснись, біла пташко! Розкрий солодкі очі
І слухай: край порога моя любов ридає.

* *
*

Приходиш до мене, як мрія весняна,
Як срібнопромінна досвітня заграва,
Приходиш, як біла таємна сноява —
Така невловима й незмірно кохана!

І я з боговінням корюсь перед чаром
Твоєї принади й солодкої мови
І горнущу до тебе всім смутком і жаром
Самітнього серця, що мліє з любови.

І чую: при тобі весь смуток мій тане,
Як сніг, що зникає при теплім промінню.
Чого ж моє серце так плаче і в'яне,
Як цвіт пасіфлори, що тужить в затінню?

Відійдеш від мене, як мрія весняна,
Як урвана фраза дивної сонати.
Не раз моя туга ме гірко ридати
За щастям, що блисло, гей фата моргана.

* *
*

Не раз, як сонце лягне за горою
Й на плесо моря впадуть фіолети,
Іду до твого тихого покою,
Як хорий путник, що затратив мету.

Ніжні мусліни пеленають гори,
Грудь хвиль цілують ангели спокою,
А попри стіни, гей крилаті змори,
Снуються тіні сірою юрбою.

І я скрадаюсь до твого ложа,
І обсипаю подушку ясніном,
І бачу постать, що, як мрія гожа,
Іде до мене ясним херувимом.

В сю хвилю маяк кине ясну смугу —
Розсвітить пустку тихого покою...
І я до серця пригортаю тугу
Та заливаюсь ревною сльозою.

* *
*

Ходи, мій псе! Склонись мені на ноги
І притулись до мене, гей до друга:
Обох нас гне однака скорб і туга,
Обох гризе той сам черв'як знемоги.

Не плач, мій псе! Тобі вона лишила
Безмір чуття: я плакати мушу!
Тебе вона сторазі більш любила,
Як того, що цілу віддав їй душу...

* *
*

І вже нам, кохана, ніколи не стати
На спільному шляху одними думками;
Бездонного яру, що став межі нами,
Здаєсь, саме небо не в силі зрівняти.

Підем, як дві ріки у два океани —
Примучені болем, гіркі до зануди,
Підемо прискорбні, як ті пелікани,
Шо клювами власні розшарпують груди.

Загубимось в сірім безмежнім безкраю
І будем до скону до себе тужити,
За хвилю упоєнь будемо платити
Літами терпіння, і сліз, і одчаю.

* *
*

Гей, пристроїв я образ твій в гірлянди
Блідих конвалій, ірисів і рожі,
І враз з тоскою влив я в черти гожі
Ніжну принаду гордої троянди.

Як до ікони чистої мадонни
Молюсь до тебе захватом святого
І припадаю до престолу твого,
Зложить в кивоті жаль і сум бездонний.

Й не раз, здається, із мертвої рами
Алебастрові руки виступають...
В сю мить відцвілі іриси конають
І заливають образ твій сльозами.

* *
*

Так само хвиля золотиться в морі,
Так само гори криються імлами,
Так само ввечір світять срібні зорі,
Так само залив гомонить піснями.

Та в мене в серці пустка й темінь ночі,
Як в придорожнім сірім мавзолею.
Снуюсь над морем та, примкнувши очі,
Іду повитий в чорний жаль, в кирею.

Коли ж погляну на розкішні чари
І бачу повинь райської принади,
Питаю бога, чи не впадуть хмари
Й чому сей залив в землю не западе...

* *
*

Як скорбна вдовиця за мужа труною,
Піде за тобою гірка моя смута:
Не раз твоя думка зустрінься зі мною
І в ній обірветься перлина забута.

Однак я ніколи на шлях твій не кину
І сумерку тіні. Піду за тобою,
Як ангел хранитель, і всю хуртовину
Відверну від тебе любовою й тоскою.

* *
*

Ти тямиш сей вечір? На горах і скелях
Імла колисала примару задуми,
Здрімнулося море, на змучених хвилях
Хитався наш човен і нісся плач думи.

В віддалі багрились червоні вітрила
Рибацької барки, як змора кривава,
На сході розлилась сріблиста заграва,
І місяць розсипав по хвилях світила.

І ти, задивившись на срібло на морі,
Сказала: — З безодні йдуть духи з свічками
І шепчуть: «Там ліпше...» — І стихла. Над нами
Яснів блідий місяць і канули зорі.

Ти тямиш сей вечір?.. Прибитий журбою,
Не раз я дивлюся на хвилі сріблесті
І згадую тихі слова проречисті:
«Там ліпше...» І тужу до сну, до спокою.

* *
*

Снуюся над морем. На серце упала
Утомлена смута важкою горою;
Тоска моя кожний твій слід цілувала
Й вертає до мене, залита сльозою.

Снуюся самотній, а біль мене ломить,
Як трощу, що гнеться від чорної бурі.
Жере мене жалість, життя мене томить,
А дні мої стали ліниві, похмурі.

— Вернися, кохана! Як чашу лелії,
Розкрив я для тебе розстуджену душу.
Вернись! Я на стрічу всі сльози осушу
І викличу з серця всі думи, всі мрії.

В душі моїй тільки проміння і маю —
Й нема мені нині для кого яснити.
І рву я щорана нахучії цвіти
Та з тугою в серці на шлях їх кидаю.

Вернися, кохана! Дивися зі мною
На золото сонця, на тонь сафірову.
Як вигасло в небі проміння любові,
То будь мені другом, не будь камінною.

* *
*

Чоло моє побілене журбою,
В очах безодня смуги і втоми,
Душа пожерта, спалена тоскою,
А в серці сумерк, попіл, ринь і зломи.

Відкіля йду? Куди? Яка химера
Мене вергла в провалля сліз і муки?
Знеможені падають безрадно руки,
А гордий дух — пострілена пантера.

Дивлюсь до зір тривожно та розпучно,
Як той моряк, що гине на безкраю,
І сунуь в яр повільно та беззвучно
Та вже нічо, нічого не бажаю.

Обмерз мені весь світ, життя і люди,
Гнітуть мене сафіри небосклону,
І хочеться роздерти власні груди
І відійти, як голосіння дзвону.

* *
*

Коли часом вночі здійме тебе тривога,
І в серці зариде якийсь таємний сум,—
Се — знай — моя тоска спинилась край порога
Й доспіває фінал давно зачатих дум.

Се мій химерний жаль блукає серед ночі,
Шукає, де би міг лягти на вічний сон.
Кохана, бережись!.. Примкни в сю хвилю очі
І не дивись, молю, у сторону вікон...

* *
*

Прийду до тебе після літ розлуки,
Як блудний огник з сірого відлогу,
Прийду, як ангел смутку і розпуки,
Що в морі сліз згубив свою дорогу.

І заспіваю під твоїм порогом
Гіркий псалом несплаканої туги
Та й посвідчуся всевідучим богом,
Як тяжко я терпів від ран наруги.

І, може, в тобі стиха відізветься
Забута струна співчуття і смуги,
І скаменіле серденько заб'ється
Та й скаже сумно: «Ні, не мож забути...»

А може, може... Та мені байдуже,
Чи зрозумієш ти мій жаль і муку;
Буду терпіти: лиш боюся дуже,
Чи я не кинув бісерів в багнюку.

* *
*

Ні, ти невинна! Ти свята без плями,
Ти непорочна, як роса на цвіті.
Булась для мене сонцем на розсвіті
І херувимом з райськими піснями.

А я, небачний, посягнув рукою
По авреолу чистої мадонни...
І ти розплилась, як видіння сонне,
А я остався з вічною тоскою.

Скрізь чую шелест крил твоїх пречистих
Й ніяк не в силі тебе призабути.
Снуюсь, як Каїн, по шляхах тернистих,
А серце точить вічний біль покути.

* *
*

Майнула ти на моїм небосклоні,
Як загадочна, казочна сноява,
Як опалева ранішня заграва,
Що на осіннім блисне оболоні.

Мов з дисонансів теплий тон спокою,
Війнув на мене легіт твого чару,
І розбуялась, вигріта тоскою,
Містична цвітка захвату і жару.

Та й розлучив нас океан безмежний,
Розвіяв мрії, гей сріблясту піну.
І впав на мене смуток безбережний,
Як хмара мряки, що зродилась з тіні.

Гей, загубились ми в страшнім безкраю,
Як у всесвіті два дрібні атоми!
Чи ще зійдемося?.. Я паду з утоми
І дожидаю, скорбний до одчаю.

* *
*

Осінній вітер б'є в моє вікно листками
І навіває жах і безграничний сум.
А я схилив чоло над сірими картками
Й відчитую стрічки моїх забутих дум.

Ох, скільки тут надій поховано зарання,
Який брильянт чуття заковано в слова!
Чи зрозумієш ти мої гіркі страждання?
Об шиби б'ють листки і пугає сова...

А з п'їтьми, як опир, іронія виходить
І цідить гірко крізь затиснені уста:
Ой блазню! Ти не знав, що по весні приходить
Душливий літній жар і осінь та сльота?..

* *
*

Як по літах життя візьмеш до рук сю книгу
І станеш листувати стрічки тих скорбних дум,
То, може, на душі відчуєш зимну кригу
Важкої самоти і незміримий сум...

І, може, аж тоді відчуєш люті болі,
Що рвали мою грудь, як зимна остра сталь,
І, може, до грудей здійметься мимоволі
З покаєнням рука і серце стисне жаль...

Однак не плач, що ти мої зранила крила
І підірвала мій свобідний гордий лет.
Не плач і не жалій. Хіба ж ти завинила?
Се ж прецінь фак його: се був фантаст-поет...

ПАЛІМПСЕСТ

Позволь мені, пташко, до себе казати,
Лиш нині — потім вже най дієсь, що хоче...
На вулиці пуста, під вікнами хати
Задумана липа молитву шепоче,
А в серці так гірко — несила мовчати!

Повім тобі казку. В далекому краю
Шум моря зродив їх святее кохання
Й розкрив перед ними містерію раю.
Потім дія друга: болюче розстання
І жаль його плакав, ридав до одчаю.

Потім... Шо ж! Ти зблідла?.. Боїшся, кохана?
Не бійся: я нерви твої пошаную.
Пішли літа смутку, згоїлася рана,
Здоровий організм зміг смертну отрую —
І все проминуло, як фата-моргана.

Шо ж! Ви посмутніли? Ся розв'язка драми
Для вас прозаїчна? Шо діяти, душко?
Часи романтизму давно вже за нами...
Однак для розради повім вам на вушко:
Сей лицар ще й нині впиваєсь сльозами...

МЕВА

Відбилась малою від рідної скелі
І гналась все далі та далі — світами.
І змірила оком безкраї пустелі,
Та впала на хвилі — сумна, до нестями.

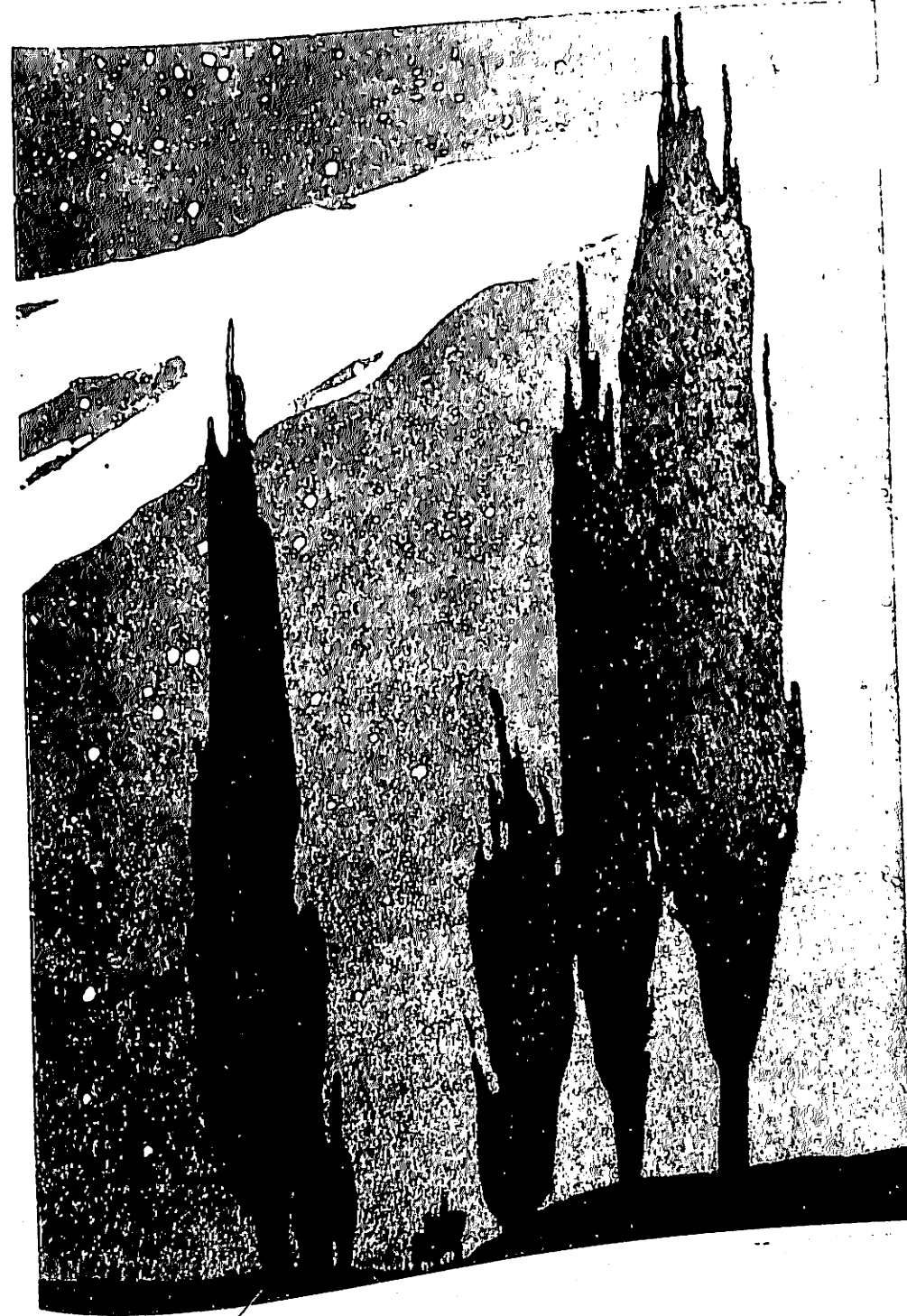
Хотіла вертати, та змучені крила
Падуть, гей паруси, як вітер уймється.
Пустилась з водою — марна і безсила,
А хвиля по хвилі несеться, несеться.

Часом заридає тривожним скиглінням,
То знов засміється сміхом до одчаю,
І вічно кружляє з болючим терпінням
Над хланню страшного, грізного безкраю.

* *
*

Покинув я пристань діточого раю
І вплив на повний безкрай океану,
І вдарив по хвилях батіг гурагану,
А я біля керми в борбі умліваю.

Й немає нікого, хто б станув зі мною...
Самітній несуся безкраями ночі,
Пускаю у безвість притомлені очі
І лину світами з німою тоскою.

Олена Кульчицька.
ЛІТНЯ НІЧ
Акватинта, 1913.

Олена Кульчицька.

ЛІТО

Портрет сестри.

Олія, картон.

А други безжурно на березі стали,
Глядять на мій човен і злобно глузують.
Довкола так пусто!.. Зірки позгасали,
А води казяться, ревуть та хвилюють.

ПРОЩАЙ, МІЙ КРАЮ!

Прощай, мій краю! В хорих грудях
Проснулася болюча нута,
І я зриваю з волі пута
І йду у світ — на стрічу злуди:

І хоч кремення крає ноги,
І хоч значу сліди кервою,
Мирюся з чорною судьбою
І вже не вернуся з дороги.

Чого вертать? Пощо? Й для кого?
Чи хоч одна душа збагнула
Мій біль і смуту? Чи стиснула
Тверду долоню друга свого?

Я знаю, що не раз в одчаю
Буду мій відхід проклинати,
Та мушу, мушу виїжджати,
Бо непомірно вас кохаю...

АГАСФЕР

Мов гранітна скала, скаменів в мені біль,
А на віях замерзли пекучі.
Йду, прискорбний, як смерть, серед сумерків піль,
Серед зливи, негоди і тучі.

Задивившись вдаль, в безконечний простір,
Тягну ноги в смертельній знемозі.
Полям кричуть галки, а захмарений зір
Губить кінці на сірій дорозі.

По волоссю моїм зимний вітер скиглить,
Від шаруги опухли повіки,
А за мною іде тайна тінь і кричить:
«Будь проклятий навіки і віки!»

Йдуть похмурі віки, покоління падають
У бездонну яругу спокою,
А для мене літа в безконечність пливуть.
Боже, змилуйся раз наді мною!

ЗНЕМІГСЯ Я ЖИТТЯМ...

Знемігся я життям, грізний опир одчаю
 Присався до душі, як той страшний поліп.
 Стою, як торс журби, дивлюся в даль безкраю
 І тужу, як жебрак, що від плачу осліп.

Верхи дрімучих гір, блакит небес і зорі —
 Усе мене гніте, як віко від трунви.
 Піду на сирій шлях і в немічній покорі
 Знімаю рамена й голошу молитви.

А чорний океан знемоги і зневір'я
 Гребе мені з-під ніг останню п'ядь землі.
 Поранений, без сил, лежу у стіп узгір'я
 І чахну, як листок, що зжовк та впав з гіллі.

МІСЯЧНА СОНАТА

Шовковим руном здовж небозводу
 Пливають, снуються сріблисті хмари,
 А поміж ними, омлілий з ходу,
 Блукає місяць і сіє чари.

На полонині де-де багряться
 Пригаслі ватри, мов свіжі рани,
 А по роздоллю вітри пестяться
 І обсипають з ялиць тім'яни.

З ярів несуться таємні шуми,
 Як невтишимий спів панахиди,
 А понад сонні хребти Бескиду
 Іде дрімлива мара задуми.

Іде на тихий цвинтар в долині,
 Де сплять по трудах сини недолі,
 Де над горбами, як монахині,
 Стоять в жалобі стрункі тополі.

Іде, а зорі тремтять з тривоги,
 Як ясні сльози на віях мами.
 Іде гробами, снуєсь стежками —
 Немов шукає кудись дороги.

* * *

Чогось так банно... На душу впала
 Безмежна скатерть тоски і смуги,
 І серце багне в тиші заснути,
 Як скорбна пісня, що вдаль помчала.

Та годі: місяць поклав на мене
 Свої холодні важкі долоні,
 І дух мій рветься, немов в просонні,
 А серце, серце таке втомлене...

Чогось так сумно... Як скорбні вдови,
 Прийшли до мене віки недолі
 І плачуть, плачуть слізьми любові
 Та сповідають вселюдські болі.

* * *

Шовковим руном здовж небозводу
 Пливають, снуються сріблисті хмари,
 А поміж ними, омлілий з ходу,
 Блукає місяць і сіє чари.

НЕ ЖИВ Я ЩЕ...

Не жив я ще зовсім, а лиш шукав дороги,
 Куди іти в життя на завзяту бій.
 Чого ж мій дух паде під бременем знемоги
 І плаче на горбах усіх надій і мрій?

На крилах гордих туг буяв я по блакитах,
 Кидав з-під хмари глум на стухлі низини,
 Я кинув царство сліз і по альпійських цвітах
 Розвішував свої неувимі сні.

Скінчився ясний сон, охляли горді крила, —
 Як метеор з небес, на землю я упав.
 І що ж тепер? Іти за другими несила;
 Пропало все, усе: я ставку вже програв.

І нині лютий біль шматує груди до скону,
 І в серці плаче жаль за втраченим життям.
 А від німих могил несеться голос дзвону...
 Пісні мої гіркі! Самітні ми підем.

ДО ДРУГІВ-ПОЕТІВ

Підете крізь життя самотні і забуті,
Як хорі жебраки, що блудять під плотами,
Підете навмання — терпіннями окуті —
З великим болем ран, з промінними піснями.

Підете, як сліпці, на стрічу мрій і злуди
Й невтоптані стежки покрають ваші ноги,
Не раз страшний одчай зморозить ваші груди
І непомірний жаль звалить вас край дороги.

Однак ні біль душі, ні голод, ні наруги
Не звернуть вас на шлях, промощений товпою,
Підете все сумні, як діти скорби й туги,
Грізні огнем ідей, великі самотою.

А сірая товпа глядітиме за вами
На ваш химерний світ і муки добровільні,
І кине вам в лице наругу: божевільні!
І в своїй глупоті травитиме вас псами...

CODA:

I

О, не гудіть мене, що я співак зневіри,
Що від моїх пісень заносить пліснь гробів,
Не ремствуйте, брати, що я з моєї ліри
Умію викликать лиш тихий плач рабів.

Я син часу, дитя всіх ваших смутків, болів,
Всіх ваших скорбних дій і всіх нових недуг,
В моїй душі лежить гніздо всіх ваших молів:
Безсильних поривань, і сліз, і вічних туг.

Я чую се, брати, і каюсь до загину,
Що дався все нести струям безплідних мрій,
І плачу, що мої літа пішли без чину
В дождданню, коли озветься клич: на бій!

Ні, не гудіть мене, не ремствуйте на мене:
Вкажіть моїй душі новий, ясніший путь.
Кругом безмежна ніч і серце поранене
Привалює одчай. Ох, вдартеся у груди!..

II

Я не чую до вас ні крихітки жалю,
Ви невинні злочинці жорстокі!
Хоч палить мене гнів, я спокійно терплю,
Як терплять лиш сильні й одинокі.

Хоч співав я від вас все цукуту знаруг,
Що живцем мене гнала в могилу,
Я прощав вас, сліпці, і з несплаканих туг
Ткав панцир на знеможену силу.

І ішов я життям, як сумний херувим,
Що затратив до неба дорогу,
І за що ж ви ще злобним словом, гірким
Доливали до скрути знемогу?

Не потрібний я вам — та й без вас я ішов
І не жебрав підмоги в нікого.
І чого ви в мені вбили віру й любов,
А натомість не дали нічого?

Я не чую до вас ні крихітки жалю,
Хоч болючий вінок мій терновий...
Та палить мене гнів, що я блазням терплю,
Замість дати поличник здоровий.

III

Несесь мій віз вибоями, горбами —
Щораз бистріше котиться до цілі.
Мої вороні від бігу примліли
Й значать мій шлях срібlistими п'ятнами.

Несесь мій віз... А скрізь поза плотами
Голодні пси, жадні моєї згуби,
З-за вуглів хат скалять блискучі зуби
І скавулять грізними голосами.

Лящить мій бич і дудонить дорога,
Мій віз гримить і котиться стрілою.
А ген за ним — між дикою юрбою —
Скажена лють і немічна тривога.

Я їду, їду! Перед моїм оком
Зринає світ нових надій і сили.
Хоч зуби псів не раз мене зранили,
Я все росту, змагаюсь з кожним кроком.

IV

Гіркий я став, брати, нещирий і жорстокий,
Лице порив леміш досади і терпінь,
Іду посеред вас, похмурий, одинокий,
Як серед сонних піль хитка, тремтюча тінь.

Не ждїть від мене слів, нав'яних чувствами
Високої душі й весняного тепла,
Задовго вже мій дух кормився слізеньками,
І жар пекучих ран спалив його дотла.

Колись, як вічний сон приспить в мені всі страсти,
І ніч мене спов'є в таємну сліпоту,
Тоді ваш жаль прийде до ніг моїх припасти
І сповідать свою бездонну сліпоту.

Тоді опир тоски й довічної розлуки
Обнажить вам мої невідомі хрести,
І ви в тяжкій журбі здіймете вгору руки
І, вдаривши чолом, заплачете: «Прости!»

FINALE

I

Як лилики у тьмі, кружляють наші душі
Над глобом вічних мук, і скорби, і знемоги
І упорчиво ждуть, коли об наші уші
Ударить тайний дзвін останньої тривоги.

Мов невід в океан, спускаєм наші очі
В безодню вічних тайн, щоби про біль забути.
Над нами чорний сфінкс простер кирею ночі
І б'є нас батогом іронії і смуті.

І змучений наш дух волочить хорі крила
По схилених хрестах проклятої долини.
Від сліз його росте, поглиблюєсь могила —
Щораз звільняють крок почислені години.

II

В танець! Наш день зійшов посеред сліз і труду,
І вже вечірня тінь припала наш загін;
Ми кинули наш біль в несправлену прилуду,
Тепер нам легше... Цить!.. Нічо: се плаче дзвін!..

В танець! В танець! Нехай кріпка рука похмілля
Верже нас в дикий вир, в сліпий круговорот!
Най з груди гряне спів і регіт божевілля
І стлумить тихий зойк несплаканих скорбот.

Гуга! Гуга! В танець! Гуляймо безнадійно —
Се нині день різдва — наш бажаний кінець.
Там за вікном стоїть іронія спокійно
І кличе пальцем смерть... В танець! В танець, в танець!

ЕПІЛОГ

Пісні мої гіркі, мережані тоскою,
Напосні слізьми незмірної любови!
Ідете в темний путь, провіджені журбою,
Як вигнанці, що в світ несуть одні окупи.

Ох, кілько-то наруг і кілько слів зневаги
Прийдеться вам не раз почути по дорозі!
Не раз, як байстрюки, підете без відваги
І будете ридать, як вітер на облозі.

Ідете між людей... Відходите від мене
Без прощання, немов коханки віроломні.
Хто знає, до кого судьба вас ще зажене...
Ох, як мені вас жаль, пісні мої бездомні!

Ідіте... Не мені спинити вас, химерні!
В моїй сумній душі вам тісно і неміло.
Там, може, ждуть на вас... Та хто мені поверне
Те щирее чуття, що вас на світ родило?

Із збірки
«AL FRESCO»

ІНТРОДУКЦІЯ

Гей, плаксо, смутку мій, ти, паяце банальний!
Зійди вже раз з дощок народного театру!
Відсунься в тінь куліс і розпали там ватру,
Нагрій води, обмий твій пудер аномальний.

Ми вже не ті, щоби носить габу жалоби:
Ми вже, славить богів, діждались карнавалу.
Плетемо вже вінок новому ідеалу.
Ми здерли чорний стрій з України-Ніуби.

Так відійди, тоско, у твій buen retiro *,
Здійми рукавички, візьми у руку прутик
Та відчини собі гумористичний кутик.
Геть, смутку навісний! Щезай, маро-зневіро!

* *
*

Болить мене душа... Що? Знов сей клятий біль?!
Поете навісний, зміркуйся, не хули!
Навіщо сієш тьму? Яка є в тому ціль?
Дивись на руський рай і господа хвали!

На наші болота ясніє божий світ
І падають дощі і сходить гожа тьма;
Нам солить чорний хліб кервавиця і піт,
У нас є храм, і піп, і цензор, і тюрма.

Чого ж тобі ридать, чого тобі скорбіти?
Чого в твоїй душі блиск радості погас?
Брати! До рук чарки! Підем, аж буде дніти...
Гей! «Мир вам, браття, днесь...» Та й «весело ж у нас...»

* Buen retiro — щасливий відхід (іт.).

Із збірки «Al Fresco»

УКРАЇНСЬКА БАЛАДА

Wer reitet so spät
durch Nacht und Wind...
Goethe *

Тату, тут тісно! Дух мій в задумі,
В грудях жевріє вічна геєнна.
Виллю все горе в пламенній думі.
Най заридає Бог і вселенна.
Господь з тобою! Клята година
Пісню збудила. Бідна дитина...

Тату, я хочу жаль перелити
В грудь мільйонів скорбних і бідних,
Хочу до серця люд мій тулити,
Кров'ю кормити ближніх і рідних.
Най їх! На нарід впала глухота,
В жилах героїв підлість гельота.

Тату, несила в пропасть дивитись,
Очі заходять кров'ю і тьмою.
Хочу огненним серцем займитись,
Біль їх спалити смутком, любовою.
Цить, моя перло! Скажуть лукаво:
«Гордий! і відки в тебе се право?»

Тату, не можу здавити мови:
Всякі змагання наші даремні.
В грудях бездонна прірва любови,
Рветься зі серця визов: нікчемні!
Пробі, мій сину! Браття почують,
Скажуть, ти Юда, і вкаменують

Даром. Поетів смуток не чує.
Нарід в розпуці гинє під плотом,
П'яний меценас. в корчмі торгує
Людом, як власним пасеним скотом,—
Серце поета з болю вмирає
І на могилах з вітром ридає.

ІДИЛІЯ

В зеленій діброві паслася красуля,
Ремигала псярку рада та щаслива.
Між гіллям ліщини дерлася зозуля,
В кропиві сльозила річенька дрімлива.

* Хто пізно так мчить у час нічний?
Гете

У затишку цвіли воднії лелії,
Пестилися з сонцем, з вітром шепотіли.
Над ними носився тихий легіт мрії —
Кругом незабудьки очима мигтіли.

Підходить корова до лелій цікаво,
Обнюхус місце, квіти обзирає...
Потім відвернулась, фуркнула лукаво:
Навіщо ся хопта місце забирає!

ОСЕЛ І СТАТУЯ ВЕНЕРИ

Парк жемчужиться в промінню,
Дише медом квітів, зел;
Між пальмами, у затінню,
Ходить, нудиться осел.

Чус щебіт соловія,
Бачить: сонце так сія...
Ходить, блудить, гей повія,
І з нудьги реве: — Ія!

Глянув — статуя Венери
Вся вже мохом поросла.
І цікавості химера
Зайнялася у осла.

Підступає, вітрить, лиже...
Й розпалилась в ньому злість:
Геть, нікчемний дивовиже!
Сього чей ніхто не їсть...

ШЕВЧЕНКОВЕ СВЯТО

Жірандолі горять, театр втонув у квітах,
І Тараса чогось на сцену принесли.
Хвилює лан облич в поклонах і привітах,
Біліють декольте, фраків хоч не числи.

Іде Шопен і Гріг і наша проста шумка —
Увесь репертуар приніс сюди салон.
Часами мимохить озветься тиха думка
І рветься до душі, як в'язень до вікон.

Гримить могутній хор, оркестра шумно грає,
Вколисує до мрій квіт вкраїнських синів.
І дивиться Тарас, і тишком позіхає:
«І відки я прийшов між тих чужих панів?..»

Та й справді, най би ти прийшов сюди, поете,
Таким, як волі ти проломлював кордон,
То наші молоді зблязовані естети
Вдягли б на тебе фрак, а ні — «monsieur, pardon».

Вражав би їх чуття мужицький стрій на тобі
І горівчаний дух, і витертий кожух.
Вони рекли б: «Іди і покладися в гробі.
І най зійде на нас твій чистий, ясний дух...»

ДО МОЇХ ЧЕРЕВИКІВ

Були ви зі мною на панських ланах,
На хлопських загонах — внизу і вгорі.
Ходили по міртах, ф'ялковім коврі,
По диких кропивах, їдких будлаках.

Носили фантаста тудою, де гас
Блиск радості в морі терпіння і сльоз,
По тюрмах, палатах — де жар і мороз —
Ходили й болотом — не раз, ох, не раз!

Сходились, сердешні, зсіклися зовсім,
Поморщились, ствердли, як рим мій гризкий,
Затратили форму, як дух мій палкий:
Крізь діри і лати, як в серці моім.

Ніщо ми не стоїм — ні ви, ні ваш пан,
Вже швидко зійдемо зі сцени брехні.
Мене закопають в сосновім трумні,
І всі мої болі покриє туман.

Навіки спочине мій біль і печаль.
(Яка страшна розкіш не бачить людей!)
Та вас заховують в народний музей,
Як мощі пророка. Мені вас так жаль...

ДО МОЙОГО ПЛАЩА

Так дуже споловів і стільки в тобі лдат.
Аж совісно тебе з кілка знімати, друже!
Однак ще дотепер не сплачено всіх рат —
Так що ж! Служи, та й нам убожество байдуже.

Шоправда, з тебе вже потіхи нам не ждуть,
Надміру ти старий і, бачиш, зимно в тобі...
Та все ще від біди доводиться знімать
І понести тебе на вулицю на собі.

Та й стільки літ ти жив зі мною у дружбі,
І знаєш все, усі мої найскритші тайни.
Ти все зі мною був: в провітку і журбі —
Ділив зі мною сум і радощі случайні.

Ти знаний землякам ще більше, ніж твій пан,
Що, нерозумний, став поетом лихоліття.
Прийми ж від мене цей убогий мій пеан,
Моє ти, не моє, українське лахміття.

ЖАБИ

Кум-кум! кум-кум! кум-кум! кум-кум!
Як гарно скрізь, як любо жити!
І звідки в тих поетів сум?
Дурні аскети й гіпокрити!

Так добре в тім грузькім багні,
Так гарно тут, так поетично!
Так любо жити в тихім сні,
Так добре й так при тім практично!

В затінню наших верб, кропив
Гниємо раді, червом ситі,
І що нам до квітучих нив?
І так ми ще з багна не вмиті...

І звідки в тих поетів сум,
Ті «перли сліз», проміння, золото?
Кум-кум! кум-кум! кум-кум! кум-кум!
Нема, як наше болото!

БЛАЖЕННІ НИЩІ ДУХОМ

...безумних-бо ни орют, ни сіют,
ни в житниці собирают,
но сами ся ражают.

З моління Даніла Заточника

Шасливі ті дурні... Не орють їх, ні сіють,
Не плекають, не жнуть, не звозять до гумна —
Мов хопта на лані, ростуть, цвітуть і спіють...
Нема на них ні кар, ні джуми, ні трумна.

Їх всюди повно є. На вулицях, на ринку,
В салонах, по шинках, по цирках і клітках.
Куди лиш оком кинь, побачиш катаринку:
При ній стоїть дурак в лякерах і квітках.

До того в їх руках якась таємна сила:
Цілий широкий світ кориться їх словам.
Га, що робить... Давай журбі підтяти крила
І ставить монумент народним дуракам!

* *
*

Раз скаржився мені покривджений діяч
(В скобках скажім: дурний, хоч череп без волосся):
«П'ятнадцять літ плачу народний свій гараж,
А честі доступить мені не довелося...»

— Добродію, — кажу, — признайтеся сами:
У вас кебети є настільки, що в дитини.
Та й честь у нас дають лиш вибраним, а ми —
А ви, мені здаєсь, не з тої, бач, родини...

Та забаглась вам честь, послухайте мене:
У Львів перенесіть ви лярів і пенатів,
А там пошана й честь вас певно не мине,
Лиш трохи походіть по бюрах меценатів...

Щоб успіх повний був (та тямте, це секрет!),
Ви просьбу підпишіть яким малим презентом,
А, певно, вам дадуть на діяча декрет,
А може, й зроблять ще у «Ділі» рецензентом.

МРІЯ

Коби я тільки «іспит здав»
і стався меценатом,
Тоді я б зверг зі себе фрак,
зробився б демократом.

Як стій би я себе вписав
на листу парцелянтів
І відчинив би в себе банк
і бюро емігрантів.

Я б нашій кривді край поклав
і лихові зарадив,
Скупив би панській лани
і мазурів спровадив.

Щоб не дивитись на біду,
на наше чорне горе,
Я б наших бідних мужиків
післав за синє море.

І швидко б в нас зацвів гаразд,
пропала б вся голота,
А я б добув ц.к. * ордер
і славу патріота.

* *
*

Спустивши вуха вниз, під себе взявши хвіст,
До всіх ми ласимось, кого найдем на шляху.
Радіємо, як хтось на нас: тю-тю! повість,
А навіть і тоді, як злають бідолаху.

Пильнуєм день і ніч своє-чуже майно
І брешем на братів, які приступлять ближче.
Плекаєм на чолі своє рабське п'ятно,
І хоч зібгались в лук, схиляємся ще нижче.

Глодаємо кістки химерних панських ласк,
Часом загарчимо, що нам їди замало...
Здіймуть з кілка канчук — один маленький ляск —
І ми покірні знов... як цуцикам пристало.

І сняться нам степи і ниви запашні,
І дивно нам, що нас зі стричка не спускають...
Ми ж прецінь... Ну й скажіть, чи ми такі смішні?
Й дивіть, ті люди нас ведмедами вважають!..

НА УТЕЧІ

Сум голосив по пустці піль
Прелюдію одчаю,
А ми топили горе й біль
По давньому звичаю.

Понурившись на стакани,
Мов скорбні думи слали
На рідні ниви, де сини
Буйні чуприни клали.

Шоби ж і нам не помирать
З журби, що серце сперла,
Заставили ми грімко грать
Циганів «Ше не вмерла».

* Цісарсько-королівський.

І так розміряні снули
Ми сміливі ідеї,
А поки що ми завели
З усіма *treuga Dei* *.

Так рідне ми везли судно
Крізь бурю і негоду
І тямли лишень одно:
Що ми «тірольці сходу».

А що з геройських ран синів
На нас спливала слава,
То снилась нам в прияві снів
Гетьманська булава.

Так в час кривавої борби
Ми присипляли труди,
Аж довелося нам з журби
Ударитися в груди...

ПОЛІТИЧНИЙ НЮХ

Ударив грім, і з наших мрій
Остав один туман.
І ми в безрадості своїй
Вхопились за карман —
Не наш, а потентатів **...

Ми совість нашу оддали
Могучим у коміс,
І *volens-polens* *** ми пішли
На легкий компроміс —
Із хистом дипломатів.

Не раз, якщо знемога й сплін
Людину навістить,
То треба з тугості колін
Незначно опустить —
Для гарних результатів.

Ударив грім, і ми в ім'я
Української справи
Звинули бойове знам'я
І подались «на право» —
В покорі демократів.

* Мир божий.

** Патентат — той, що має документ на привілей.

*** Хоч-не-хоч (латин.).

І так під хвилю горя й скрут,
У днях тяжких времен,
Приніс «нам» плоди щирий труд,
І ми наш екзамен
Зложили eminenter*.

І тим звергли ми з себе раз
Наш епітет: лінюх,
І доказали, що у нас
Є політичний нюх —
На крісла президентів.

ДА СВЯТИТЬСЯ ВІЙНА

Да святиться війна! В сяйві лун ми найшли
До трапези вигідну дорогу,
І узброєні в лож, ми з поклоном пішли
Кожий іншому — власному богу.

Ми в пожариськах сіл попалили дотла
Всі трофеї дідівської честі
Й понехали вражду, що нам в серці лягла
Заповітом кривавої месті.

Місто** в гніві палкім затискать кулаки,
Ми покірно складали долоні,
Що ж дивного, якщо хитруни й дураки
На цупкім нас держали припоні?

Хоч судилося нам поливати поля
До останньої крапельки крові,
Ми втішались тим, що покірне теля
Підсисає дві гладкі корови...

Та й ми знали, що бій не триватиме вік,
Що лиш дуби валяться від бурі,
Що засне гураган і трусливих калік
Примостять на якій синекурі.

Ми се знали й тому кожний з захватом грав
В дряхлу дудку борця-патріота,
Край вікон міністерств всякий блазень горлав:
Да святиться війна і... підлота!..

* Найкращі.
** Замість.

ПІД ВІДЕНЬСЬКИМИ ПЕРИНАМИ

Здалека від страхіть війни і хуртовин,
Під шум дунайських хвиль ми колисали мрії,
І потонувши в пух позичених перин,
Впивалися теплом, як птахи на вирії.

І снився нам не раз далекий рідний край,
А часом і масні директорські посади.
І ми, склонивши скрань на свого ложа край,
Стискали кулаки від жалю і досади.

І рвались ми на лет, як бузьки навесні,
Та літепло перин в'язало наші крила.
І ми топили жаль у непорочнім сні
Та й присипляли скорб, щоб мозки нам нурила.

І так в чужім краю, здалека від негод,
Позбавлені всіх благ народної трапези,
Ми жили з дня на день, не знаючи пригод.—
Як горді мудреці: «Jenseits von Gut und Böse»*.

Під захистом перин наш дух переборов
Всю скруту лихоліть і все насильство враже,
Під ними ми найшли розраду і покров.
Тож слава їх не вмре, вівки не поляже!..

ПОЛІТИЧНА ШКОЛА

Ein Dumkopf bleibt ein Dumkopf nur
Für sich, in Feld und Haus,
Doch wie du ihn zu Einflus bringst,
So wird ein schurke draus.
Grillparzer**

Не дивуйтесь, брати, що я, як дипломат,
Велю вам потоптати ідею правди й честі,
Мудрецеві є у всім компасом софізмат:
Посеред шляху кинь, як ти не в силі нести.

Ви знаєте мене: не трус я й слабодух,
І я держусь, як ви, гріхами фарисейства.
Та знайте, там «вгорі» такий повіяв дух,
Що (inter nos***) для нас конечний дух лакейства.

* По той бік добра і зла (нім.).
** Дурень залишається дурнем
Без шкоди для іншого лише дома,
Та коли йому дати владу,
Він стає негідником.
Грільпарцер

*** Між нами (латин.).

Ви новики ще... Я знаю, що не раз
Збунтується душа на заклик до облуди.
Та це пусте, друзі! Спідліться тільки раз,
А вже потім... потім якось воно вже буде...

А впрочім, дипломат, це, бачите, жонглер,
А в совісті своїй він римський Ян дволичний.
Ним мусить кермувать девіз: *voque la galere!* *
Що з того, що комусь він видається безличний?

Простіть, що я багну у вашу душу вніс,
Якщо вас це болить, мені ви в очі плюньте!
(Для справи можна й це...) І серед ширих сліз,
В ім'я святих ідей молю вас: дрібку схруньте!

ГРАЧІ

*Du spielst vortrefflich und spiels hoch
Grobmütig, ohne Sorg',
Dein Spiel hat eine Fehler doch:
Der Finsatz geht auf Borg
Grillparzer ***

При столику зеленім, п'яні страстю,
Ви завели гаразд на хлопську шкуру,
І, вірячи знанню своєму й щастю,
Звергли з душі турботу й всяку журу,
Та граєтесь до втоми над Дунаєм.
А нарід жде і бореться з одчаєм.

Горить ваш зір, у грудях серце б'ється,
Рука стиска нервозно в пальцях карти,
А глум судьби над дурнями сміється
І стройть вам свої болючі жарти.
Пас!.. візо!.. сам!.. Схитнулись, помилились,
Ніщо робить: ви знову провалились...

І так іде ся пристрасна забава
Із дня на день — без вигляду й надії,
Байдуже вам, що досвітня заграва
Людству вістить нові величні дії.
І хоч вода з-під ніг бере вам лавку,
Ви ставите останню вашу ставку.

* Було не було (латин.).

** Ти граєш чудово і граєш високо,
Великодушно, без турбот.
Твоя гра має все-таки одну помилку:
Ставка йде в борг.

Грільпарцер

Дивлюсь на вас: на ті дрижучі руки,
На біль облич, побілених жаждою,
Читаю в них невимовлені муки
Й палючу страсть під маскою спокою —
І сам не знаю, чи ридать над вами,
Чи вас пекти огненними словами.

* *
*

Духом все молоді, тілом дряхлі діди —
Ми верстаєм дорогу сліпцями,
Йдем вперед навмання і вступаєм в сліди
Тих, що нарід вели манівцями,

Свій поклавши смітник і підгнилий поріг
У основу будучої Січі,
Боїмося шукать нових, кращих доріг,
Щоб не глянути правді у вічі.

Держучися пелен романтизму дідів,
Вічно рвемся кудись полетіти,
Вічно хорі від мрій, вічно п'яні від снів —
Покалічені Ікара діти.

Солоденькі грушки нам ростуть на вербі,
Цілий світ лиш піклується нами...
Тож до всіх ластимось — хоч би навіть в боротьбі —
І цілуємся навіть з вовками.

І хоч часто від ран на Голгофі падем,
Ми все вірим, що ми непобідні.
І несем на чолі наш рабський діадем —
Такі бідні — до зависті бідні!

ГЕРОЯМ

З жестом гордих батьків під музику пушок
Ми вас слали на смерть задля справи,
А самі підняли на валах подушок
Гордий стяг Бойової Управи.

Ми післали вас в бій і веліли вертать
Лиш зі щитом, а ні, так на щиті.
А самі — щоб колись вас як слід повітять —
Заховались, як зайчики в житі.

Ви боролись, як льви, й вашу юність буйну
Прикрасили ясні діадери,

Кров'ю ран ви своїх змили нашу вину
І тіртям доставили теми...

Ви вмиралі, а ми у гордині росли,
Щоб ви юні літа потоптали;
А в героїських гробах ми потомству спасли
Політичні цінні капітали.

Тому кождий із нас по-героїськи приніс
Важку жертву гіркої розлуки.
А могили борців зростають перлами сліз
Як не ми, то напевно вже внуки...

КРИВАВИЙ СМІХ

I

Долейте ще вина! Долейте лиш такого,
Щоби в його крові заіскрився огонь!
Щоб в ньому оп'янів весь біль життя гіркого
І з груді грянув спів нових гучних пісень!

Щоб реготом зайшла моя пекольна смута
І випалила ним всю тугу чорних дум!
Щоб неміч довгих мук порвала врешті пута
І плюнула життя в лице палючий глум!

Га, смійся, смутку, смій! Щоби з гробів зірвались
Кістки, яким давно сей світ сказав: прощай!
Щоби глухі й сліпі з тривогою дізнались,
Як в нас ридає сміх і як смієсь одчай!

II

І впала з-під повік остання сльоза,
І скам'яніла грудь, як лава на вітрах.
Пішов від мене біль, поблідла вся гроза,
І в серці весь огонь згорів, зотлів, потах.

Тепер я ваш, я ваш! Вкупився вже у храм,
В якому бог — брехня, ереї — різуні.
Ходім вістити мир закованим братам —
Ми, народні батьки, ми, вибрані сини...

Осанна вам, брати! Ликуй, народе мій!
Несем в твої хати загублений твій рай...
На стовпищах твоїх горить огонь надій.
Вгору мечі! Поляжемо за край!

III

Так з вами я пішов на ваш празник життя
І засів до гучної трапези,
Щоб в похміллі найти тихий мир забуття
І спинити ненависні слези.

І, поклавши на скронь ваш весільний вінок,
Звитий з квітів мужицького поту,
Я пустився бігцем на веселий танок,
Щоб згубити гнітючу скорботу.

Та, втомившись танком, я поник, як лоза,
І сягнув я рукою до чари...
Та здригнулась рука, з вії упала сльоза:
Я побачив огидні примари.

Я збудивсь, і мій сміх на устах занімів,
Я не бачив ні шляху, ні мети.
І тепер я нараз вас як слід зрозумів —
Та мене ви ледве чи піймете...

Із збірки
«ЗА ЧЕСТЬ І ВОЛЮ»

ЗА РІДНИЙ КРАЙ

Одного я тебе в широкім світі маю.
Підеш — і впаде ніч на сонячний мій рай,
І сум осінніх днів мене зморозить в маю.
Та серця не пестить, як кличе рідний край!

Іди! Лиш Бог один мій жаль бездонний змірить...
Підеш — і повалюсь душею у безкрай.
І втрачу все, у що бездольне серце вірить.
Та годі не іти, як кличе рідний край!

Іди! Повернешся, тоді почнем наново
Співать перервану симфонію про май.
Поляжеш — Боже!.. Біль зморозить в мене слово
І скам'янить думки. Та годі: кличе край!

Під серцем в мене спить наш первісток любові.
Я помстою наллю його серденько вкрай!
Повір, не вилетіть даремно жертва крові...
Ідеш?.. Ох, боже!.. Йди! Взиває рідний край!

ПОРВІМ НА КОБЗАХ СТРУНИ...

Порвім на кобзах струни скорби й туги,
І не співаймо співів надмогильних!
Заграймо громом дикої потуги
І визвім з гробу лицарів всесильних!

Спустім, нарешті, духа з оборожі,
Яка нас душить вже цілі століття!
Як буря, гряньмо в полчища ворожі
Й візьмім під ноги наше лихоліття!

Невже нам вічно у шлеї ходити
Тяглом неситих зависних сусідів?
І в судорогах болю приводити
На світ бездольних кволих ніобідів?

Невже ім'я геройського народу
Навіки вмерло для його ж потомства?
І писано нам згинуту без роду
В хижацьких кігтях зради й віроломства?

Олена Кульчицька.
БЕРІЗКИ
Акватинта.

Олена Кульчицька.
АВТОПОРТРЕТ
Олія, полотно.

Невже кров Гонти в наших рабських жилах
Не має сили вдруге закипіти?
І ми, сп'янілі на старих могилах,
Навіки будем плакати, скорбіти?

Геть хорий смуток і журба безсильних!
Порвім на кобзах струни болю й туги!
І не співаймо співів надмогильних —
А граймо громом гніву і наруги!

РОЗВІЯЛИ НАС БУРІ...

Розвіяли нас бурі, громи
По бездоріжжях чужини.
Сумують пустокою хороми,
Ростуть на нивах бур'яни.
Гей! Гей!

Ніхто не знає, кілька болю
В серцях закаменіло в нас!
Гей, потоптали нашу долю —
Лиш сниться нам щасливий час.
Гей! Гей!

Під людським тинням жебраками
Розгублюємо п'яний сум,
І світ кидає нам з кістками
Свою погорду, лайки, глум.
Гей! Гей!

Ідуть літа, а ми з торбами
Верстаєм все безцільно путь.
Не можемо бути ні рабами,
Ні вольними не смієм быть.
Гей! Гей!

ЩЕ РАЗ ПІТИ НА РІДНЕ ПОЛЕ...

Ще раз піти на рідне поле,
Бодай на межу доповзти!
І, поки б'ється серце кволе,
На наші глянути хрести.

Почути реквієм трембіти,
Яка хоронить долю гір,
І над могилою скорбіти
Зо смутком наших рідних зір.

І пити плач загонів ухом,
Горнути скиби до грудей,
І кріпнути незламним духом —
Рости в потугу, мов Антей.

Піти і біль села закути
У дзвін тривоги і грози,
І з ока Каїна добути
Хоч блиск покайної сльози.

Ще раз піти, обняти брата
До серця, наче до посуд,
Всі муки страдника зібрати
І винести на божий суд.

ДАЛЕКО ТИ, МІЙ КРАЮ РІДНИЙ!

Далеко ти, мій краю рідний,
Забутий Богом і людьми!
Лежиш ген-ген, мов ратник бідний,
Що впав з прошитими грудьми.

Лежиш німий, і горе дзвонить
На упокій в твоїм селі,
А сином твоїм доля гонить,
Як листом, зірваним з гіллі.

Летить листок, вітрами битий,
І гине, втоптаний у шлях,
І я — притоптаний, прибитий —
Калікою в чужині зляг.

І жду кінця. Ні, ні, це злуда!
Я жду життя й до бою сил,
І помсти жду — чекаю чуда!
До батьківських святих могил
Навколішках, мов син відрідний,
Бурлацьку тугу занесу,
Вдихну з ланів наш запах рідний
І оживу!

ЧУЖИНОЮ

Борбою стомлені, життям поломлені
Сідаєм край могил.
В кайдани сковані, на смерть скатовані,
Останком сил

Цілуєм наш загін
І шлем братам поклін.

Зітлілі тугою, грізні потугою,
Похмурі, мов тюрма,
В душі столочені і болем сточені,
Обпльовані всіма —
На чолах носим глум
І зледенілий сум.

Собою змучені, з дітьми розлучені,
І з голодом вовків,
З душею жебраків
Безіменні ідем,
Та шиї ми не гнем.

Биті доганою, у серці з раною,
З риданням рідних піль,
Померлим стогоном, могильним гомоном
Жбурляєм в небо біль,
Та небо — зимна сталь...
Кому ж повісти жаль?

Вчорашні мрійники, тепер покійники,
Котрих боїться смерть,
Ідем з кайданами, й одчай туманами
Серця налив нам вщерть.
Де сонце нам найти?
Кати! Чорти!

Жируйте круками, ситіться муками —
Ми передержим ад.
І будем раною, яка мов гранею,
Пектиме ваших чад.
Одначе ми не вмерем!
Ми суду ждем!

МОЯ ТИ ЗЕМЛЕ!

Моя ти земле, що течеш медами
І розсипаєш золото по нивах!
Розмайний гаю, квітчаний садами,
Де співи дзвонять, ллються в переливах!

Царівно з казки, що маниш красою
І пригортаєш до грудей сусідів!
Чого ж я, син твій, блуджу чужиною
І глоджу кості від чужих обідів?

Чого пустила ти свою дитину
На горювання під сусідським тином?
Чого недоля гне, немов тростину,
І коверзує бідним твоїм сином?

Для всіх ти щедра й ласками багата,
Ти всім прибудам — місце паломництва.
Лиш я не знаю, що то рідна хата.
Лиш я скиталець, лишений дідицтва.

Моя ти земле, втрачений мій раю,
Що грабіжницькі кормиш каравани!
Чи я ще ниви твої повитаю,
Щоби скитальчі загоїти рани?

А може, дармо буду тугу слати
І дармо буду дожидати стрічі?
І доведеться рай твій споминати,
Як сон чи мрію, що не сниться двічі?

ОСТАННІЙ ЛИСТ ДО МАТЕРІ

За дві години... мамо! нене!
Мене не буде вже в живих,
Погасне сяйво дня для мене,
І серце приспане, студене
Не вчує сурмів бойових.

Не вчує твого голосіння,
Твоїх прокльонів на катів.
Без почуття, без зрозуміння
Ходитимеш з тавром терпіння,
Мов старці край чужих плотів.

Не жди мене: вже не явлюся
Край наших схилених воріт,
Небавом з Богом помирюся,
Й на світ востаннє подивлюся,
І лишу месникам завіт.

Мені не страшно світ кидати
І гинути від куль звірів,
Коби тобі лиш, рідна мати,
І тим, що смутком ржавлять грати,
День волі й щастя зазорів.

Прощай! прощай! За дві години...
Ох, мамо! мамо! не журись!
Прости, прости своїй дитині
І у старечій самотині
Журбі та горю не корись!

І ПРИЙДЕ ЧАС...

І прийде час. І доповниться міра,
І мати дасть синам своїм приказ:
Пошліть ваш серп на поле бузувіра
І постелить покоси раз у раз*.

І з ваших чаш утасного гніву
Пустіть сім язв на скорпіонів рід**.
І вишліть мечь на блудницю Нініву,
Щоб не остав з гнізда брехні і слід.

Нехай серця у вас закаменіють,
І ваш кулак най буде як скала,
Бо бурю жнуть бутні, що вітер сіють,
А їх сійба — це господу хула.

Підпережіть мечами ваші бедра
І ждять, коли заграє трубний глас.
І буде вам за труд заплата щедра,
Бо йдуть жнива.

І прийде час...

ПІСНЯ ПЛАВЦІВ

Під нами клекотить бездонний океан,
І туча громова здвигає гори хвиль.
Над нами, мов рядно, розкинувся туман,
І вітер нас несе, як степову ковиль.

Вперед, товариші! Хай лискавки мигтять,
Нехай регоче грім і жарить нас огнем!
Зімлілі в боротьбі, ми встанемо оп'ять —
Зберем останки сил і далі попливем!

Вперед! Немає нам з дороги вороття
До підлих рабських пут, до плуга і до мук!
За нами гонить смерть, нас кличе зов життя:
Тятива зойкнула — стріла лишила лук...

Рокочуть буруни, летять скалки з судна,
Круг нас гроза акул, безлюддя і безкрай,
Над нами стогне грім, під нами глибина,
А в нас клекоче гнів, ненависть і одчай.

* Об'явлення Іоанна. — Гл. 14. — В. 15.
** Там же. — Гл. 15. — В. 7.

Вперед! Вперед! Вперед! За нами виє біль
 Розп'ятої на хрест країни горя й сліз,
 За нами гонить плач политих кров'ю піль
 І сіл, де віспа й тиф смертельний жнуть покіс.

Вперед, мов демони! Геть з човна недорік,
 Яким ненависть серць не перегризла вщерт!
 Наш дух в огні страждань сталиться восьмий рік.
 Геть слабощі душі! Побіда або смерть!

Вперед, товариші! Хай дикий гураган
 Підійме проти нас свою пекельну міць!
 Ми переб'єм грудьми кипучий океан
 І в пристань свободи увійдем силоміць!

ПІСНЯ ВІРИ

Ми вкинули в горно весь пристрасний пал,
 Що спалював прадідні груди,
 І туга до волі вергла нас в розпал —
 На бурю, на Сізіфа труди.

Хай буря лютує, рокоче, реве
 І проти нас котить лавини —
 Ми стриму не знаєм! Нас в бурю зове
 Плач битої горем країни.

За нами остались лиш нужда та біль,
 Що спалюють серце і мислі,
 А ген перед нами, над пусткою піль,
 Кривавії луни нависли.

Хай буря рокоче, хай все йде врозвал!
 Гроза в нас не зломить відваги.
 Ми ляжем кістками і здвигнемо вал,
 Що спинить ворожі ватаги.

За валом, в дрімучім затишшю хрестів,
 Вквітчається рястом руїна,
 І з труду робочих лицарських синів
 Воскресне нова Україна!

В ПЕРШІ РОКОВИНИ ПАДОЛИСТА

Благословенна будь, священна хвиля,
 Благословенні, невмирущі дні!
 Ви розповили Велетня з безсилля
 І сили люду, скам'янілі в сні,
 Збудили чудом на геройське діло.

І сталось чудо!.. Лазареве тіло,
 Закуте в гробі три дні, три віки,
 Воскресло, встало, кровію скипіло
 І, меч двосічний взявши до руки,
 Пішло до бою з темним духом смерті.

Лиш підлий хоче добровільно стерти
 Своє нікчемне ймення з карт буття.
 Ім'я героя не таке, щоб вмерти
 І понестися в безвість забуття!
 Воно від роду пом'янесь до роду!

Нехай святиться гордий стяг Народу,
 Який простерся на верхах Карпат!
 Він сонне море сколихнув до споду
 І, збивши хвилю в дикий водопад,
 У скелю грянув — аж здригнулись гори!

І від надхмарних шпиців Чорногори
 Аж до плодючих понадсянських піль
 Знялася пісня, як бурхливе море:
 Нехай пропаде наш відвічний біль!
 Восанна гордим Лицарям! Ми вольні!

Ми вольні! Даром ворота пекольні
 Повстали проти наших вічних прав
 І даром наші здобутки мозольні
 Варшавський злодій підступом закрав —
 Ми вольні, браття, і ми будем вольні!

ВИ ТЯМИТЕ? РАБИ!

І досі мріємо, і досі мліємо,
 Коли згадати диво,
 Як биті тугою, сталні натугою,
 Ми вийшли всі на жниво,
 І бренькіт наших кіс
 Кривавий клав покіс.

Немов зчаровані, блудили сковані
 Дрімучі наші сили.

І п'яні славою, ішли ми лавою
І день і ніч косили.
Вкидали весь наш біль
В загони рідних піль.

Ланами й борами, степом і горами
Неслися ми, як Диви,
Гриміли хорами й на храм * прапорами
Пристроювали ниви —
І трупом на полях
Мостили волі шлях.

Коліна гнулися, і в серці чулися
Неначе легкі крила:
Бажалось линути і сум покинути —
Журбу, що нас точила,
Жбурнути в забуття
І пригорнуть життя!

І досі мріємо, і досі мліємо,
Коли згадаєм диво,
Як биті тугою, сталіні потугою,
Ми вийшли всі на жниво —
На свято боротьби.
Ви тямите? Раби!

1923

ЖЕРТВА

Ти йдеш, мій сину? Шо ж — іди здоров!
Тебе спиняти я не маю права.
Даремний жаль, як кличе слухна справа,
Як з України ворог точить кров.

Твій батько вік свій скоротав в ярмі
І вмер, не чувши заклику до зброї.
Сьогодні дивом взялися герої
І рвуться пута в віковій тюрмі.

З могил війнув лицарський гордий дух —
Воскресли сотні. Лопотять прапори,
І пісня віри в'ється понад бори,
Горить завзяттям давній слабодух.

Ідеш вже, сину? Шо ж... іди здоров!
Я радуюсь, хоч серденько зранене.
Затям собі, що ти один у мене...
Хоч врешті... Шо ж! Пречиста — твій покров...

* На свято.

Взяв неньчин поцілуй, і безмір піль
Вхопив його, як човен морські хвилі.
А мати впала у німім безсиллі
І пригорнула невимовний біль.

МИ НА ЖЕРТІВНИК ДІЙ...

Ми на жертівник дій усю поклали долю:
Майно, життя і кров — поклали, що змогли.
З пожоги та руїн ми ледве зберегли.
Для йдучих поколінь геройський епос болю.

Бездольні вигнанці, подавлені журбою,
На судище несем терновий наш вінець.
Ми не лукавили — і впали як борець,
Що став на боротьбу з камінною судьбою.

Невже нам ще й тепер лиха присудить доля
Добути тільки скарб нових могил і ран?
Невже об лід людства розіб'ється таран
Кривавих наших мольб? Най буде Божа воля...

Ми на жертівник дій вергли останки віри.
Коли ж нас заведе остання ще весна,
Нам лишиться одчай! А зброя це страшна!
Вона не знає жертв, ні стриму, ані міри!

ЗА ЗБРУЧЕМ

Пам'яті сот. Вол. Яреми

Горять огні, і ясність б'ється з тьмою,
Що налягла глухий подільський ліс.
Від пилу шлях окутався габою,
І мовчанку вечірнього спокою
Приборкує клекотання коліс.

Горять огні. Іржуть в чагарі коні
І порхають від прохолоди рос.
Дрімає ліс, похнюплений в присонні.
І молиться. Під лісом на вигоні
Підковою розкинувся обоз.

Горять огні. В обозі скрипка плаче
Й регочеться, сп'яніла тугою;
Оплакує гірке життя козаچه,
Покинуте на вигнання бурлаче,
Скалічене терном, наругою.

Горять огні, кривавлять перелоги
Й розпалюють одчайний регіт струн.
І козаки беруть свій жаль під ноги
І, збіджені знемогою дороги,
Пускаються в присюди, мов бурун.

Горять огні. Сміється в скрипці горе,
Розковане зі серць розлукою.
Дуднить земля: здається, п'яне море
Товче грудьми об надбережні гори.
Іде танок надій з розпукою.

ЖДАЛА, МОЛИЛАСЯ...

Славі Яремовій

Ждала, молилася смутком і тугою,
Поки не впилася горем, наругою.

З Вінниці прислано вістку сестрицею:
Вам вже судилося жити вдовицею.

Вийшла на вулицю, вкрита жалобою,
І над сирітками стала Ніобою.

Двоє, як зіроньки,— тільки дивитися.
Де ж їй з бездольними, де прихилитися?

Встала, пустилася полем, покосами,
Сльози втираючи жовтими косами.

Діти втомилися і спотикаються.
— Де будем спатоньки? — в мами питаються.

— Цить, мої радощі! прийдем до таточка,
В нього є з ліжечком захисна хаточка...

Присмерк розгублює тіні прилудою,
Мати з сирітками блудить прилудою.

УСЕ ЯК В КАЗЦІ...

Усе як в казці... Вийшли з підземелля
Якісь незнані лицарі-герої,
І вмить віджила приспана пустеля
І заgrimіла покликом: до зброї!

Усе як в казці... Тихо, непримітно
Із сіл піднявся семий вал потуги,
І розпливлася темінь безпросвітна,
І вмерли наші вічні смутки й туги.

Усе як в казці... Здивувані чудом,
Мечі пустили з рук бутні сусіди —
І дука станув перед хлопським судом...
Ми празнували ясний день побіди.

Усе як в казці... Перейшло похмілля
І нас збудила дійсність до кайданів...
І нам лишилось тільки задовілля,
Що нам на хвилю снівся сон титанів...

НАРОДЕ, ЖЕРТВО РОЗБОЮ!

Народе, жертво дикого розбою!
Дитино в кігтях зависті й брехнії
Як Єремія, плачу над тобою,
І серце в мене жариться в огні.

Одчай вселився у твоїй країні
І мирні села оповив пустар.
Сіон твій гордий тужить на руїні
І Бога твого безчестить диکار.

Варварські орди вщерть заволочили
Твоєю плоттю твій пустий загін
І начинили трупами могили
Та й запивають кровію твій скін.

Мов сірі торси, без душі, без слова,
Сидять прибиті люди по хатах.
В устах їх білих скам'яніла мова
Й останній огник віри в них потах.

Та там, у грудях, накипає звільна
Важка досада у грізний вулкан.
І підіймаєсь нишком, мимовільно,
Зо свого ложа сонний великан...

Народе, жертво лютої недуги,
Що підрубала твій кедровий пеня
Я вірю в силу скритої потуги
І вірю в твого воскресення день!

НЕХАЙ РОЗБИТИ МИ...

Нехай розбиті ми; нехай на нашім гробі
Празнує супостат сумний тріумф брехні!
Ми не понизим чол у ганьбі та жалобі,
Наш дух горітиме в пекольному вогні!

Хоча ходитимем у підлій оборожі
І будем волочить важкий тягар заліз —
Та ворог не примкне своїх повік на ложі,
Дарма, що в головах у нього буде кріс.

І не присплять його диявольські тортури,
Що ними схоче він убить запеклий гнів.
Ми будемо в ярмі ходить як горді тури,
Яким з грізних зіниць б'ють лискавки вогнів.

І хоч обставить нас фалангою шпionів,
Щоб викрасти нам з серць невимовлену реч,
Буде лякатися нас як скритих скорпionів
І скрізь добачить наш грізний Дамоклів меч.

Нехай розмиті ми; нехай на нашім гробі
Празнує супостат сумний тріумф брехні!
Ми не понизим чол у ганьбі та жалобі.
Наш дух горітиме в пекольному вогні.

ЛИСТ ДО ГАЛИЧАН

Ох, чую ваш безрадний біль,
Що кам'янить вам серце в груді!
І шлюсь до вас вітрами піль,
Як ви, сумний, без крихти злуди.

І я голубив казку мрій,
І неба досягав руками.
Та казка злинула в вирій,
А мрію вбили нагайками.

Читаю горесні рядки
І затискаю з болю зуби.
Де наші ниви? Де садки?
І хто їх вирве з кігтів згуби?

Зійшов я десятки країв,
Де радісні пісні лунали,
І голос наш в журбі збілів:
Мене ніде, ніде не знали...

Ніхто не чув жагучих слів,
Які родила скорб і туга.
Нас знали тільки як волів,
На м'ясо добрих і для плуга.

Ніхто, ніхто тобі не брат,
Ти гордий, спутаний соколе!
Тобі ніхто не зломить грат —
Ні днесь, ні завтра, ні ніколи.

Тебе обсіли, мов сичі,
Твої — далекі і сусіди.
Не вір брехні — а куй мечі!
І вір у чудо, вір в побіду!

НАМ НЕ ПОХИЛИТЬ
ЗГАНЬБЛЕННЯ ЧОЛА!

Нам не похилить зганьблення чола,
Хоча Пілати в нього вб'ють терни,
Хоч фарисеї витимуть: розпни!
Ми не зігнемось під ярмо тягла!

Хоч будем мліти від палючих ран
І пригвоздить нас злоба до хреста,
Хоч жовч нам скорчить спалені уста,
Та мольб не вчує з наших уст тиран!

Загін з-під ніг нам вирве землекрад
І наше жниво замість нас пожне;
З печер діток нам голих прожене
І навіть гробу нам позичить брат —

Проте не вб'є нам Бога Вітчини
І трійлом зради не затроїть нас!
Ми в серце сина вложим злоби квас,
І він розточить царство сатани.

І ми воскреснем, і зітрем чоло
Гидкого гада, що наш край сквернив.
І серед нищих колосистих нив
Весняним квітом зацвіте село.

**ЛИСИЦІ
ВЛАСНІ МАЮТЬ ЯМИ**

Лисиці власні мають ями,
У гніздах криються пташки —
Лиш ми бездомними старцями
Чужі витоптуєм стежки.

Лиш бідним дітям України
Ніде приюту не найти.
Ім, вигнаним з пустель руїни,
Усі зачинені хати.

Ніде нам, змученим, спочити
І скласти голови на сон;
Куди не глянем, ідовиті
Троять нас погляди з вікон.

І кривда помстою скипає,
І мука скавулить у нас.
Гай, гай! ніхто, ніхто не знає,
Що з серця викреше нам час!

Лисиці власні мають ями,
У гніздах криються пташки —
Лиш ми бездомними старцями
Чужі витоптуєм стежки.

ЯКИЙ ЧУДОВИЙ СОН!..

Який чудовий сон!.. Народ торощить пута,
В румовищах тюрем конає цар-тиран,
А з повені пожеж, з крові і з лютих ран
Україна встає — без пана й без кнута.

Від Сяну по Кавказ побідні дзвонять дзвони,
З обновлених храмів об хмари б'є пеан,
З поганьблених гробів встає давній Титан,
Встають розковані, свобідні міліони!

Мов гордий океан, так вільно і просторо
Розлилася ріка життя, змагань, стремлінь.
Росте величний храм для йдучих поколінь.
Який чудовий сон!

Чи висниться він скоро?..

ЧУЄТЕ ДЗВІН?

Чуєте дзвін? Це він! Це він!
Це люд одчаєм дзвонить.
Ридає дзвін на гріб руїн
І волю в нім хоронить.
З долин і з гір
Б'є плач стихір —
Лунає пісня горя.

Немов на суд, в залізах пут
Ідуть, пливуть мільйони.
Даремний труд: на гробі злуд
Голосять глухо дзвони —
На пустку піль
Кидають біль
З Карпат до Чорномор'я.

Іде похід. Як стятий квіт,
Лежить Вона на марах.
За нею вслід, як зимний лід,
Обсмалений в пожарах,
Іде Іван,
Сліпий Титан,
І горем б'є об зорі.

А в передах, у трьох рядах,
Йдуть гробарі Країни.
У їх очах чаїться жах
І гнуться в них коліна.
Це злі сини,
Що дар Весни
Втопили у роздорі.

Чуєте дзвін? Це він! Це він!
Це люд одчаєм дзвонить.
Товче у дзвін — собі на скін:
Своє буття хоронить.
Сліпий Титан,
Вельможний пан...
Чи він воскресне скоро?

МИ ТУТ ЗРОСЛИ

Ми тут росли, нам тут співали
Розміряні ліси й поля;
Ми жили тут і тут вмирали:
Це наша батьківська земля!

Тут наша скорб віки ридала
На кожду п'ядь не наших піль:
Тут кожний квіт, котрий топтала
Чужа стопа, родив в нас біль.

Тут криється в німих могилах
Завітний скарб лицарських туг;
Тут наша кров пливе гей в жилах
І прадідний банує дух.

Ми тут з пелен в німих прокльонах
Кресали з ран святий огонь
І виснили на сих загонах
Сон прадідів, воскресний день.

Ми кинем в бій всю муку п'яну,
Яка гризе замки тюрем!
Ми не дамо Карпат і Сяну!
Ми тут зросли і тут помрем!

СТРІЛЕЦЬКА ПРИСЯГА

На кров народу, в боротьбі пролиту,
На честь батьків, що вольними жили,
На рідну скибу, морем сліз политу,
На заповіт борців, що полягли,—
Я присягаю і клянусь.

На землю предків, що мене кормила
І зберігає прах моїх батьків,
На гін до волі, що людині мила,
На ненависть до лядських гайдуків —
Я присягаю і клянусь.

На кров Гетьманів, що пливе нам в жилах
На Жовті Води, Корсунь і Батіг,
На горду славу, що живе в могилах
І жде нових носителів своїх,—
Я присягаю і клянусь.

На всі тортури по таборах смерти,
На люд, терновим вінчаний вінцем,
На тих, що в тюрмах їм прийшлося мерти,
На діточок, попалених живцем,—
Я присягаю і клянусь.

На непорочний прапор України,
На честь стрілецьку й гордість роду,

На все, що чесним і святим зову,—
Я присягаю і клянусь:

Не дам поганьбленню мого роду!
Піду на муки і на ад терпінь —
Та не скорюся — не зігнуся!
Так мені рідний поможи, народе,
І ти, всесильний Господи! Амінь.

СПІТЬ, ГЕРОЇ, СПІТЬ!

(Коліскова пісня)

Спіть, герої, спіть! Голови склоніть!
Най вколише вашу тугу
Шумнокрилий вітер з луку.
Голови склоніть,
Тихим сном засніть.

Серед рідних піль в пошумі топіль
Мрійте мрію про походи,
Про народини свободи.
В пошумі топіль
Хай засне ваш біль.

Як наспіє час, ми розбудим вас.
Загрохочуть самопали,
Задрижать бескитські скали.
Ми розбудим вас,
Дожидайте нас.

Душу віддамо й вас ми помстимо!
Згинуть, згинуть супостати
Й усміхнеться наша Мати.
Ми вас помстимо,
Ми вас помстимо!

ГАЛИЦЬКИЙ ПЕЙЗАЖ

І

Як стадо журавлів, що впаде край дороги,
Схилилися хрести і тужать серед піль;
Сумують по борцях, що після днів тривоги
Зложили до могил невилпаканий біль.

Полями блудить скорб, покинута війною,
І, хора від ридань, склоняєсь на гроби,
Вколисує борців молитвою сумною
І пеленає все спокоем самоти.

Тихенько сплять сини всієї України,
І сниться їм якийсь незмірно довгий шлях,
Що в'ється без кінця крізь звалища й руїни
І крає небосхил на галицьких полях.

А ген вдалечині на сонці маревіють
Вишневі садки і писані хати.
А там... І никне все. Лиш ниви половіють,
І безвідрадна скорб склоняєсь на хрести.

II

Хіба не стоїть вмерти для надій
І жити тільки спомином давнього,
Пірнути в пропасть забуття сумного
І бути свідком людських дій?

Хіба не стоїть розп'ясти сто раз
Зболіле серце на хресті одчаю
І чашу смутку випити до краю
Та перенести вік тяжких образ.

Хіба не стоїть, коли ум впевня,
Що заблизниться в гробі всяка рана,
Що все проковтне вічність і нірвана,
Що все туземне — привид і бридня?

Львів, 1919

ПІД СОНЦЕМ ТРОПІКА

АВТОПОРТРЕТ

Пооране чоло, мутні пригаслі очі,
І усміхом гірким уста покривлені.
Під маскою лица дримає смуток ночі,
І стомлені думки в пустель задивлені.

Ні сонця, ні надій, ні захвату, ні віри —
На все, чим дух мій жив, зима поклала лід.
І пуста самоти гнете мене без міри —
Таким вертаюся з мандрівки вмерлих літ.

Десь схиблена була дорога на розстаю,
Щось згублене було на шляху життєвім...
І дармо я чогось в степу життя шукаю
І тугою горю. Кому ж її сповім?

Кому розкажу жаль, який зродила втрата?
Кому повірю біль невдалого життя,
Коли душа моя собі не має брата,
Коли минулі дні не мають вороття?

Шукати ще? Нести безсонну в серці тугу
І сльози сіяти відлогом самоти?
Пустий, даремний труд ловити вітер з лугу.
Чи зможу я себе і май свій віднайти?

Фраскати, 13.VI.1920

DE PROFUNDIS *

Звідки іду? Куди прямую?
Де склоню голову до сну?
Чого ще жду? За чим баную?
Чого оплакую весну,
Якої я не знав ніколи?
Судьбою впряжений в шлею
На вічні труди і мозоли,
Знеможений буттям, стою,
Як хрест, підтятий на розстаю.
Чого ще жду? За чим ридаю,
Бездольний пасинок судьби?
Якого жду для себе паю
З трофеїв труду й боротьби?

Усе пусте, усе омана,
Блудячий огник млаковин.
Не вигоїться в серці рана,
Не засолодиться полин,
Що виповнив пугар життя.
Страждай і пий — се суть буття.
А поза тим одна зануда
І холод пустки й забуття.

Умерла давня казка чуда,
Бур'ян заріс дорогу в рай.
Ми духом змірили безкрай,
І не найшли ніщо, крім болю,
І на туземному роздоллю
Ми свого бога розп'яли,
Як на Кавказі Прометея.

* З глибин (латин.).

Заснула в гробі ясна фея,
 Шо в казку щастя нас вела
 І обманом пестила духа.
 Зв'ялила квіти мрій засуха,
 І між морщинами чола
 Застигла в нас вечірня тінь
 І скорб мандрівників охлялих,
 Шо гублять тугу в пустарях.

Усе розсипалося в тлінь
 І жмінкою листків зів'ялих
 Покрило гріб весняних снів.
 І надмогильний скорбний спів
 Зморозив радість наших днів.
 Чого ж я жду? Шо в силі дати
 Людству скалічений жебрак,
 Шо сам не має в світі хати
 І стелить свій твердий кулак
 Під голову — жаркий вулкан?

Засніть надії, все дарма!
 Зімліла сила крил сокола,
 Міражі мрій закрит туман.
 Як віл, прикутий до ярма,
 Піду життям, і дні спроквола,
 Як скритий міль, точитимуть
 Мереживо моєї сили,
 Аж поки не порветься путь,
 Не скотиться у яр могили.
 І жмінка сліз, і жмут квіток —
 І ось увесь мій плід терпінь.
 І попливе ріка років,
 І спомин мій замутиє рінь
 В серцях усіх — чужих і рідних.

Цить, серце, цить! Не жди нічого,
 Нічого в долі не проси!
 Терпи і не питай — для чого.
 Усе мана, все блиск роси,
 Шо в сяйві сонця меркне й блідне.
 Усе бридня. Лишень послідне
 Твоє буття цінне для нас.
 А все останнє — зайвий час,
 Пустар, заповнений нудьгою,
 Морганою надій і мрій.

Замкнути двері за собою,
 Втонути в пустку і спокій,
 І ждати, слухати, як мруть
 Повільно на вежі години,
 Як до воріт нирвани йдуть
 Зі шлеху зв'язні пилини

Чекати, аж надійде вал...
 Все інше дим, імла омани,
 Безцільний Дон-Кіхота пал.

Цить, серце, цить! Пірни в тумани
 Розмоленої самоти,
 Порви кайдани суєти
 І у мовчанню ереміта
 Залюляй твій безсонний біль,
 І в тихих сльозах метеорів,
 І в хлипанню осінніх піль
 Найди обличчя всего світа,
 Німу трагедію просторів,
 Які держать в обіймах смерть,
 І допивай налитий вщерть
 Отрутою пугар життя.

І жди заплати небуття.

Фраскати, 6.VIII.1920

НА РІВНИКУ

Всім невідомий — згублена пилина,
 Примхою долі кинута в безкрай,—
 Блуджу очима. Все в просторі гине —
 Небо й безодня. Тільки сниться край.

Там мають бути Африки пустині,
 Там бразилійський праліс десь заснув.
 Може, це мрія?.. Бовваніють сині
 Спінені хвилі. Все туман обснув.

Над головою сонце сипле жаром,
 Кров ударяє молотом в чоло.
 Враз подихнуло в серці любим чаром —
 В мріях воскресло галицьке село.

Грається сонце на листках осики,
 Люди дрімають в милім холодку...
 Враз заgrimіли гомони музики —
 Трубить сирена. Ми на рівнику.

Грає оркестра. Грохит тарабану
 Вгризся в мертвечий морський супокій —
 З шумом несуться хвилі океану.
 Як ти далеко, рідний краю мій!..

Атлантик, на рівнику 14.II.1922

КАРНАВАЛ НА РІВНИКУ

Сонно несеться парохід безкраєм,
Котяться хвилі, йде за валом вал.
Вже третій тиждень... Вже рівник минаєм...
І розгулявся п'яний карнавал.

Пестряться в залі фантастичні строї,
Грають музики, бренькають чарки.
Радість в обіймах туги навісної
Божеволіє. Вихряться танки.

Грають музики, ллються жовті вина,
Радість в обіймах туги зомліва.
— Гей капітане, є яка новина?
Та й чи далеко ся земля нова?

Гей, поспішайте, їдьте скорим ходом,
Щоб за минулим загубився слід!
Щоб для Європи стати антиподом,
Щоб і не снівся сон з жахливих літ!

Грають музики, ходять хороводи,
Лускають корки, наче грохит куль,
Шумно несуться незміримі води.
Поверх безодні сяє сиз до Sul*.

Атлантик, 14.II.1922

В ЛІСАХ ПАРАНИ

Простерся ліс густий без краю,
А в нього вгризся шлях рудий.
Дивлюся, поглядом блукаю —
Ніде ні хати, ні людей.

Пінейри, пальми, троц, ліани,
Усе те сплелось водно —
В зелену повінь океану,
Яким пливе мій віз-судно.

Пливе судно з гори на гору,
Несеться по гребенях хвиль.
— Чи виб'ємось із сього бору?
Гей, камарада! ** Скільки миль?

* Зоряна констеляція у виді хвоста, яку видно тільки на південній півкулі (приміт. авт.).

Пливе судно, на ньому торда*
Вітрилом білим лопотить.
Дзвінками дзвонить чвірка горда,
А сонце жарить і жахтить.

Дрімає пуца заміла,
Лиш часом змії в траві шугне,
І в мене думка скам'яніла:
Ніхто не знає тут мене...

Самітним блуджу в сій пустині
Й себе самого в ній гублю,
І в морі мрій на самотині,
Мов перли, спогади ловлю.

Зринають спогади, картини
З моїх столичних днів гучних,
А я з цікавістю дитини
Здивовано дивлюсь на них.

За всім запала занавіска,
Чуже мені усе дивне.
Дрімає сонна пуца ліса.
Чи скоро й рана в серці всне?..

В дорозі до Прудентополя, IJV.1922

ВЕЛИКДЕНЬ У КУРИТИБІ

За город вигнана і бідна,
Мов засоромлена, в кутку
Стоїть церковця наша рідна
В кипарисовому вінку.

Співають півні, меркнуть зорі,
Під церквою горять вогні,
А в церкві у могутнім хорі
Воскресні гомонять пісні.

Іде обхід. Свічки палають,
Співають — молодь і старі,
І дзвони невгомно грають,
Кидають громи моздирі.

Під кипарисами вздовж тину
Стоїть з пасками ряд жінок,
Що розгортають на хустини
Разки намиста з писанок.

* Полотняна буда на возі (приміт. авт.).

Іде священик у фелоні,
Співає хор: «Христос воскрес».
А я дивлюся гей в полоні
Таємних чарів і чудес.

Дрімають чорні кипариси,
І пальми гіллям шелестять.
А діти бігають — гульвіси —
По-португальски лепетять.

Дивлюся крізь примкнуті вії
Й картини з рідних сел встають,
І хочеться повірити мрії —
Та пальми й діти не дають.

Куритиба, 16.IV.1922

ЗА ШІМАРОНОМ *

Сидять при вітрі. Ліс дрімає,
На облаках банує крук.
Господар воду наливає
І кую ходить з рук до рук.

Накриті тордами кароси **
Стоять, мов гробниці німі.
Імла спускається на роси ***,
І тужать стовбури в пільмі.

Кружляє кую з шімароном,
Горять обличчя при вогні.
По лісі ходить тиша з дзвоном,
А ліс куняє в полусні.

Сидять, викликають з могили
Поховані за морем дні,
І згадують юнацькі сили
На панськiм згублені лані.

Гей, де та молодість весела,
Яка цвіла, як маків цвіт?
І чи найшли ми юні села,
Що сняться нам десятки літ?

Несеться наша туга морем
І не вертається до нас.

* Гіркий чай з трави матте, який п'ють з куї,
зробленої з тикви.

** Великий віз.

*** Зруб ліса. випалений вогнем (приміт. авт.).

Чи там на смерть сп'яніли горем
І весь вогонь в серцях погас?

Чи всі вже вимерли? Чи, може,
Вистроюють нові шаблі?..
Допоможи їм, правий Боже,
Зажити на вільній землі!

Кружляє кую з шімароном,
Горять обличчя при вогні.
По лісі ходить тиша з дзвоном,
А ліс куняє в полусні.

В дорозі до Ірасеми, 5.V.1922

ЗАХІД СОНЦЯ

У скиті в церкві на горі
Горить брильєнтами з вікон,
А долом сяють ліхтарі —
З дозрілим овочем лимон.

Мов заморожений, вокруг
Дрімає праліс-океан,
По нім, немов повійний пух,
Мусліном стелиться туман.

Дрімає праліс-океан,
Над ним летять лебеді хмар
І червоняться кров'ю ран:
На заході горить пожар.

Залляла небосхил луна,
Змішавши з золотом кармін,
І сонцю, що в лісах кона,
Заупокійний дзвонить дзвін.

Вмирає день, прощає світ
Сльозами теплої роси,
Накривши фіолетом схід,
І туга впала на ліси.

Хтось плаче в пущі лісовій,
Хтось тихо реквієм співа.
А може, се в душі моїй
Так просяться на світ слова?

Нема кому душі розкрити
У сій безлюдній стороні.
Мій рідний край від лун горить,
А я караюсь в Парані.

Ірасема, 8.V.1922

ПАЛЕННЯ РОС

Готово. Фойса * підкосила
Ліани, трощу й папороть.
І йде нова потужна сила,
Щоб дикий праліс побороть.

Йде наш помічник у безсиллю,
Всевладний демон Прометей,
Йде, доторкається бадилля
І могутніє, мов Антей.

Повзе, всесильний, і жорстоко
Потоки крові розлива,
І котить хвилями високо
Грізна потопа вогнева.

Кублиться дим, сичить від болю
Конаючий сухий покіс,
А з ним тремтить за власну долю
Непокоримий гордий ліс.

Палахкають гучні ліани
І в'ються в муках, мов змії.
Конають горді великани,
Оплакуючи дні свої.

Йде бій. Грохочуть скоростріли
Сирих бамбуків і кори,
Валиться гілля обгоріле,
Збиває іскри догори.

Конає праліс в пламенінню —
Іде побідно Прометей,
І в безпощадному знищенню
Рівняє шлях життю людей.

Прудентопіль, 20.VI.1922

РІО-ДЕ-ЖАНЕЙРО

Мрія чи дійсність? Сам собі не вірю.
Скільки тут сонця! Скільки тут краси!
Марить затока в пазусі узгір'я,
Тужать на горах вічні праліси.

Пальми, агави, рододендрон, туї —
Тиснуться, кожне спрагнене землі.
Зависні кедри пруться на імбуї,
Стогнуть ліаном скручені гиллі.

Душно, пекольно — дихати несила!
Хоч би листочки легіт ворухнув!..
Нуте на авто! І таємні крила
Залопотіли — лиш мотор загув.

Парки, фонтани, пальмові алеї,
Небо — мусліном критий малахіт,
Вілли — в смарагді різані камеї.
Боже! Се дійсність чи уяви світ?

В калейдоскопі вулиці вертяться,
Повінню люди ринуть раз у раз,
Мідяні, чорні, білі — всі глодяться
В пестрій громаді всіх на світі рас.

Музика, співи, п'яні хороводи —
Все загортає радість у полон,
Все промліває з туги насолоди.
Пробірі! Се дійсність чи чарівний сон?

Ріо-де-Жанейро, 25.II.1922

БАЙТАТА *

Не раз, як темна ніч простелиться в лісах
І з тихим смутком зір звінчає самоту,
Із нетрів лісових промовить слово страх
І вичарує з них злочасну Байтату.

Несеться над ліси страхіття огняне.
Горить, мов метеор, і іскри розсіва.
І хто узрить його, хреститься і клене,
І мліє від страху вся пуца лісова.

Здаєсь мені не раз, що я ся Байтата,
Припадком з небуття приведена на світ.
Круг мене тужить ніч і квилить самота,
І я іду одним, горю, мов огнецвіт.

І спалююсь в огні моїх жагучих дум,
Чужими проклятий, неависний своїм,
Тікаю від життя, жую свій скритий сум,
Кому ж мою журбу, кому її сповім?

Порто Уніон, 5.IV.1923.

* Огонь, що носитья вечорами над бразилійськими лісами, котрого поява досі не вияснена. Народна уява має для нього свої фантастичні поясненя, що входять в обсяг демонології (приміт. авт.).

ВАМПІР

Не раз, як темна ніч приспить паранський бір,
І сотні світляків розмітують огні,
В самотню шакару* скрадається вампір
І з серця людського спиває кров у сні.

П'є з серця жертви кров, і серед хвилювань
Своїх шовкових крил всипляє біль ураз,
І родить в жертви чар неземних раювань,
І сонний мучиться й раює в той же час.

Не раз, як пізня ніч приспить на чужині
Німу мою журбу й нашепче серцю сні,
В самотній шакарі являєшся мені
І вносиш в неї чар і пахощі весни.

Ясніє на душі і серце завмира
Від раювань, що їх твій прихід воскресив.
Прокинуся зі сну — і чую вампіра,
Що кров мою п'ючи, знов серце поранив.

Прудентопіль, 20.IX.1923

ПУЩА ОПІВДНІ

Опівдень. Духота. Замліла сонна пуща,
Мовчить, заслухана у ледво чутний хор.
Спинилося життя в непевному ваганню,
Край келихів лелій завмер у дождданню
В повітрі бейжафлор**.

Коби хоч леготом на дерева війнуло
І розбудило в них хоч шепіт шелестінь!
Довкола ні душі. І тільки ген високо
В блакитнім морі крук чорніє, наче око,
І в лісі губить тінь.

Так тихо й пусто скрізь і так жахливо сумно;
Немов на кладбищі, яке квітчає май.
Здається, все життя пристало, одностайно
Принишло до землі і жде народин тайни.
Душе, не засипляй!

* Лісова хатина (приміт. авт.).
** Колібри (приміт. авт.).

В ЛІСОВІЙ ПУЩІ

Безмежність. Ліс і ліс таємний,
Безформний, дикий і густий,
Розняв, мов пашу, шлях свій темний
І позіха з нудьги, пустий.

Німують пустарі безмовні
В задумі, що на них злягла,
Над ними висять клапті вовни,
Які розкинула імла.

Мов обеліски тисячлітні,
Заслухані в псалом землі,
Стоять пінейри мов гранітні,
Кружки верхіть втопивши в млі.

Все спить. І в нетрях позіхає
Ув'язнена нудьга століть.
Лиш невгомонні попугаї
Кричать між гіллям верховіть.

І форкає уряди-годи
Здорожений під мною кінь.
Пристав... Ніщо! Се пні-колоди
Збудили лісову глибінь.

Гайда вперед! Не ждім привіту,
Ні слів розваги у журбі.
Далекий я від всього світу,
Який же близький сам собі!..

ПІДЗВОТНИКОВИЙ ПЕЙЗАЖ

Ні літа, ні зими — змертвіла зелень пуш,—
Мов заворожена весна в агонії.
Якась розховстана, влізлива, п'яна гуш
Дерев, кущів, цвітків — все в дисгармонії.

Усе росте, і мре, і воскресає враз,
І дико й пристрасно співає гімн життю,
Немов затримався в бігу своєму час,
Забувся і замлів у вічному буттю.

Лиш з велетнів мертвих сіріють стовбурі,
Нагадують живим, що час пливе, пливе...
Нагадують, що й тут таємні грабарі
Співають «вічну», ховають все живе.

І серед буйності та оргій життєвих,
Немов сординкою приглушений ноктюрн,
Несміло хлипає в безкраях лісових
Мелодія могил і крайдорожних урн.

І тут вона найшла в моїй пустій душі
Розстроєний струмент, що порохом припав.
Спить зелень пралісу, застигли комиші.
І хто торкнувся струн? Я так солодко спав!..

Прудентопіль, вересень 1923

МІЙ ЮВІЛЕЙ

Комедія усе: ціле життя омана,
У кожного з очей сміється арлекін.
У кожного в душі ятриться вічна рана:
Під усміхом гірким скривається проклін.

За стінками куліс товпляться автомати,
Готуються до роль, до жестів, пантомім.
Покличе режисер, і кожний мусить грати.
Й питається себе, чи він се, чи не він...

І голос в нас чужий і не своє обличчя,
І все, що робимо, не щире, не своє!
Якось таємна міць усіх на сцену кличе —
І граєм. І ніхто себе не пізнає.

І кожного в душі гніте важка зануда,
І хочеться піти у затишний куток
І в серця запитать: навіщо ся облуда?
Де фарсі є кінець, а драмі початок?

І я вже двадцять літ в театрі життєвому
Томлюсь під маскою моїх нудних гастроль.
Та вся трагедія, мабуть, міститься в тому,
Що я приймив у грі невідповідну роль...

Фраскати

* *
*

Піду в чужий широкий світ,
Самітний і далекий всім,
Лиш пустці прерій розповім
Мою легенду вмерлих літ.

Як невмирущий Агасфер,
Світами понесу мій біль,
І в пошумах дрімливих піль
Вколишу плач жадань-хімер.

І обновлюся в самоті,
Як сокіл, що пірне в безмір,
І спиню свій тужливий зір
На вічній пристані-меті.

* *
*

О тайно, що палиш наш ум
Огнем жажди, тривоги, вагань,
Розкрий нам ціль усіх змагань,
Втиши в нас крик розпучних дум!

Реве, хвилює океан,
І зяють смертю глибини,
А наші втомлені човни
Окутує важкий туман.

Куди нам плисти? Де спочить
По трудах і мозолях дня?
Пливем без керми, навмання,
Гогоче хлань, одчай кричить.

* *
*

Невже так можна, щоб усе:
Усі зусилля поколінь,
Всі дії мук — затерла тлінь,
І час, що всьому смерть несе?

Невже всесильний арлекін,
Глум логіки і батько сліз,
Подасть нам все до всіх приміс
Заключення: безслідний скін?

Чи все на сцену дій ідем
З жагучим запитом: чому?
Щоб чути правду ту саму?
Яка в цім ціль? Куди ідем?

* *
*

Відійдеш в забуття, пилиночка нікчемна,
Розвісишся в ніщо, немов нічний фантом.
Уся твоя жага за пізнанням даремна,
Твій лет — безсильний мах підірваним крилом.

Візьмеш з собою все, всі замисли й надії
Оставляють для живих лиш спомини і жаль.
Весь зміст твоїх терпінь і всі туземні дії
Вмістить одна мала надгробная скрижаль.

Пощо ж тобі, марна пилино, знати,
Куди ріка судьби несе твоє судно?
Усім нам довелось на суд останній стати,
Усе проковтне гріб. А там — усе одно.

* *
*

Якби-то можна на стежках життя
Згубити вічний невтишимий сум!
Якби-то можна біль жагучих дум
Втопити в тихій Леті забуття —
Якби-то можна!..

Якби забутись можна у тиші,
Щоби втратити свідомість буття,
І пережити тихо, без чуття
Трагедію самотньої душі —
Якби-то можна!..

Якби-то можна відвернути зір
Від всіх нікчемних життьових суєт,
Пірнути духом в вічності безмір,
І бачить тільки життя силует —
Якби-то можна!

ЕПІЛОГ

Балкон. Внизу зелені гори,
Ліси похнюплені у сні,
Німі, безлюдні простори,
Де обмертвілі пісні
І сірі ранкові тумани
Мутний колишуть Ігвассу.
Отсе мій світ.

Олена Кульчицька.
ПРОТИ БУРІ
Акватинта.

Іван Труш.
ІРИСИ В ГОРОДІ
Олія, картон.

І розпов'є свою красу,
Він, все однаковий, буденний,
Мою стрічає самоту.
Шодня вкладає зміст буденний
І безпросвітну нищету
В мос безрадісне життя
І павутинням забуття
Обсновує усе минуле.
Здається, все в мені заснуло,
Запало в прірву безчуття.

Ген в кітліні, безмовне, глупе,
Сидить містечко у будках
І дивиться бездумно, тупо
На хід культури в пеленках.
І денний жар, і холод ночі
На все наводить хору лінь:
Здається, й погляди дівочі
Отінює осіння тлінь.
Отсе мій світ! Балкон, пустеля
І троглодитів череда.
Усе одна тюремна стеля,
Що давить духа.

Ось куда
Тебе загнала злобна доля,
Ти вольний вітре без крилець!
Брудний гарбар і п'яний швець —
Брутальна хамська самоваля
Плює на білий волос твій,
Посріблений у чеснім бою
Під прапором священних мрій!
Дикар глузує над тобою,
У серце суне свій постол!
Отсе тобі від Хама плата
За те, що ти його обмив,
Що ти любив його як брата,
Зі сміття, сміття підоймив!

* * *

Як панська пишная палата,
Ясніє школа на горі,
Розвеселяє пустирі.
Це плід твоїх безсонних ночей,

Жорстоких самобичувань.
Я в нього вкинув без гагань
Всі радощі життя. Я мріяв,
Що тут весь пал останніх літ

Вкладу в ківот святого чину,
 Шо, в праці вигорівши, згину,
 Шо не безцільно виллю піт
 В незорану убогу ниву.

Дивлюсь на дружину крикливу,
 Шо висипалася надвір,
 На три десятки пестіїв,
 І бачу мій невдалий твір.

Чи задля того я поїв
 Себе і власні діти горем,
 Покинувши їх там, за морем,
 Шоб глитаєві на добро
 Піт чорнороба обернути?

Хотіло б ся змочить перо
 У крові серця, і замкнути
 Палючий смуток у словах,
 І виплакати тугу-муку,
 Шо болем груди розрива.

Навіщо я приймив розлуку
 З бурхливим, наче повинь, світом,
 Шоби трійливим гориквітом
 Собі вистелювати шлях,
 Вже і без того шлях тернистий?
 Шоб на мені бруд хамства ляг
 І покаляв мій прапор чистий?

До дна допитий мій пугар
 І гореч серце вщерть спалила,
 І пустка духа полонила,
 І вигорів у ньому жар.
 Немає вже в прийдешнє віри,
 І до змагань немає сил:
 Стою, мов пень, що жде сокири,
 Розкинувши листочки в пил.

Останній посів! Боже мій!
 Який гіркий він видав плід!
 Самотній, змучений, безсилий
 Сиджу на терню, гложу глід.
 Круг мене дика п'яна згряя,
 Запінівшися від слини,
 Готувить хрест, реве, горлає:
 Розпни його! Розпни! Розпни!

Порто Уніон, 13.IV.1927

Я НЕ КЛЕНУ...

Я не клену, не нарікаю,
 Що змалку я отруту пив,
 Що, вигнаний хлоп'ятем з раю,
 З обличчя радість я згубив.

Чи нарікає на Лівані
 Самітній кедр на герць вітрів?
 Я не клену, що вже взарані
 Для мене ранок не зорів.

Я жив на горах, пив досхочу
 З пахучих квітів нектар-мід.
 Пусте, що часто заполючу
 Кривавих сліз мережив слід.

Пусте, що часто в келих меду
 Попалась гіркість полину,
 Та що морозив холод леду
 Мої квітки. Я не клену.

Хлоп'ятем вигнаний із раю,
 Я цілий вік отруту пив.
 Та не клену, не нарікаю.
 Я з пекла рай собі створив.

ПІСНЯ

Як солов'їв пестливих спів
 Розбудить рої сновидінь,
 З підтропікових берегів
 Моя до тебе злине тінь.

Як тиха ніч розтужиться
 І розіп'є свою красу,
 Твій дух від всіх відчужиться,
 Піде над кручі Ігвассу.

І з пущ пошле йому привіт
 Німа гнітюча самота,
 І край мутних мертвечих від,
 Курган забутий, без хреста.

Вони розкажуть, як я жив,
 Як я скорбів і як страждав,
 Як я до рідних піль тужив,
 Як соловейка співу ждав!

ЯК ПРАГНУ Я ЖИТТЯ!

Як прагну я життя тепер, як знаю, що
В клесидрі сиплються піску останні зерна,
Що скоро вигорить лампадка мізерна,
Що з фантастичних мрій не лишиться ніщо.

Як хочеться життю співать гучний пеан
Тепер, як голос мій шепоче сон-травою!
Як хочеться ще раз підняти факлю свою
І сяйво вкинути в тасмний океан!

Зубами кожний день зціпити хочеться,
І кожний віддих свій здовжити у годину,
І хто це вніс мені у хату домовину,
Хто станув край вікна й щосил регочеться?

Даремно! Ще не час писати епілог,
Коли ще фабулі бракус глав чимало,
Щоб жити, все мені відваги не ставало,
Я все копіював невдатний мій пролог.

І хочеться тепер обтерти з книги пил
І записати в ній ціле життя наново,
Сказати ще ніким не вимовлене слово,
Як прагну я життя й моїх пропащих сил!

За поли кожний день зловити хочеться
І не пустить його в холодну челюсть ночі.
Коли ж їдка зола вливається ув очі,
І за ногами щось, немов скала, волочиться.

* *
*

Між гори спалених гілляк,
Між кукурудзи шелестіння,
Між бур'янами — він заляк,
Вчорашній цар хотіння.

Пропічне сонце мече жар,
І кров у жилах в нього варить,
І він — колишній духа цар —
Про дощ для рису марить.

* *
*

Отсе мій світ, моє марне
На смітник кинуте сьогодні.
Куди ж то ще мене жбурне
— життя наповна?

Сокира, сапа та рискаль —
Отсе моє перо сьогодні.
І хоч би в серці сплакнув жаль!
Душа — мертва безодня.

ТАК, Я ЛЮБИВ ТЕБЕ,
ГАЛИЧИНО!

Так, я любив тебе, Галичино,
Любив тебе, як ні один твій син,
Хоч з пеленок до старості водно
Я з піль твоїх співав один полин.

Як мачуха не любить пасербів,
Ти все мене в широкий слала світ,
І в чужині я мучився, скорбів
І поливав сльозами горе-цвіт.

А там іней присипав волос мій,
І холодом війнула самота;
Пішли, пішли розгублені літа
І слід по них зав'яз буревій.

Сьогодні вже і осінь надійшла,
На тропіку застукавши мене.
Лани твої усякий зайда жне —
Для мене ти загону не знайшла!

А все-таки тебе я не забув,
Любив тебе, як ні один твій син,
Хоч пасербом тобі я завше був,
Хоч з нив твоїх співав один полин.

Та ти мене забула вже давно,
Хоч я тобі по совісті служив,
Хоч в чужині я знав лише одно:
Мов блудний син до нив твоїх тужив.

Серпень, 1928. В лісах штату Паоло

22 БЕРЕЗНЯ 1928

Мій дружині на спогад

Сьогодні я замкнувся сам у хаті,
І не пішов по звичці до сусіда,
Щоби при ватрі, при гарячій маті *
Розвести тугу, вбити серцеїда.

* Гарячий гіркий чай, званий шімароном.

Ніч білим шовком застелила роси *,
І ледве чутно грала на органах,
Край хати пальми розпустили коси
І, зацікавившись, мріяли в туманах.

У кукурудзах стиха хтось насонну
Шептав молитву і зітхав до Бога,
А пуца слала тугу невимовну,
І страх скрадався, повзав край порога.

Мов одержимі, в лісі над потоком
Скиглили сови й сон з повік зганяли.
Я мріяв, думав: саме перед роком
Нам нитку щастя знову перетяли.

Ох, тому рік!.. Об кадовб пароходу
Чоломкалися хвилі океану,
Чайки шугали, черкались об воду,
Вмивали крила в купелі з шафрану.

Ми проти себе мовчазні стояли,
Бо біль змінив нам у каміння мову,
Лиш на устах нам дві думки зав'яли:
Чи ми зійдемося у житті ще знову?

Тебе кипучі хвилі океану
Несуть далеко, ген на ясні зорі,
А я узавтра з поїзда погляну —
Втоплюсь очима в лісовому морі.

У Сантос дзвони тугу вигравали,
На пароході шлявся голий сором,
І ми дитячко наше цілували,
І ангелятко так і сяло зором.

Не знало, бідне, що колись лозою
Зігнеться сумно на порозі хати,
І гірко буде плакати за мною,
Що нині тратить батьківщину й тата.

І я не знаю, що зі мною сталось,
Чи хто золою в мої бризнув очі?
Бо враз щось ясне в них затріпоталось,
Відтак прикрив їх чорний саван ночі.

Мов сліпом битий, я зійшов в долину,
Бо чув, що скоро скавуліти стану.
І з того часу ношу ту хвилину
Глибоко в собі, як незгійну рану.

* Зготовлене під засів поле.

Та затупів я вже на всі страждання,
Проте сьогодні я не був на маті,—
Я затопився у якесь питання
І цілу нічку каменів у хаті.

22 травня 1929

НА БІЛИЙ КАМІНЬ СЯДУ...

На білий камінь край дороги сяду,
І зір мій пушу степовим безкраєм,
У шумі трав читатиму баладу,
Дзвонити буду сонним водограєм.

В трухляві мрії закую сьогодні,
І з царства мріянь визву пережите,
І розпов'ється з присмерків безодня,
І стане видним, що було закрите.

І ваші очі бачитимуть поле,
Усе заросле бур'яном, тернами,
А серед поля немовлятко голе,
І гадь, що скрилась поміж бур'янами.

Читати далі? Звільна листувати
У книзі глави, писані сльозами?
Навіщо того? Нащо виривати
Зі серця терня, що болить часами?

Прийдіть до мене. Станьте серед хати,
Покличте горе, що в куточку плаче,
Й воно вам зможе решту доказати:
Вам стане ясним все життя бурлаче.

СЬОГОДНІ В МЕНЕ БУВ ГІСТЬ...

Сьогодні в мене в пізню ніч бурливу
Був гість нежданий з-поза океану.
Ввійшов і в хату вніс пшеничну ниву,
І ленти гречки, й запах фіміама.

Мигтіли ярко стріли громовиці,
Ломився праліс, буря гризла кришу,
І я, узявши біблію з полиці,
Читав і духом тонув у затишшю.

Читав про Йова, що страждав без міри
Й носив у собі сонячну погоду.

І розтлівався в серці вогник віри,
І серце пило дивну насолоду.

Потухла свічка, книга з рук упала,
Та в мене в серці було ясно й тихо.
Десь, бита громом, пальма застогнала,
І все затихло. І заснуло лихо.

Й мене співуча ніч заколисала,
Поклавши камінь на усі турботи,
І вічність чертку в книзі дописала,
Вчислила днину чорної роботи.

Вже треті півні співом чергувались,
І прокидались біля ранш * собаки —
Й довкола мене враз захвилювались
Лани безкраї і зацвілі маки.

І я з жагою пив повітря рідне,
І, гостю радий, раював щасливий.
Чому ж то серце заридало, бідне?
Чому тим гостем був лиш сон зрадливий?

МИ РОЗІЙШЛИСЯ...

Ми розійшлися, і в дорозі
Вже не зустрінемося, мабуть.
І епілог скінчився в прозі
Банальним приспівом: забудь!

Що ж, Боже мій! Така вже доля...
Спаси Біг за жебрацький гріш!
Я все любив у співі соля,
Бо в них співається ширіш.

Ми не зійдемося; ти пані,
Від мене ж (ах!) заносить піт.
Хміль серця навіть на екрані
Цінуєсь нижче, ніж обід...

З твоєї ласки я свобідний,
Зі служби звільнений батрак.
Проте не думай, будь я бідний,
Побитий злиднями жебрак.

Хоч в серці кров скипіла в рубах,
Та я веселий хоч куди!
Я ношу на зболілих губах
Зціловані твої сліди.

* Вбога хатина з колених пнів у лісі (приміт. авт.).

Є в мене теж твоя хустина,
Цінніша золота стократь.
Коли прийде така година,
Є, бачиш, сльози чим втирать...

НІ, НЕ ЗАБУВ Я ВАС...

Ні, не забув я вас, не забував ніколи!
В той час, як мізок мій в безсонні ночі тлів,
Як сум глодав мене і ржавили мозоли,
Як жаль, немов той пес на ланцюзі, скімлів...

Я тугою мости мостив над океани,
І з ними слав до вас скипілий боєм спів,
Писав до вас огнем і кров'ю пелікана,
Та слів моїх ніхто, ніхто не розумів.

Не розуміли ви, чого пірнув я в пущі,
Чом злидні й самоту до серця пригорнув,
Чому я полюбив турботи невсипущі,
І бенкет життєвий у пекло обернув.

Сказати вам, чого я розійшовся з вами,
І антиподом став для тих, хто з ними зріс?
Чом клятим Каїном снуюся пустирями,
Чого мені до вас тернами шлях заріс?

Того, щоби й у сні не бачити Датанів,
Яких на шляху дій в поході ломить сон.
Щоб вірити, що з вас росте плем'я титанів,
Що занесе мій прах під рідний Єрихон.

Писано в моїй шакарі
«Ейрене» в лісах
ст. С. Паоло в 1929

СНИШСЯ МЕНІ...

Снишся мені така напрочуд красна,
А водночас така сумна, нещасна,
Як ніч в тюрмі.

І я крізь сон сміюся та ридаю
І, плачучи, пісні тобі складаю —
Плачі німі.

Ношу тебе в душі своїй світами,
Слідкуєш все скитальчими слідами,
Як чорна тінь.

Куди піду, все стану між хрестами,
Усе рида збілілими устами
Твоїх терпінь.

Бачу тебе у кожній деревині,
В обніжках піль і в житній стебеліні
На чужині,
І щільний світ з весільними піснями
Палить мене жагучими вогнями,
Жахтить в мені.

Хочеться біль з'єднати з лютим гнівом
І вдарити таким пекельним співом
В серця катів,
Щоб кам'яні серця перетонити,
Перепалити — чудом поробити
Людей з чортів.

1923

БРАЗІЛІЙСЬКИЙ ТРАВЕНЬ

Прилетіла біла мрія з рідних піль,
Крилоньками обтрусилася з серця цвіль.

Прилетіла, в душу влила запах нив,
Зазирнула в мої очі — я ожив.

Дух проснувся з отупіння чужини,
І повів його світами спів весни.

Гомонять весільні хори по садках,
Походжають мої думи по квітках.

Втім, скриготнув десь на пальмі попугай —
Стихли співи, зсезли квіти, вимер гай.

Демон смерті похоронні мари вніс
І в агонію продроглий вкинув ліс.

АРГЕНТИНСЬКИЙ ПЕЙЗАЖ

Прослався степ, неначе море,
Килимом срібної трави.
На ньому вітер скиби оре
Й насонні шепче молитви.

Банує місяць над полями
І розсипає срібний пил.

Хвилястий степ горить огнями,
Лямує міддю небосхил.

На небі сяє Хрест Південний,
Д' землі схиляє рамена,
І каменем на всій вселенній
Лягла болюча тишина.

Заснуло все: лиш невгомонна
Ридає туга по полях.
І хлипає журба бездомна,
Згубивши між чужими шлях.

ПЛАЧ БРАЗІЛІЙСЬКОЇ ПУЩІ

(Уривок з поеми)

Дивлюся на жахливу пущу,
Політу лишаями рос *,
На вашу працю невсипушу,
І перейма мене мороз.

І бачу вас перед літами
Закинутими в гущ лісів,
Де вашими були хатами
Будки, пригожі лиш для псів.

Дивлюсь на вас і наче бачу
Воскреслих велетнів з могил,
Читаю в росах всю бурлачу
Історію пропащих сил.

Закинуті в предвічні бори,
В сусідство бугрів ** і звірів,
Ви оживили доли й гори
Огнем, що в грудях вам горів.

Грізні завзяттям, гей титани,
Ви йшли вперед, ллючи свій піт,
І вам корились великани,
Що з вихром грались сотні літ.

З вогнем і фойсою *** в долоні
Ви вгризлися в дрімучий бір,
І бір прокинувся в просонні
І з нетрів виглянув до зір.

* Приготовлена під управу земля (тут і далі приміт. авт.).
** Дике індійське плем'я.
*** Рід серпа на держаку для вирубування хащів.

І нині в сій лячній пустині
Цвітуть, красуються садки,
І дід розказує дитині,
Як гинули в боях батьки.

* * *

Остановилися кароси *,
Коней пустили в чорний ліс —
І гомін слів упав на роси
Й обтрусив перли з сонних квітів,
Немов з рісниць краплини сліз.
Здавалось, легіт давніх мітів
Війнув з непроходимих пуш,
І кожде дерево проснулось
І пробудився кожний куш;
Одно д' одного пригорнулось,
Ліанами себе сплело
І тиху пісню завело.

Співала пуца невгомнна
Журливий епос людських сліз,
І хлипала журба безсонна,
Й молився смуток. Легіт ніс
Сю думу пралісу високо,
Де на престолі безліч зір
Втішало сяйвом боже око
І сріблом сипало в безмір.
Тужила ніч у нетрях ліса,
Ходив за кіньми плач дзвінків,
А дощ сліпучих світляків,
Немов зірчаста занавіса,
Гущавину вкривав на сон.
Дрімали стовбурі сосон
І пальми, мов сумні черниці,
Шептали нишком молитви.
Приїжджим слухать ніколі,
Одні мовчали до криниці,
Щоб зачерти води в тикві,
А інші ватру розвели.

Горить. Мов гробниці з граніту
Кароси з тордами ** стоять;
На папоротних пнях сидять
Чотири постаті охлялі,
Іде змагання тьми і світу,
І на обличчя сонні, в'ялі
Сідає з ватри світлотінь —

* Вози.

** Полотняні покривала на возах.

Заорює їх бороздами
Журби, і злиднів, і терпінь.

Зросли, мов хопта між тернами,
І, рідний кинувши загін,
Пішли далекими світами,
Щоб голоду втишити гін.
І виснажені боротьбою,
І перегризені журбою,
Не рішені, кудою йти,
Сліпують в нетрях темноти.

Горить. Пустують ясні плями
І кануть в темний океан.
Під лісом росами-полями
Клубиться вовною туман;
Нудьгує місяць над лісами,
І тисячними голосами
Співає пуца, тужить ніч,
І страх пливе з гірських узбіч.

Приїжджі мовчанку ковтали,
Немов боялись власних дум,
І поки кую * набивали,
Кашасою ** вбивали сум
І виганяли холод з тіла.
Нарешті і вода скипіла,
І лісовий пішов бенкет.

Задума в лісі дзвонить дзвоном,
І грає жаб'ячий кларнет,
Кружляє куя з шімароном ***,
Дає думкам орлиний лет,
І опадають з уст окуви,
І журкотять струмки розмови.

Здавалось, немов схилились
Додолу гіллям дерева,
І слухали, як вдаль котились
Журбою точені слова.
Старий дідусь, Іван Безрідний,
Кудись-то спогадами брів,
Пригадував свій день останній
У ріднім краю й говорив:

* Посуда з тикви, з якої п'ють гіркий бразильський чай.
** Горілка з цукрової трощі.
*** Гіркий бразильський чай.

I

— Гай-гай! Здається, переснилось
 Отсех злидених тридцять літ,
 Все тлінню забуття покрилось,
 Журба за всім замела слід.
 Той виїзд з рідних сіл розмайних,
 І тяганина по містах,
 Нудьга в бараках неохайних,
 І плач жіноти по кутах,
 Та туга, що вела нас морем,
 Співаючи сумний псалом,
 Той жаль за кинутим селом,
 Шо приправляв нам страви горем,
 Ті наші жалісні пісні —
 Сьогодні сняться лиш мені,
 А далі — страшно споминати...

Ох, довелось мені пізнати
 Той «острів квітів» *, той цвинтар!
 А там прийшов новий удар —
 Голгофта Сантоських бараків.

Хто почислить гроби бурлаків,
 Яких малейта ** і біда
 В чужую вкинули землицю?
 Літа поплили, мов вода,
 Й сьогодні, мов яку билицю,
 Пригадуєм ті люті дні.
 Мов Ноя з рідними в судні,
 Несли нас хвилі навманя
 Крізь життєву грізну потопу,
 Навіки взявши в нас Європу...

Забули люди за спання,
 І хліб лиш снівся нам у сні.
 Нам стравою були пісні,
 Шо з рідного пішли загону
 За нами й з нами аж сюди,
 Шоб не кидати нас до скону
 У хвилях горя і біди.

Як ті ягнята між вовками,
 Слабі, немовби всім чужі,
 Ми в пушу вгризлися стежками,
 Які звивались, мов вужі,
 Простерті нашими руками.
 Гуш нетрів, наче смок неситий,
 Всякнула в себе наш гурток,
 Шоб нас закинути в куток,

* Острів в Ріо-Жанейрській затоці.
 ** Великі бразильські круки.

Ше людським потом не политий,
 І так пікади * скрізь тнучи,
 Ми в океані лісовому
 Неслись назустріч все новому
 І все страшнішому життю.
 Так зустрічали ми кутю,
 Бадилля з пальми гризучи.
 Та й не усім нам довелось
 Тієї кушати куті...
 Згадаєш — їжиться волосся
 І дух, розп'ятий на хресті
 Жахливих спогадів, вмливає...

Хто з нас слізьми не поливає
 Єще й тепер соток могил,
 Де зуб гадючий повних сил,
 Поклав завчасно наших рідних?

Знеможених, голодних, бідних
 Гонив нас безвістями страх
 І по безмежних пустирях
 Ми щедро горю дань платили —
 І ями рили, рили, рили...
 Лиш корви ** плакали над нами
 І в грудях камені росли,
 Порослі гострими тернами.

Ось там ми горе донесли
 До Ріо-Клярських диких пуш,
 Де кожний камінь, кожний куш
 Розкаже нам страхіть сотки.

Вдивився в себе й мовчаливо
 В душі нанизував згадки,
 Відтак повільно і журливо
 Почав читати в книзі сліз.
 Застиг, заслухавшись, ліс.

II

Ви бачили сі лисі гори,
 Де кукурудзи шелестять?
 Колись тут спали дикі бори —
 І крок за кроком, кожду п'ядь
 Нам приходилось здобувати,
 Кривавим потом поливати.
 Гриміли фойси та сокири,
 Валився праліс, стогнучи,

* Прорубана стежка в гущавні лісу.
 ** Великі бразильські круки.

А ми безумні, мов факіри,
 У тілі голод несучи,
 Ранили в трощі руки й ноги
 І з деревини клали стоги.
 Сьогодні дивно нам самим,
 Що ми упоралися з тим
 Непроходимим диким бором,
 Що кам'янів на сій горі,
 Що сі жахливі пустирі,
 Мов золотистим омофором,
 Помаранчевий криє ліс.
 Та кілька вилилося сліз
 В тих бідних раншах з кілля й гілля,
 Де наша малеч, мов бадилля,
 Тремтіла гола на вітрах!
 Де в темні ночі бив нас страх
 І де лиш смуток горював!
 Мов того праведного Йова,
 Господь нас горем бичував,
 І заубога людська мова,
 Щоб змалювать жахливий ад,
 Що переніс його наш брат.
 Пригріло сонце, й на покоси
 Злетів огонь, мов гураган,
 І гори згарищами вкрив.
 Здається, наче бачу й досі
 Той вогняний грізний вулкан,
 Що гордий праліс покорив,
 Що сонне сколихнув буття
 І смерть посіяв для життя.
 Здавалося, що скоростріли
 Несли загладу, жах і сум.
 Пташня, стривожена, кружляла
 І попіл сонце заступав,
 А повінь пожару гуляла —
 Огонь косив ліси, рубав.

Мов ті — не згадують при ночі! —
 Півголі, в сажі і крові,
 Ганялись люди по узбоччі,
 Тягнули греблі і рови,
 Вели з огнем завзятий бій.

Померкла ліпота на горах
 І загубився спів сабій* —
 Зродився сум в німих просторах.
 Від обгорілих стовбурів
 Несло гнітючим опустінням:
 Здавалося, в огні згорів
 Наш дух, що сміливим хотінням
 Повстав на бій з непокоримим.

Олена Кульчицька.
 ПОРТРЕТ СЕСТРИ В БІЛОМУ
 Олія, полотно.

Іван Труш.
ЖІНОЧИЙ ПОРТРЕТ З ЧОРНОЮ ВУАЛЛЮ
(портрет дружини Аріадни Труш-Драгоманової)
Олія, полотно.

Минувся серпень, і незримим
По горах дихнуло теплом —
Земля вквітчалася зелом,
А сонце в наші душі влило
М'якїї блиски сподівань,
І мріями позолотило
Гнітючі хмари горювань.
Між купами патиччя й гілля,
На кладбищі гігантів-пнів,
Наш перший посів зеленів —
Родилася ясніша хвиля.

Невтопаними стежечками
Сходився нарід сподалік
І спогадами й пісеньками
На біль душі готовив лік.
Гучні пісні дзвонили дзвоном,
Під раншами вогонь горів,
Кружляла куя з шімароном —
Журба тікала з пустирів.

III

Минувся празник Воскресення,
Зібрали кукурудзи з рос,
Минулося і Вознесення —
На горах потиснув мороз.
Сусіди сходяться до куї,
Балакають про се і те,
Та туга в їх серцях воркує —
Таємний камінь їх гніте.
Недостає чогось між нами,
Щось в морі згублено було:
Все воскресає вечорами
У нашій пам'яті село.
Шодня, як сонечко сідає
За чорне море лісове,
Все чуємо, немов ридає
Далекий дзвін і нас зове.
І кожда стежечка в селі,
І соловейко на гіллі,
І всі розгублені розмови,
Немов сталевії окупи,
Зв'язали нашу думку й волю
І тягнуть нас до бідних стріх,
Де в кожду ніч примари болю
Слізьми сполікують поріг.
Чогось нам нудно в сонній пуці,
Чогось нам тут недостає,
Якесь бажання невсипуще
В серцях невтомно глодже й п'є.
З очей не сходить нам дорога,

Що на горбок людей вела,
 Де притулилась до села
 Старенька наша церква вбога...
 І хочеться ще раз склонити
 Чоло на втоптаний поріг,
 І зором хочеться гонити
 За летом диму з рідних стріх.
 Пусті бажання!.. Вже до скону
 Не оглядять нам рідних піль,
 Не вчуємо, як край вигону
 Молитву шепче шум топіль.
 Посеред негрів, мов поганці,
 До Бога загубивши шлях,
 Ми сонцю молимося вранці
 І тремтимо, щоби не ляг
 На наших дітях палець Бога.
 Ось так бажання та тривога
 В одну сім'ю в'язали нас
 І викували з нас громаду,
 Шляхетну й чисту, мов алмаз.
 Не знали люди цього чаду,
 Яким сьогодні Азазель
 Потворить тихий рай осель.

Замовк, прийнявши кую в руки
 І мовчки гореч смокчучи,
 І слухав, як таємні згуки,
 Що ліс вколисують вночі,
 Повільним розміром пливли,
 Неслися хлипання-ридання,
 А в них вчувалися питання:
 Коли покінчиться? Коли?..

З віршів 30—50-Х РОКІВ

* *
 *

На ріках каламутних ми сиділи,
 І наші сльози відпливали в море,
 Та голосно ридати ми не сміли,
 Ми в надрах серць замкнули наше горе.

Нас зневажали, били і топтали
 По наших кращих почуттях людини.
 Здавалось, нас на прах зітруть вандалі,
 І навіть спогад після нас загине.

Та знали ми і вірили ми вперто,
 Що в нас дрімає невмируща сила,
 Яка не дасть нам впасти та умерти,
 Бо ще для нас не вирита могила.

* *
 *

Одкривайте двері й вікна відчиніте,
 Та не катуйте духа на припоні!
 Хай традиційні замшені граніти
 Дум не гальмують в їхньому розгоні.

Розкрийте серце мрії-пориванню,
 Хай від морозу логіки не дрогне.
 Простору дайте буйному змаганню,
 Що в оборозі забобону стогне.

Не ставте догми, кутої зо сталі,
 Бо все туземне — змінне, ефемерне.
 Ловіть моменти й поспішайте далі,
 Бо день минулий більше вже не верне.

ВІЗІЯ МАЙБУТТЯ

I

І прийде день! Жорстокі та грізні
 Ненавистю зударяться кентаври,
 З чола століть зів'ялі зірвуть лаври,
 З корінням вирвуть хопту давніх днів.

О, прийде день! Вже Гефайстос кує
 Десь у підпіллі людської громади,
 І меч двоюдний для Дантонів ладить.
 Содомо, бачиш майбуття своє?

Так, прийде день... Поб'є об камінь плід
 Неситої печерної потвори,
 І з хаосу життя прекрасне створить,
 По-давньому залишиться лиш міт.

II

На гори вийде демон-чоловік
 І ясным оком питіме в безкраю,
 Заслуханий, як пропелери грають,
 Пливуть по хвилях еферичних рік.

Погасне сонце, хмародери вснуть,
Закутані у чупері кометів.
З-під прозірчастих зоряних наметів
Бадьорий місяць визирне на путь —

Піде в мандрівку нових тисячлїть,
Верстаючи холодні стратосфери.
Вмирати буде пісня Агасфера,
І усміхнеться демон мимохїть.

Розправить вільно дужі крила крук
І, мов коханку, до грудей пригорне
Велику радість, викувану в горні
Змагань, руїни та дантейських мук.

III

Розмріяні під неводом антен
Співатимуть сталеві хмародери.
Цікавістю бичований істерик
Шукатиме доріг у свій еден.

І, мов у картах сибіленських книг,
Читатиме в премудрості космічній:
Добачить в нїй змагання титанічні
І творчі муки, скам'янілі в них.

З відразою, як прикрій лазарет,
Згадає світ, де сплін нероба точить,
І вигукне: «Я жити, жити хочу!
І хочу йти нестримано вперед!»

IV

Пропаде сатана, що нашим серцем вихрить
І заздрістю його, як ятаган, сталить.
І в лабіринті душ хтось сонце запалить,
І вже не витимуть в людині злющі тигри.

І вже не гратимуть жаскі брехливі сурми,
Гайворонів падких скликаючи на жир,
І п'яний Тамерлан не пожене в ясир
Загнуздані страхом безвільні людські турми.

І стане чоловік над часом і простором,
І змірить розумом злодіяння столїть,
Зїтре зі себе гріх, як ту зелену снідь —
І в серці воскресить давно умерлий сором.

1935

ТРАГЕДІЯ БОГА

Без пестошів батьків, без дружнього тепла
Верстає безвісті і пуші бездорожні.
У ньому, понад ним, довкола — скрізь лягла
Камінна самота і мовчанка порожні.

Навіки вплетений у колесо буття,
Іде один одним безкраями просторів,
І дивиться з висот, як в прїрві забуття
Вмирають огники падучих метеорів.

Безгучно, глухо йде трагедія агонії
Років, столїть, епох. А він, повитий в тайну,
В мертвечїй тишині і монотонії
Тче нитку вічності в довжїнь якусь безкрайну.

Не знає ні бажань, ні смутку, ні терпїнь,
Ні втоми, ні жаги, ні розкоші спочинку.
Однако без натуг наводнює глибїнь,
Будує пасма Альп і гонить порошинку.

Не знає зав'язку й не знатиме кінця,
Ні з ким не зв'язаний, ні в чому не залежний,
В порожні безмірів обняв усі місця
І всесвіт обмежив. Остався сам безмежний.

Нїхто йому не брат, нїхто йому не друг:
Стоїть у всесвіті холодний, онїмілий,
І з присмерків столїть свій погляд шле вокруг —
Нїким не пізнаний, нїким не зрозумїлий.

Без пестошів батьків, без братнього тепла
Верстає безвісті і пуші бездорожні.
У ньому, понад ним, довкола — скрізь лягла
Камінна самота і мовчанка порожні.

1930—1933

* *
*

Над прїрвою ми станули на мості,
Тримаєм в пазусі тягар кривавих днів.
Енігмою * іде до нас у гості
Нова доба. А дух наш так збіднів...

Смерть осені поняла дні сучасні,
Тїкають геть надїї-журавлі.

* Загадка.

Чи ми були з народження нещасні,
Чи надто ми трималися землі?

Рука вже пише: Мане, Текел, Фарес *,
Нестримано іде великий час.
І яблуко в руці зготовив Парис.
Чи найде він Венеру серед нас?

Над прірвою ми станули на мості,
Тримаєм в пазусі тягар кривавих днів.
Енігмою іде до нас у гості
Нова доба. А дух наш так збіднів...

МРІЇ, МРІЇ...

І знов мені сниться: плавба Уругваєм,
Степи Месіонес і танці гаушів.
І знов мені в серці хтось струну порушив,
Хтось пісню забуту неначе співає.

Найдіть мою торбу, що мангами пахне,
Шо тричі ковтала безкрай екватору,
Хай випущу з клітки на вольні простори
Замучене серце, що тужить і чахне.

Дні, в книзі замкнуті, здіймаю з полиці
Й цікаво читаю старі пергаменти,
І, бачиться, чую гудіння сирени
І заклик: «Готово! Підносим готвицю!»

Неначе на фільмі: Коруня, Лісбоа,
Лас Пальмас, Кап Верде, Баїя та Ріо...
А там... Зупинися, не муч мене, мріє!
Шо з того, що здавна маршрута готова?

Уява є в мене буйна — ані слова!
Обидві півкулі стискаю у жмені.
Так що ж, як у клятій дірявій кишени
Нема на дорогу з Мединич ** до Львова?!

* За біблійним переказом, зловісні слова написані невидимою рукою на стіні палацу, де бенкетував вавілонський володар Балтасар, користуючись золотими чашами із зруйнованого єрусалимського храму. Означення полічено, зважено, поділено, тобто пророкує кі-

* *
*

Весна! Весна! Весна вже шістдесята.
Колись була шістнадцята... Невже?
Невже ж у мені теж бухтіла кров хлоп'яти,
Якого «легіон ангелів» береже?

Невже ж і я ходив по зорях так безпечно,
Як нині по землі ходити б не зумів?
І вірив, що весна цвістиме безконечно,
Не скаже: сину мій, вертайся вже домів?

І як було не вірити? У гаю,
Мов гомін сурм, лунав зозулин спів,
Виковував мені весну безкраю,
І я від сили й поривань терпів.

Сьогодні я у гай приходжу знову,
Щоби найти хоч привид вмерлих днів.
Яка краса! Як жадно вухо ловить
Розгублені в гущавині пісні!

Чому ж мовчить зозуля так завзято?
Невже їй трудно правду сповістити?
О знаю, знаю, що кінчиться свято:
Мені вже осінь листям шелестить...

1938

AVE, CAESAR!

У цирку товквітня. Патриціїв ряди
Ясніють, мов разки в перловім ожереллі.
І бовваніє люд, немов безкрай води,
Що з клекотом гатить об надбережні скелі.
А вище всіх засів, стягнувши грізно брови,
Він — Неро, що убив у серці зов любови.

І тиша залягла. Гульк — на арену йдуть
Обнажені борці, готовляться до бою.
І тисячі видців завмерли й жадно ждуть,
Коли зірвуться льви і зміряться з собою.
А велетні стоять, збирають в собі сили,
Щоб ворога змогти і вислати в могилу.

Рухнули... Сперлися... Все сперло в собі дух.
Аж два — в'юнкі змії — впилися тілом в тіло.
Аж ось — одного зір з натуги мов потух
І хруснули кістки і тіло обімліло.

Упав і кров'ю став багрити всю арену,
І дика хміль сп'янила чернь скажену.

Як дикий ураган, зірвався з цирку крик:
Nuns habeat! * Борець зібрав останні сили,
Підперся на рам'я, д'землі лицем поник,
Звернувся до юрби і голосом могили
Рік: Ave, Caesar! ** Чернь квиління лебедине
Убила громом слів: «Нехай непотріб гине!»

* *
*

Як стомлені в пустині бедуїни,
Ліниво йдуть мої осінні дні:
Якісь тісні, брудні невидні стіни
Нудьгу тюрми нав'яли мені.

Поклався час між нинішнє й минуле,
Між два світи втулилася стіна.
Як це життя про мене призабуло!
Як обікрала духа чужина!

Життя закріпло в мені, наче брила:
Спинився в ньому вихровий розгін.
Та враз бажання розгорнули крила
І рвуться в безвість та шукають змін.

Нанизую зі спогадів намисто,
З пісень забутих в'яжу rot-pourri ***,
А дні сучасні з посміхом Мефісто
Ідуть назустріч горю та журі.

НЕ ХОЧУ ЛАВРІВ, НІ КАДИЛА...

Не хочу лаврів, ні кадила
За горем ковані пісні:
Моя безсонниця творила
Не за похвали голосні.

Душа моя ішла самотня,
І я не був нічий васал,
І пісня серця, ще й скорботна,
Гучних не любить людних зал.

* Доволі з нього! (Латин.)
** Здоров був, кесарю! (Латин.)
*** Музичне ціле, складене з різних уривків (фр.).

Не тим співав я, що стрічають
Життя, як п'яний карнавал,
А тим, що в серці їм одчаю
(В безсонні ночі) виє шквал.

Для них душа моя горіла,
Для них співав я ці пісні.
Тож хто щаслив, остріте стріли:
Анафему пишіть мені.

НІЧ

Тихо, сумненько дзвонять водограї,
Сумні канцони під вікном умерли,
Знуджений місяць ходить по безкраю —
Бачить, як з неба в прірву кануть перли.

Тихо, тихенько. Тільки чути крила
Тиші нічної, що пливе над гори,
Чути, як творча невсипуща сила
Квітами сипле на поля і бори.

Чути, як б'ється б'ючка у вселенній,
Як невмируща сила творить чуда,
Чути, як плаче на пилині земній
Туга безсмертна, смуток і зануда.

Радість і горе обнялися дружно
І йдуть безкраєм до воріт нірвани,
Скриті у собі, дивляться байдужно
На людські сльози і незгійні рани.

Тихо, тихенько. Спалюються зорі,
І ллють у бездну сльози метеорів.
Глухо несеться в сонному просторі
Гомін невтомний похоронних дзвонів.

Радощі й болі обнялися дружно,
Як вірні сестри, і прядуть без впину
Пряжу всесвіту — мовчки і байдужно.
Ти плачеш, серце?.. Цить, марна пилино!

ЩАСТЯ

Ще раз продерся мли серпанок
І синь на небі де-не-де.
Іще один веселий ранок,
Ще золото з дерев паде.

І горобці виводять герці
І пробують іще співать.
Й мені здається, в мому серці
Прихована прорвалась гать.

Сповняє радість всю істоту,
І серце сонця достає.
І як же мало нам — достоту —
До щастя щастя не стає!

РОМАНТИК

Цвітуть садки, невтомні бджоли
До вуликів приносять мед.
Задивлений в польот соколів,
Іде розмріяний поет.

Іде щаслив, від мрій сп'янілий,
І насолоду серцем п'є,
Співаючи: як все скрасніло,
А що важніше: все моє.

Усе моє! І небо, й зорі,
І перелив мінливих хмар,
І синь безкраїв неозорих,
Що навива на серце чар.

Я гордий завойовник світу:
Мій змаг не знає стриму й меж,
Мені прекрасне сонце світить
І зорі закрітають теж.

Гидують всім низьким, приземним
З тавром ковзкого слимака.
Мій дух, захоплений таємним,
В туман несхопного тіка.

Іде поет з очима хмари
І на низини й не зирне.
Він — велет — про безсмертя марить.
Хай пропадає, що марне.

І так, бундючний до нестями,
Іде розмріяний поет.
І враз наскакує на яму —
І в ній кінчає буйний лет.

РЕВОЛЮЦІЯ

Рубнув копитом Букефал *.
Заіскрилися підкови.
Рвонувся, як бурхливий шквал,
Що блискавиці ловить.

— Куди женешся, навісний? —
Юрба йому гукає.
Та в ньому тужить хміль весни,
Що бростю розпускає.

Несеться вихрогонний кінь,
Ламає всі забори.
Над ним сміється голубінь,
За ним — криваве море.

Вперед!.. І мчить Букефал,
Підкови іскри крешуть.
Ще лиш один добути вал!
Нехай лисиці брешуть...

Хай скаженіє лють хортів,
Хай кряче гайвороння!
У ньому виє біль віків,
Його докори гонять.

Йому ввижається життя —
Одна чудова казка.
В його очах огні мигтять,
Хоча обличчя — маска.

Хай сталь підків заоре все
Й розкриє все до споду!
Весна обнову принесе,
Сторицею зародить.

Геть кволість духу і чуття —
Отруту скорпіонів!
Нехай святиться крик життя
І воля мільонів!

1940

* Кінь Олександра Македонського.

* *
*

Лютує шторм на Чорнім морі,
І в муках стогнуть береги.
Скоритися нема снаги,
А хвиль — безкраї неозорі.

Люблю дивитись на змагання
Завзятих двох нерівних сил.
(Одній замало бистрих крил,
А друга любить плазування).

Об скелі б'є сердите море,
Та одне одного не зборе,
Й обоє чахнуть од жаги.

Так двоє серць до себе прагнуть,
Та хоч собі любов присягнуть,
У дружбі жить нема снаги.

Коктебель, 17.VII.1940

* *
*

Мов каменя смарагду, в платиновій оправі,
В сонці сяє затока, жде вітрила-коханка.
Він забився у гори, під мусліни серпанка
І уявою бачить русалки кучеряві.

Бачить точені бедра, бачить коси русяві...
(З України малими в Крим попали як бранки),
Щоб погратися з ними, жде від самого ранку,
Жде, аж місяць постелить морем шлях золотавий.

Та даремно затока розгортає примани:
Вітер марить на горах в мусліновім тумані,
І закоханий в неї, за русявками тужить.

І затока зітхає: злинь до мене, коханий,
На танок мене визви, попустуймо, мій друже! —
Молить, просить затока, та йому це байдуже.

* *
*

Вітер ходить по садках, шевелить листками,
Хтось мережить на стежках срібними нитками.

Вийди, вийди у садок, королівно з казки,
Приберу тебе в вінок за хвилину ласки.

Приберу тебе в вінок з зілля розмарину.
Вийди, вийди на часок: я без тебе гину.

Вчарувала ти мене ще й заворожила;
Чим-бо сонечко ясне проти тебе, мила?

Хоч зійшов би цілий світ — не найти такої.
Хилиться і в'яне квіт з туги за тобою.

Коктебель, 25.VII.1940

* *
*

Я вірю: прийде час, ущухне хуртовина,
І літепло весни над нами повійне,
І понесеться скрізь від уст до уст новина:
Воскрес із мертвих мир і щастя осяйне.

В безодні горя й мук з'явиться сонце знову,
І радість зацвіте в повалених хатах,
І прометейський змаг усе життя оновить,
Розпалить в нас огонь, що в грудях нам потах.

Я вірю: прийде час весни і перемоги,
І людство знайде шлях до спільної мети,
Розгоне стяг життя й підніметься на ноги,
Щоб з гаслом «вівер!»* у майбуття іти.

Земля простелить нам тоді найкращі квіти,
І успіх нам пошлють безхмарні обрії.
Мій брате! Будь готов в той жданий день зустріти,
Як молодий жених, що йде назустріч милої.

11.XII.1941

* Жити (латин.).

Я ВІРЮ: БУДЕ ЦЕ ОСТАННЯ ВЖЕ ВІЙНА

Так день у день завжди: щось плаче в мені, тужить
І заклика мене: ходи, ходи, ходи...
І одночасно світ мені такий байдужий,
Що кинув би життя, як камінь до води.

Невже воно — життя, цей танець між мечами
І певність, що кінець загибель принесе?
Чому між нашими найкращими кличами
Клич помсти й боротьби нам кращий за усе?

Чому ми розумом наладити не вмієм
Життя, щоби воно, як сонце, гріло нас?
Чом наші дні ревуть над нами буревієм,
І трудно нам найти над прірву перелаз?

І хто прокляв тебе, нещасний людський роде,
Що сенс твого життя — це виціджена кров?
Невже ти є на те завершенням природи,
Щоб врешті сам себе ти знищив і зборов?

О ні! Недармо світ по шию в крові бродить,
У всього людства квіт в агонії кона.
Я вірю: купіль ця обмиє всі народи,
Я вірю: буде це остання вже війна.

Січень, 1942

МОЇМ РОВЕСНИКАМ

Відходите, розчавлені літами,
Ви, що зо мною стяг життя несли,
І я дивлюся вашими слідами
І жду, коли зголосяться послі.

Так викосив косар довкола мене,
Лишаючи мене на пустирі.
Покосами лягло напівзелене
Те, що цвіло і в чому пал горів.

Нескінчена лишається робота,
Яку поклав на нашу долю час.
І хоч без міри кожен виляв поту,
Життя бенкетом не вгощало нас.

Вже мало нас осталося живими,
Волочачи насилу решту днів,
Та й бачиться, що злочин непростимий
У кожного в душі заліг на дні.

Завчасу ми впивалися журбою
І покидали бойові ряди,
І залишали пустку за собою,
Звідкіль нащадкам вийти нікуди.

А може, їм назначено кінчати
Жнива, що ждуть щасливої руки.
Благослови ж їм, Україно-мати,
Найти дорогу в сонячні роки!

18.III.1942

РІК 1942

Обличчя зім'яті, як спілі сливи стерті,
Запачкані руками покупців,
І віє з них вологий задих смерті.
О, скільки в нас набралось старців!

Залякані, обідрані, голодні
Снуються ті, що звалися людьми,
І трусяться над прірвою безодні,
Яка чадить і неприємно тьмить.

Гудуть мотори на землі, в повітрі —
Скрізь чути рев розлючених машин.
Труть велетні в захованій макітрі,
Готовлячи новий убивчий плин.

Вулканом спанхнув світ несамовитий,
І біль прошиб народи всіх країн.
Чи зможемо окалічілі жити
Посеред тих могил і тих руїн?

Як той упир, підповзує тривога
До мукою розчавлених людей.
Даремно жах шукає в небі бога,
Розбив струмент осміяний Тіртей.

29.IV.1942

22 ЧЕРВНЯ 1941

Чи пам'ятаєш? Ніч червнева, мрійна,
І ароматне з кримських піль вино,
І п'яна радість, радість буревійна...
Невже було це справді так давно?

Так, так, було це саме перед роком.
Ми розійшлися, п'яними від мрій,
І, не прощавшись, дужим, певним кроком
Пішли додому, сповнені надій.

Ти пам'ятаєш? Все прийшло зненацька
Так, мов лавина грянула з гори.
Чи ще заграє наша кров юнацька?
Чи ще колишній дух наш загорить?

Чи вже назавжди жах тієї днини
Врізьбив нам в духа безнадійний сум?
Чи нашу віру в майбуття людини
І людське щастя все зустрине глум?

1942

МОВА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Я згадувала вас, я квітами маїла
Для вас поля й луги, левади і сади,
Я вас водицею і молоком поїла,
Давала вам вино і запашні меди.

Я вам дала усе: і янтарі пшениці,
І чорне золото, і криворізьку сталь,
І на шпильях Карпат стрійні стрункі ялиці,
Що зрубувати їх сокирі навіть жаль.

Чорнозем мій собі не мав у світі пари,
Він все приносив вам, усе вам дарував.
Не один злий сусід про нього потай марив
І вовчі пазурі на нього готував.

Та я усі скарби для вас лиш зберігала
Для вас, сини мої і дочері мої!
І затоптала все брудна стопа вандала,
Усе надрейнський гун спотворив, загноїв.

Невже ви стерпите злодійство і наругу,
Сини мої, орли, і дочері палкі?!
Невже дозволите, щоб розпач ваш і тугу
Виносили з руїн залякані галки?!

Усе я вам дала, що лиш могла вам дати.
Тепер я зранена, затоптана в крові.
До зброї, хто живий! Це кличе ваша мати!
До зброї! Чуєте? До зброї всі живі!

1942

* *
*

Незнаним вояком умерти
В якусь камінну чорну ніч
І залишити слід нестертий
В скалубинах гірських узбіч,
Якими дух мій рвався вгору —
В далінь таємну, неозору.

І хто я? Чим за інших кращий?
Що краще мріяти умів?
Нехай не сниться час пропащий
Тих одчайдушних п'яних днів,
Що розгорталися весільно
І спалювалися безцільно.

Маленьку я зробив роботу,
Хоч ладився змінити світ.
І так доходжу до суботи,
З очей гризький втираю піт
І, невдоволений собою,
Шукаю затишку спокою.

Я не помру увесь; я знаю,
Що житиму в серцях живих,
Як шум замерзлого ручаю,
Що підмиває тафлі * криг
І жде весільної обнови,
Щоб течію розмити знову.

11 вересня 1942

ДОРІ **

Твоя з Поетом розійшлася мати,
Хоч серцем з ним зв'язалася повік.
Не довелось і нам доріг з'єднати:
Ми розійшлись. Кохались тільки рік.

* Плита.

** Дорі Нементовській,
дочці Уляни Кравченко (приміт. авт.).

Я сам не знаю, що нас роз'єднало,
Чого так скоро покінчили ми.
Чи, може, ми кохалися замало,
Чи ми були розлучені людьми?

Читаю їх * листи, палкі, скорботні,
І серце ниє. Це ж достоту ми,
Шо, як вони, пішли життям самотні,
З пораненими серцем і грудьми.

Нам доля теж троянд не постелила
Наш шлях життя, що роздвоївся в нас.
Вона підтяла мріям нашим крила,
На землю з хмар стягнула нас не раз.

А все ж, хто знає, чи не краще сталося,
Шо впору ми з тобою розійшлися,
Шо в пам'яті нам вірно заховалося
Те сонячне омріяне «колись».

ДО ПОЕТА

Поете, будь тверда, незламна криця,
Шо, мов той дзвін, дзвенить під молотом.
Хай в тобі дух, як той брильянт, іскриться,
Окований в платину й золото.

Гори вогнем, немов вулкан, стихійно,
І в почуттях тікай від скнарости.
Різьби свій світ, хоч навіть безнадійно,
І зеленій, та не корися старості.

Не дай себе звести до ролі блазня
І ливоскока поміж недотепами.
Твоя душа хай буде непродажна,
Не скажена брехнею та наклепами.

Хоч будеш сам, будь сильний і рішучий,
Не дай собі зв'язати думку путами.
І йди життям, упевнений, могутий,
Як Гулівер, що жив між ліліпутами.

Коли ідеш, то не ступай злегенька:
Сліди твої хай будуть все глибокими.
А прийде час, відходь звідсіль тихенько,
Як той, що йшов завжди між одиницями.

5.II.1943

* Івана Франка і Уляни Кравченко.

ГОРІ СЕРЦЯ!

Ми ждали вас. Кривавими сльозами
Ми поливали перед вами шлях
І вірили, що вдарите громами,
Розгорнетесь, як повідь на полях,
І варварські розгромите ватаги,
І помстите насилля та зневаги.

Минали дні, жахливі та потворні,
І страх печать поклав нам на устах.
І мучились ми, стомлені, аж чорні,
І кожен з нас землею поростав.
Від голоду міста і села вили,
І наростали все нові могили.

Як на собак, влаштовували влови
Й робили з нас невілних каторжан,
І мов страшна потвора стоголова,
Зжирали нас. І тільки квіт евшан,
Шо виростав на берегах Славути,
Лиш він навчав нас велетнями бути.

Ми ждали вас... І вірили, що вдарить
Об лоб потвори ваш кулак, як грім,
Шо прийде день страшної помсти й кари,
Шо рев гармат у Києві старім
Розвіє гунів, як пусту полову,
І в серці радість зацвіте нам знову.

Ми ждали вас і припадали вухом
До посмутнілих опустілих піль.
І чули рев гармат, і кріпли духом,
Хоча бувало, аж скавчав наш біль,
Ми вірили та ждали вас уперто —
І не боялись катувань, ні смерті.

Серпень 1944

* *
*

Один я в джунглі. Фойса тне ліани —
Та, бачиться, не витне їх ніколи.
Вогонь у мені. Йду вперед мов п'яний,
І піт мій п'ють і сонце, й дикі бджоли.

Співуча тиша вламлюється в уха
Ставком, який спустили на лотоки.
Я сам у джунглі — ні живого духа.
Які щасливі — сильні одиниці!

Росте мій рис, квасоля, кава, дині,
А там сіріє дах моєї хати...
Над головою мріє обрій синій.
Який же я у пущі цій багатий!

18.III.1943

ТАК ДЕНЬ У ДЕНЬ

І знов везуть їх, бідних, на заріз,
Як тих ягнят — заляканих немов.
За містом знов цокоче глухо кріс.
Він знов цокоче! Знову хлюще кров.

Так день у день їх сотнями везуть.
І кілька їх, невинних, умира!..
Ніхто нещасних не проводить в путь,
Лиш гайвороння криче: кра, кра, кра...

Так день у день лютує п'яний шал —
Якийсь кошмар на розум наш наляг.
І котиться грізний нищівний вал,
Для варварства промощуючи шлях.

1943

* *
*

Горе серця нам переорало,
Справило ниву для сіяча.
Як же між нами сміливих мало!
Як боїмося гасла: «Вже час!»

Сказ божевілля кинув шакалів
На злотодайні наші степи.
Час вже останній вийти з підвалів,
Вдарити громом в їхні лоби!

Бродить в руїні голод наш п'яний,
Хліб наш зжирас задрісний гун.
Скоро вже гнів нащ збудиться, гряде
В орду неситу, наче бурун?

Помсти жагою наснажимо муку,
Що накіпіла в нас, як смола.
Як не геройство — визвім розпуку,
Біль буревійний з надрів села!

1943

З ГЛИБИН ДУШІ

Елегія

Як осінь інеєм побілить нам волосся
І мрії відлетять від нас, як журавлі,
Таємні голоси в душі у нас голосять:
Як тяжко відійти від матері-землі!
Як сильно всотують і в'яжуть нас з собою
Уперті спогади прожитого життя!
Якась не скінчена розмова під вербою,
Прихована сльоза, добута з забуття,
Усмішка приязна, невимовлене слово,
Засохла квітка з рук, цілованих колись,—
Усе те в пам'яті зринає чітко знову,
Співає нам рефрен: ті дні перевелись...
Ті дні перевелись і відійшли навіки,
І тільки спогади лишилися після них.
І хоч би вилив сліз не струмені, а ріки,
Не вимолить своїх захоплень весняних.
І як же тяжко нам без них іти в дорогу,
Яка мандрівника веде крізь пустирі,
І знати, що ніде не знайдемо порога,
Який би нас в той час надією зустрів.
Про те, як тяжко нам, знедоленим роками,
У вічність одійти від матері-землі!
Як серце в нас гнітить важкого смутку камінь,
Коли нас в путь зовуть відлетні журавлі.
Хотілось би іще зробити так багато,
І цілого себе лишити для живих.
Та вже пора іти, хоч все лише зачате.
Як мало кожен з нас життю оддати встиг!

9.IV.1944

ТИ ЗНОВУ НАШ...

Ти знову наш, прекрасний юний Львово,
Ми вирвали тебе з хижачьких рук!
Яке ж у тобі все тепер чудове,
Коли не криче в небі прусський крук!

На обрії не видно ні хмарини,
І в сонці Юр всю велич розповив,
І буйні дні несуться, мов хвилини.
О Львово наш, який же ти щаслив!

Один лиш місяць — і яка вже зміна,
І скільки втіхи родить кожна мить!
Як до життя наставилась руїна,
Як радістю усе життя шумить!

Уся земля Романа і Данила
Із себе змила гітлерівську гидь,
І над Дністром нова весна зацвіла —
Країна знов піснями гомонить.

І подає сестриці старшій руку,
Шо теж лиш вчора визволилась з пут,
І, об'єднавшись, забувають муку
Дніпро, Десна, Дністер, і Буг, і Прут.

Забудь же, рідний, всі вчорашні рани,
І, як до того, буйно зацвітай!
Нога фашистська більше тут не стане
І не свистітиме його нагай.

27.VIII.1944

* *
*

Скінчить би вже тебе, журлива пісне,
Скінчити так, як літня днина гасне,
Коли проміння падає укисно,
І в ньому все сумне і з тим прекрасне.

Лишить живим симфонію погідну,
Без дисонансів, без фальшивих тонів,
В якій би кожен вичув душу рідну
І серце, повне радості мільйонів.

Шоб пісня ця голубила і гріла,
Як легіт, що несеться літом з поля,
Коли земля від сонця загоріла,
Коли дани роси краплину молять.

Шоб навійнули з пісні оцієї
І жар, і туга, і жага до світла —
Нескорена жага душі моєї,
Коли ще яр в житті моему квітла.

18.IX.1945

* *
*

Ні, не помру я непомітно, просто,
Не полишивши спогадів у вас,
Так, начеб камінь впав у річку з мосту
Або вечірній промінь сонця згас.

Ні, я не можу вийти з цього світу,
Як загигає тьма ефемерид:
Я маю право вмерти смертю квіту
Або погаснуть, мов метеорит.

Я жив лиш вами і тужив за вами,
П'ючи задуму чужинецьких піль,
Не раз і плакав вашими сльозами,
Бо всюди в собі я носив ваш біль.

І хоч піду від вас, залишусь з вами,
Як запах квіту, що в жарі зісхне,
Якими б не ходили ви шляхами,
Завжди і всюди знайдете мене.

Я ваш, бо я у вашу влив істоту
Усю жагу братерського чуття,
Бо із-за вас я переніс Голготу
І окупив дар вічного життя.

26.IX.1945

ІВАН ФРАНКО

(З циклу)

В НАГУЄВИЧАХ

Пригнав його жандарм.
Яка зневага,
Яка ганьба для цілого села!
— Ось так тебе юнацька нерозвага
На сором нам в болото завела! —
Сказав вітчим.

І впали в нього крила,
Які його носили вище хмар.
Впав край вікна, немов бездушна брила,
В душі його потух захоплень жар.
Взяв косу в руки та й пішов косити,
Печать поклавши на вуста.

Та ба!
Якби-то в ньому не вертів неситий,
Давно вже в серці збуджений хробак!
А вдома всі мовчать і ядом дишуть,
І все село аж руки затира.
Як вжитися в сільську убивчу тишу?
Чого мене так люто світ скарав?
Коби хоч хто навідався до мене!
Даремне! Хто насмілиться на те?

Розглянувся. Бує все зелене,
Усе росте, і все цвіте, цвіте...
А він... Снується лісом і полями,
І голова від задумів пашить.
Невже насправді честь села я сплямив?
А ліс говорить: не зважай, пиши!

І олівець бує по папері,
І думка думку бистро поганя,
Так начеб хтось відкрив до мізку двері.
А там ідей незглибна западня!

В селі глузують: перевчив Яць сина...
Зробить його надумав паничем,
Щоб не свербіла від роботи спина.
А він скінчив освіту під ключем.

* * *

Каганчик тьмить (а ночі безконечні),
А очі кров'ю запливли й горять.
— Іване, викинь мрії небезпечні,
А то зазнаєш долі злидаря.

В тюрмі сидів, утратив наречену,
І сорому наніс собі і нам...—
Шодня йому таку промову вчену
Вітчим говорить як приправу снам.

Та він глухий, хоча у серці рани
І хоч у грудях притаїлась смерть.
Над ним уже не раз гули бурани —
Хай гіркістю налеться келих вщерть!

За гріш останній шле листа до друга:
— Може, на лампу знайдеш зайвий гріш,
Бо ні при чім писати — яка наруга!
Хоч золотого... присилай скоріш!

Пшов би в місто, може, щось для мене
Лежить на пошті. Та іди тепер,
Коли немає ні копійки в жмені,
А черевики на етапах здер.

Ні, не для мене ця приємність, друже!
Я вже й забув, що жив я між людьми.
Усе мені далеке і байдуже,
Я помираю в океані тьми.

Іван Труш.
ХРИЗАНТЕМИ
Олія, картон.

Олекса Новаківський.

КОЛЯДА
Олія, полотно.

Та ні, не вір пустому цьому слову.
Я ще приїду і складу привіт
Старому нашому друзяці Львову.
Лише держись, рятуй від смерті «Світ»*!

15.1.1946

СІЯЧ

Хо див з сівнею сорок літ і сіяв,
Виполював на полі бур'яни.
Не раз його обманила надія,
Проте він ждав до нової весни.
І хоч не раз ламався від втоми,
Не падав: знав, що лихо переломить.

Сміялися, цькували, зневажали,
Обплювували трутні сіяча,
Та він ішов, байдужий до похвали,
А слів гризких не чув, не помічав.
Він знав: інакше не могло і бути.
Він — Гулівер, а скільки ж ліліпутів...

І був мов кедр самотній на Лівані,
І з кожним роком вище виростав,
І спалювався в тузі, в пориваннях,
Що їх родила в ньому самота.
Бажав мірноту вирости, піднести
Та й увічнити діадемом честі.

Дарма, що сам ламався в буревіях
І зморений роботою вмирав,
Зціпивши біль, ішов і сіяв, сіяв,
І не схилилась в ньому голова.
Волів скоріше з голоду померти,
Ніж мав би честь до панських ніг простерти.

І випалився, спопелів, як ватра,
Яку хазяйська занежала лінь.
Та знав, що гасне, щоб горіти завтра
В серцях майбутніх, кращих поколінь.
І як же сильно він горить сьогодні,
Коли ми вийшли з мороків безодні.

1941

* Журнал, що його видавав І. Франко на спілку з І. Белеєм.

МАТИ-ПРИРОДО!

Та к би хотілось влити свій голос
В річку бадьорих юних пісень
І, призабувши сивий мій волос,
Гімном вітати кожний наш день!

Мати-природо, дай мені силу
Неміч старечу перемогти,
І пригорнути радість, як милу,
І в пізню старість знов зацвісти.

Скільки мільйонів є в мене рідних,
Що відчують те, що і я!
Скільки довір'я в лицах погідних!
Де є на світі рівна сім'я?

Мати-природо, дай мені сили
Влить в мою пісню жар і чуття.
Хай вона рідним духа окрилить
Вірою в буйний розквіт життя!

1950

ПРАВО МОЛОДІ

Дозвольте молоді, нехай шумить,
Мов молоде вино, що ферментує.
Бо знайте: кожна молодості мить
Майбутності нових бійців готує.

Лиш той, хто був насправді молодим,
До діяння серйозного дозріє.
Не називайте мрійника пустим:
В нім, може, іскра Прометея тліє.

Благословенна молода рука
І дух юнацький, сповнен в себе віри!
Тож не в'яжіть уяви юнака:
Хай він змаганням незміриме мірить.

Уява юна, з'єднана з умом,
Народжує нам невмирущі твори.
Шасливий той, хто йде таким шляхом!
Він з місця зрушить непорушні гори.

Дозвольте ж молоді, нехай шумить,
Мов молоде вино, що ферментує.
Бо знайте: кожна молодості мить
Майбутнього нових бійців готує.

Червень 1951

МОЇМ ЗВЕЛИЧНИЦЯМ

У вас шукав я захисту від стужі
У злигоднях моїх юнацьких днів,
Коли мене минали всі байдуже
В той час, як я від мріяння п'янів.

Лиш ви (сьогодні стомлені роками)
В серцях носили вбогого співця,
Який блукав безлюдними стежками
І був жадний прихильного слівця.

Лиш ви, жінки (зворушливі мімози),
Любили скрито юного співця,
І в вас мої колишні щирі сльози
Розніжнювали спочуттям серця.

Спасибі вам! Хоча, на жаль, запізно
Із почувань ви зрадились мені.
Тепер, коли до мене часом слізно
Озвуться в серці приспані пісні.

Я чую жаль, що стільки мрій прекрасних
Я поховав у собі за життя,
Бо не находив у серцях сучасних
Ні розуміння, ані співчуття.

Та, може, щастям те було для мене,
Що не знайшли себе тоді серця,
І що чуття лишилося зелене
В моїй душі до самого кінця.

* * *

Куди пішли ви, дні мої прекрасні,
Коли у мене грала юна сила,
Як ви пливли, такі погідно ясні,
І в мому серці виростили крила?!

Безсилим старцем ви мене лишили
Журливим дням і горю на поталу,
І крок за кроком сходжу у могилу.
Коби ви іще раз із гробу встали!

Як шанував би я вас, дні чудесні,
Коли б до мене ви ще раз вернули!
Які співав би гімни піднебесні —
Такі, яких ви досі ще не чули.

Верніться до мене, юні друзі
І звеселіть мою самотню хату,
Щоб не марнів я у старечій тузі
І навчився юність шанувати.

1952—53

ДУХ ПОЕТА

Бабусі, що відчитують з чуттям
Старі, сучасним невідомі вірші,
Які були ні кращі, ані гірші
За ті, що дишуть молодим життям.

Та мало хто подумає про те,
Що автор їх, старий дідусь безсилий,
Що вже стоїть над прірвою могили,
Ще і досі юністю цвіте.

Зів'яло в нього тіло, мов було
Стрункої мальви, вкрите все квітками,
Та дух поета, томлений думками,
Горить, палає, як горів було.

Бо дух поета — це живий вулкан,
Вогонь його ніколи не згасає.
Дарма, що кратер в нього мов дрімає,
Окутаний у спокій і туман.

Із збірки «ОСІННІ ЗОРІ»

Шастя, дівчино, твоє, що прославлена ти в моїй книзі,
Кожна-бо пісня моя — пам'ятник вроді твоїй.
Проперції // М. Зеров, Елегії III, 2

Любов — це зло, хвороба невлічима,
Та як-не-як, нам хворіти приємно.
*З бразильської поезії
(Де Сікоте, Вітряки)*

Дурить і зводить дочка уродлива
Піни* — наші щасливі літа;
Та й у буденне й сумноправдиве
Сну золотого картини вліта.
Фр. Шіллер, Мессіанська наречена

ЕРОС

Ерос, найліпший поміж богами,
Ти, що змінєш землю на рай!
Не покидай нас, будь межі нами —
В нашому серці не умирай!

З-поміж безсмертних ти одинокий,
Що залишився поміж людьми,
Щоб лікувати рани глибокі,
Тим, що попадуть в мороки тьми.

Найласкавіший! Вже не без цілі
Дивна потуга в тобі зроста.
Тричі щасливий, в кого поцілить
З лука твогого срібна стріла!

І незабутні дні сонцесяйні,
Сповнені туги до божества!
Чом же сьогодні дух неохайний
Святість кохання спрофанував?

* Афродіта — в старогрецькій міфології —
богиня кохання і вроди, виникла з морської піни (афрос).